

John

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles John.

Hay Nangitud'an John eten Liblu: an amin di tataguh tun luta.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibag: ma'ma'ullay hi Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 80 A.D. hi engganah 90 A.D., mu mid mapto' ya hidin 85 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hi Jesus ya Dios (Jn. 1:1).

Hay Outline ten Liblu:

Hay NALPUWAN Jesus an Dios (1:1-18)

Hay NANGIPA'INNILAH aat Jesus an Dios (1:19-34)

Hay NUNTAMUAN Jesus an Dios (1:35-12:50)

Hay NATAYAN Jesus an Dios (13:1-19:37)

Hay NILUBU'AN Jesus an Dios (19:38-42)

Hay NAMA'HUAN Jesus an Dios (20:1-10)

Hay NIPATTIGAN Jesus an Dios (20:11-21:25).

Nan Ataguan an Nalpuh nan Punhapiton Apo Dios

1 Hidin hopapnah aggyu ni' nalmuwan an amin di logom ya wagwada tuwalih Kristu an ma'alih Punhapiton Apo Dios. Ya nihihinnah wadan Apo Dios, ya Hiyah Apo Dios tuwali. ²Ya wagwada tuwalin niniddum ay Apo Dios hidin hopapna ya un malmun amin di logom. ³Ya an amin di nalmu ya Hiyay nunlumuwon Apo Dios, ya mi'id ah ohah nalmuh un bo'on Hiyay nunlumu. ⁴Ya henen Punhapiton Apo Dios an hi Kristu ya Hiyay nalpuwan di ataguan an amin nan matagu. Ya heden nalpuwan nan ataguan ya paddungnay Potang an patalanay nomnom di tatagu ti ipa'innilanan amin di aat nan Makulug an Ma'unud. ⁵Ya paddungnay patalanay helong an

hiyah ne bahol di tatagu, mu nan helong ya adi pa"ameh hinan patalna.

⁶Wada han lala'in hay ngadana ya hi John an hiyay hennag Apo Dios ⁷ta itudtudunah nan tataguy aat nen paddungnay Potang an hi Kristu, ta way aton an amin nan tatagun mangngol ya kinulugda. ^a ⁸Ya bo'on hi John di ma'alih Potang, mu nahnag ta ipa'innilanay aat nen ay Potang. ^b ⁹Ti nan makulug an ma'alih Potang ya gunna patalan an amin nan tataguh tun luta.

¹⁰Ya immalih tun lutan limmuna, mu agguy inimmatunan nan tatagu Hiya. ¹¹Ya immuy hinan babluyana, mu nan ni'babluyana ya aggyuda inabulut Hiya. ¹²Mu waday udumnah nan tatagun nangabulut ya nangulug ay Hiya, ya diday indatan Apo Dios hi biyangda ta way atondan mipiyimbaluy ay Hiya. ¹³Ya henen nibilangandah imbabaluy Apo Dios ya adi umat hi pangibilang di taguh imbaluynan mitungaw, ti hay nibilanganda ya dumalat hi abalihan Apo Dios, at hiyanan Hiyay hi Amada.

¹⁴Henen ma'alih Punhapiton Apo Dios ya numbalin hi tagu, at ni'hinah tun lutan ditu'un tatagu. Ya nidugah di homo'nah nan tatagu, ya ma'akkulug di aatna. Ya tinnig tu'uy anabagtuna an hiyah ne anabagtun han ohan Imbaluy Apo Dios.

¹⁵Ya inulgud John di aat Kristu, ya nuntu'u' an inalinay, "Henen tagu ya Hiyah ne din inulgud'uh din hopapna an inali' di, Waday mehnod ay ha'in, mu na'abbagbagtu ya un ha'in ti wagwadah din hopapna tuwali ya unna' mawada."

¹⁶Hay aatna ya nidugah an ma'ahhalimun, at hiyaat un ditu'u halimunan hi mid pogpogna. ¹⁷Hi Moses hidin penghana ya hiyay dimmalat ya un waday Uldin hi unudon nan tatagu, mu hi Jesu Kristuy alpuwan di ahalimunan tu'u ya nan Makulug an Ma'unud hi unudon tu'u. ¹⁸Mi'id ah nannig ay Apo Dios, mu han imbaluynan numpaddung di punnommandan Amana ya Hiyay nangipa'innilan ditu'uh aat Amana.

^a 1:7 Na'at nin hidin 26 A.D. ^b 1:8 Hi John ya impa'annungna din impa'innilan din propetan hi Malachi (Mal. 4:5-6).

Hay Inulgud John an Mumbonyag

(Mat. 3:1-12; Mk. 1:1-8; Lk. 3:1-18)

¹⁹Wada han ohan algaw ya hennag din a'apun di Hudyud Jerusalem nan papadin mun'onong hinan Timplun Apo Dios ya nan holag Levi ta umuydah wadan John an munhanhan hi aatna.^c ²⁰Ya inhamad John di nangalanan inalinay, "Bo'on ha'in hi Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto!"

²¹At inalidan hiyay, "At hay aatmu mah? Undan he'ah Elijah an namahuan?"

Ya inalin John di, "Bo'ona!"

Ya inalida goh di, "At he'a mah di Propetan Apo Dios an hodonmi?"^d

Ya tembal John an inalinay, "Bo'ona!"

²²Ya inalidan hiyay, "At hay aatmu mah? Mahapul an ibaagmuy aatmu ta way ibagamih nan nannag ay da'mi!"

²³At impa'innilan John din inulgud nan propetan hi Isaiah hidin penghana an inalinay,

"Ha'in di muntu'u' hinan mapulun an alyo' di,

Punlintigonyuy dalanon Apu tu'u,

mu hay aatyuy malintig."^e

²⁴Ya wada goh di udumnan nahnag an nan Pharisees, ²⁵ya inalidan John di, "Un ay bo'on he'ah Kristu, unu hi Elijah, unu nan Propetan hohoddonmi ya anaad mah ta bonyagam nan tatagu?"

²⁶Ya tembal John an inalinay, "Oo, mumbonyaga' hi tatagu, mu danum ya anggay di ibonyag'u. Mu wada han lala'in niddum ay da'yud ugwan an agguyyu inila. ²⁷Ya Hiyay mehnod ay ha'in, mu na'abbagbagtu ya un ha'in an paddungnay adia' umdah himbutna."

²⁸Ya na'at hanad Bethany^f an babluy hinan dammangan neheggon hinan Wangwang an Jordan an hidiy numbonyagan John hinan tatagu.

^c 1:19 Nan papadi ya nan holag Levi ya didanay holag Levi, mu anggay nan papadiy way biyangan mun'onong hinan Timplun Apo Dios ti un anggay didah holag Aaron an hopap hi Nabagtun Padi. ^d 1:21 Henen Propetan umali ya nibaag hinan Deut. 18:14-19, ya Hiyay Alin Pento' Apo Dios.

^e 1:23 Isa. 40:3. Hay ugalidah din penghana ya andongonday kulhadah unda innilaon an umali nan alidan mumbihhitan dida ta madadawoh hi dalanona. ^f 1:28 Nob'on nan babluy an Bethany an nunhituwan da Mary ay Martha, ya hi Lazarus (Jn. 11:1).

**Hay Aat nan Paddungnay Uyaw an Kalnilun
Me'nong ay Apo Dios ya nan Abonyagana[§]**

(Mat. 3:13-17; Mk. 1:9-11; Lk. 3:21-22)

²⁹Unat goh nabiggat ya inamang John hi Jesus an umuy hinan wadana, at inalinay, “Daya din paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios ti Hiyay hennag Apo Dios ta way pallog di bahol di tataguh tun luta! ³⁰Ya henen tagu ya Hiyay inulgud'uh din pangalya' hi, Waday mehnod ay ha'in, mu na'abbagbagtu ya un ha'in ti wagwadah din hopapna tuwali ya un ha'in. ³¹Hidin hopapna ya aggu'y'u inimmatunan di aatna, mu hennaga' damdaman mangibonyag hi danum ta way ato' an mangipa'innilah nan i'Israel an Hudyuh aat nen Pento' Apo Dios hi umalin mumpapto' hinan tatagu, ta way atondan mangimmatun ay Hiya.”

³²Ya intuluy John an himmapit an inalinay, “Tinnig'u nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya hay tigawna ya umat hi balug an nun'ohop, ya nipattu' ay Hiya. ³³Ya aggu'y'u inimmatunan di aatna, mu hi Apo Dios an nannag ay ha'in ta ibonyag'uy danum ya inalinan ha'in di, Waday tigom an nan Na'abuniyanan an Lennawan mun'ohop, ya wada han lala'in pumpattu'ana an Hiyay mangibonyag hinan Na'abuniyanan an Lennawa. Hiyah ne inal in Apo Dios ay ha'in. ³⁴Ya tinnig'uh nen inal in Apo Dios, at ihtigua' an Hiyay Imbaluyna.”

Nan Nahhun an Nitnud ay Jesus hinan Intudtuduwana

³⁵Unat goh nabiggat ya wah di goh da John ya nan duwah nan intudtuduwana. ^h ³⁶Ya tinnig John hi Jesus an mundaldallanan, ya inalinay, “Daya din paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios!”

³⁷Ya unat goh dengngol din duwan intudtuduwan John henen inalina ya tinaynanda hiya ta nitnuddan Jesus. ³⁸Ya nunhiggung hi Jesus, ya tinnigna didan mangunud, ya inalinay, “Anaad ta mangunud ayu?”

Ya inaliday, “Apu, hay wadan di nunhituwam?”

[§] 1:29-34 Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus. ^h 1:35 Nan oha ay dida ya hi Andrew (verse 40), mu ngadan nen oha? Itudun nan nabayag an ugali an hiyah Luke, mu mid mapto'.

³⁹Ya inalinan diday, “Umuy tu'u ta tigonyu.” At nitnuddan Hiya ta immuyda tinnig di nunhituwana. Ya ni'hinadan Hiyah din nete"ah nahoyang an alas dyisⁱ ta nangamung un hemmelong.

⁴⁰Ya hay ngadan di ohah nan nangngol hi inalin John an nitnud ay Jesus ya hi Andrew an agin Simon Peter. ⁴¹Ya nundapuh hi Andrew an umuy manganap ay Simon an agina. Ya unat goh inah'upana ya inalinalay, “Tinnigmi mahkay han Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hinan tatagun hi Kristu!”

⁴²At initnud Andrew hi Simon ta iyuy nah wadan Jesus. Ya tinnig Jesus hi Simon, ya inalinalay, “Hay ngadanmu ya hi Simon an imbaluy John, mu ngadna' he"ah *Cephas* hinan hapit an Aramaic unu *Peter* hinan hapit di iGreece.”^j

Hay Nitnudan da Philip ay Nathanael ay Jesus

⁴³Hidin nabiggat ya ninomnom Jesus an umuy hinan Provinciadi Galilee. Ya inah'upana Philip, ya inalinalay, “Mitnud'an Ha"in.”

⁴⁴(Ma"innila an hi Philip ya iBethsaida an hiyah ne goh di babluy da Andrew ay Peter). ⁴⁵Ya immuy hi Philip an manganap ay Nathanael.^k Ya unat goh inah'upana ya inalinalay, “Tinnigmih nen tagun Pento' Apo Dios hi mumpapto' an hiyah ne din intudo' Moses hinan liblun nitud'an di Uldin, ya hiyah ne goh din intudo' nan numbino'ob'on an propetah din penghana! Ya hay ngadana ya hi Jesus an nalpud Nazareth an imbaluy Joseph!”

⁴⁶Ya inalin Nathanael di, “Undan udot mabalin hi un way malpud Nazareth hi umat hinah tagun maphod?”

Ya inalin Philip di, “Umuyta ta tigom!”

ⁱ **1:39** Hiyah te *miyapulun olas*. Mu hi John ya agguyna inusal nan olas di Hudyun ten libluna (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat nan olas di Hudyu) ti hay inusalna ya nan olas di iRome ti nob'on din inatdan nangibilang hi olasda. Nan olas di iRome ya mete"ah *labi* an alas dose ta hiyay zero an olasda, ya *nan mahhun an olasda* ya ala una hi tumalanu, ya *nan miyonom an olasda* ya alas sais hi helhelong (Jn. 19:14), ya *nan miyapulun olasda* ya alas dyis hi nahoyang (Jn. 1:39). Ya *nan zero an olasda* ya alas dose hi muntonga, ya *nan mahhun an olasda* ya ala una hi mal'algaw, ya *nan miyonom an olasda* ya alas sais (Jn. 4:6), ya *nan miyapitun olasda* ya alas siyete (Jn. 4:52). At umipa'ulaw ahan ti hay aatna ya ihnay *duwan* miyonom an olasdah hin'algaw, at nan na'na'at hinan ulgud di mangituduh un 6 AM unu 6 PM di hapitona. ^j **1:42** Hay ibalinandan duwa ya *batu*. ^k **1:45** Hay ohan ngadana ya Bartholomew (Lk. 6:14).

47Ya unat goh tinnig Jesus hi Nathanael an umatam ay Hiya ya inalinay, “Na'uy han nahamad an Hudyun aggyu nunlayah!”

48Ya inalin Nathanael ay Hiyay, “Goh udot ta inilaa?”

Ya inalin Jesus di, “Inamang da'ah nan puun di ayiw an fig ya un da'a itnud ay Philip.”

49Ya inalin Nathanael di, “Apu, immannung an He"ay Imbaluy Apo Dios, ya He"a goh di Alin di Hudyu!”

50Ya inalin Jesus ay hiyay, “Manu ay kinulugmu ya nan nangalya' hi tinnig da'ah nan puun di ayiw an fig. Mu waday tigonyuh awnih iyal'allanan umipanoh'a ya un heten na'at ay he"ad ugwan.” 51Ya inalin goh Jesus ay diday, “Donglonyu tun hapito' ti makulug an tigonyun mibughul ad abuniyan, ya mumbinangngadanda nan a'anghel Apo Dios an umalin Ha"in an Imbaluy di Tagu!”

Nan Kasal ad Cana¹

2 Naluh di duway algaw ya nadatngan nan gutud di kasal hidid Cana hinan Provinciad Galilee. Ya wadah dih inan Jesus, 2ya wada goh da Jesus ya da'min intudtuduwana. 3Ya unat goh napuh din bayah ya impa'innilan inan Jesus ay Hiyay, “Napuh di bayah!”

4Ya inalin Jesus ay hiyay, “Okoda', ina hi ato' ti aggyu nagtud di a'innilaan di aat'uh nan tatagu.”

5Ya ta"on un umat hina ya inalin inannah nan tagalay, “Unudonyuy alyonan da'yu.”

6Ya waday onom an o"ongol hi pannuman hi pangittuwandah danum ta way pun'ihuandah unda mangan ti hiyah ne ugalin di Hudyu. Ya mi'id mapto' ya opat unu lemay gembal di mittuh nan ohan pannuman. 7Ya inalin Jesus hinan tagalay, “Punuwonyu hanan pannuman hi danum.” At pinnuda ta na"apnu. 8Ya inalina goh ay diday, “How'onyu nan danum, ya inyuyyuh nan apuyun tagalan mangipapto' eten gotad ta tamtamana.”

9At inyuyda ta tinamtam nan apuda din danum an numbalin hi bayah, mu agguyna inilay nalpuwan din bayah, mu inilan daden nangwo' di nalpuwana. At impa'ayagna nan malhin an lala'i, 10ya inalinan hiyay, “Hay ugali tu'u ya ipa'inum tu'uh mahhun nan pinahapah ta impuh ay nan tatagu ya un alan di

¹2:1-12 Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.

hubul ta hiyay ipa'inum. Mu he" a ya goh ta unmu iyangunuh di pinahapah an ipa'inum?"

¹¹Ya henen numbalianan nan danum hi bayah ad Cana hinan Provinciad Galilee ya hiyah ne hopap di umipanoh'ah nangipattigan Jesus hi anabagtuna, ya kinulugmin intudtuduwana Hiya.

¹²Ya unat goh nalpah ya immuy da Jesus, ya hi inana, ya nan a'aginan linala'i,^m ya da'min intudtuduwana goh ad Capernaum, mu nahnot di algaw hi nihinanmih di.

Hay Immayan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem^{n o}

¹³Na'uy an madatngan nan Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana,^p at immuy amin da Jesus ad Jerusalem ta hidiy pi'nomnomanmi. ¹⁴Ya hidih nan gettaw di Timplun Apo Dios ya tinnigna din munla'u ya din nguminah baka, ya kalnilu, ya nan balug, ya tinnigna goh an wadaday numpangabun hi way lamehaan an munhukhukat hi pihhun di iRome ta hukatandah pihhun di Hudyu. ¹⁵At innalnay talin ta inyammanay haplat ta panuplitnah din kalnilu ya baka ta mumpangapitawda. Ya nun'italu'buna din lamehaan an wadan di pihhuh panukatda, at nun'iwa'at. ¹⁶Ya minandalna nan mungnginah balug an inalinay, "Pun'ekakyu nan inginayu! Goh ta pumbalinonyuh ten Abung Ama hi pummalkaduanu?"

¹⁷Ya ninomnommin intudtuduwana din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

"Hay pangamnawa' hinan Abungmu, Apo Dios,
di hiya ahan nonomnomo' hi ilangdua!"^q

¹⁸Ya unat goh tinnig nan Hudyuh den inat Jesus ya inalidan Hiyay, "Akkay ipattigmun da'miy adi olog di tagun mangat ta panginnilaanmih un way abalinam an mangat hinan ina'inatmu!"

^m 2:12 Bahaom nan Mk. 6:3 ta innilaom di ngadanda. ⁿ 2:13-22 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. ^o 2:13-22 Hiyah te *nahhun* an nunlnehan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya aggyu nitudo' di aatnah nan udum an liblun ten Biblia. Mu din *nehnod* an miyadwah nunlnehan Jesus hi angunuh di amataguna ya nitudo' hi Mat. 21:12-17, ya Mk. 11:15-18, ya Lk. 19:45-46. ^p 2:13 Gun ma'at hinan Nisan/Abib 14 (hiyah ne March-April hinan calendar tu'u). ^q 2:17 Psa. 69:9.

19Ya tembal Jesus an inalinay, “Gulat ta pa'ionyu tun Timplu at un tuluy algaw ya ha"ado' goh, at hiyay panginnilaanyu.”

20Ya inalin din Hudyun Hiyay, “Napat ya han onom di tawon^r di nana"adandan ten Timplun Apo Dios, ya He"a udot ya un tuluy algaw ya hina"admu?”

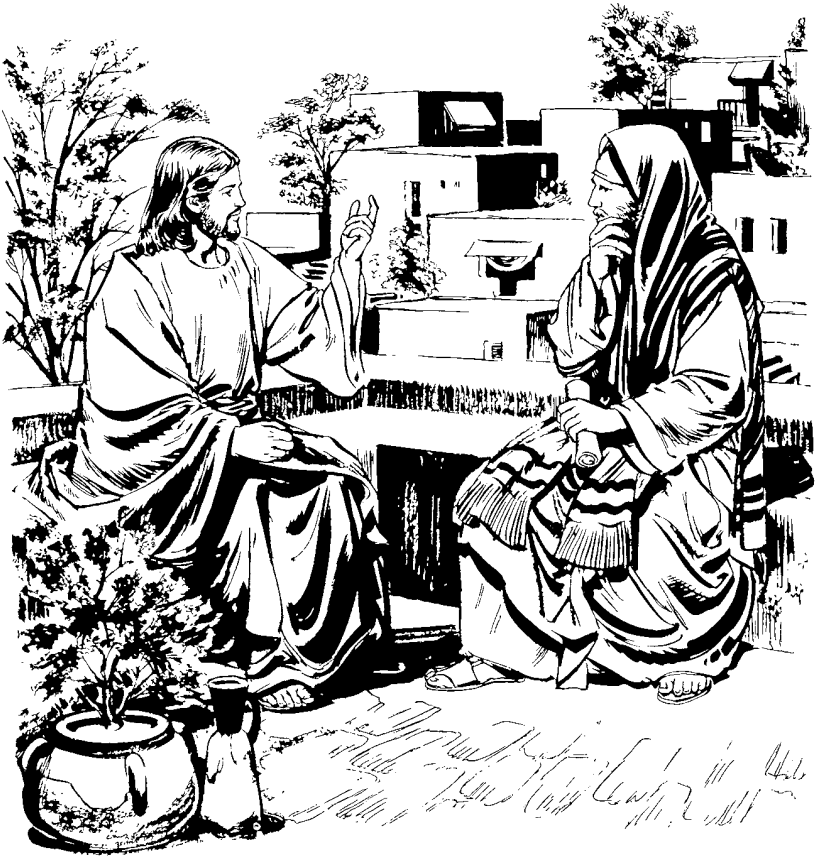
21Mu henen Timplun inalin Jesus ya hay odolna. 22Ya hidin namahuan Jesus ya ninomnommin intudtuduwana din inalina, at kinulugmi mahkay nan impitudo' Apo Dios^s ya din inalin goh Jesus hi aat di amahuana.

Hay Panginnilaan Jesus hinan Aat di Nomnom di Tagu

23Hidih wadan Jesus ad Jerusalem ya hiyah de gutud di Behtan di Punnomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, ya do'ol di inatnah umipano'h'a an adi olog

^r 2:20 Inte"an Herod an Nidugah an numpa'amman ten Timpluh din 20 B.C., at gapu ta naluh di 46 an tawon at 20 B.C. + 46 = 26 A.D. eden tawon hidin nanapitan Jesus ene. Mu agguy ni' nalpah heten Timplu, at intuluydan nun'ammah engganah din 64 A.D. (mu adyu'a ti impapa'in General Titus hidin 70 A.D.). ^s 2:22 Psa. 16:10.

di tagun mangat, at do'ol di tatagun kimmulug ay Hiya. ²⁴Mu agguy kinulug Jesus an nahamad di pangulug nan tatagun Hiya ²⁵ti inilanay aat di nomnom di tagu. At adi mahapul an ulgudon ay Hiyay ugalin di tagu ti i'innilanay nomnomda damdama.

Hay Immayan Nicodemus ay Jesus^t

3 Wada han lala'in ap'apun di Hudyu an Pharisees an hay ngadana ya hi Nicodemus." ²Ya wa han ohan nahdom

^t3:1-21 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. "3:1 Hay pohdonan ibaga ya *nan mangabak hinan tatagu*.

ya immuy ay Jesus, ya inalinan Hiyay, “Apu, inilamin He”ay muntudtudun hennag Apo Dios ti nan atom ya adi olog di tagun mangat hi un adi badangan Apo Dios.”

³Ya inalín Jesus ay hiyay, “Makulug hete han alyo' ti adi ay mumpidway tagun miyibaluy ya adi middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.”

⁴Ya inalín Nicodemus di, “Oo, mu hay aton di nala'ay an tagun mipidwan miyibaluy? Undan abalínan di tagun mumbangngad hi putun inana ta way atonan mipidwan miyibaluy?”

⁵Ya inalín Jesus ay hiyay, “Makulug goh hete han alyo' ti nan tagun miyibaluy an dumalat nan danum” ya nan Na'abuniyanan an Lennawa” ya dida ya anggay di middum hinan Pumpapto'an Apo Dios. ⁶Ti nan tatagu ya anungonda goh nan nangiyibaluy ay dida, mu nan tagun iyibaluy nan Na'abuniyanan an Lennawa ya hiya goh anungona. ⁷At da'yu ya adi ayu manoh'ah nan pangalya' hi un mahapul an mipidwa ayun miyibaluy. ⁸Gulat ta nan tuyup an malgom di tuyupana ya madngol di huuna, mu adi mattig, at adi ma'innilay nalpuwana ya hay ipyudana. Ya umat goh hinay aat di pangiyibaluyan nan Na'abuniyanan an Lennawan amin hinan tatagun iyibaluyna.”

⁹Ya inalín Nicodemus di, “Anaad ta umat hina?”

¹⁰Ya inalín Jesus di, “He”ay nabagtun muntudtuduh nan Hapit Apo Dios hitud Israel ya anaad ta agguymu innilay aat te?! ¹¹Ya makulug heten inali' ay he”a ti hay inilamiy hapitonmi, ya hay tinnitinnigmiy ipa'innilami, mu adiyu damdama kulugon. ¹²Ya hatu nan inulgud'u ya hay ma'ma'at hitun luta, mu adim damdama kulugon, at namamah un'u ulgudon di ma'ma'at ad abuniyan, at adim nin goh kulugon! ¹³Ya mi'id ah ohah taguh immuy ad abuniyan ya numbangngad hitun luta an anggay Ha”in an Imbaluy di Taguy nalpud abuniyan an immalih tun luta.

¹⁴Ya inhalangan Moses din gumo' an umat hi ulog hinan mapulun an mid ah nunhitu, ta wa ay ta tigon nan tatagu ya umadaogda, at mabaliwanda.^x Ya umat goh hinay ma'at ay Ha”in an Imbaluy di Tagu ti mihalangana'. ¹⁵At an amin di mangunud ay Ha”in ya mi'tagudan Apo Dios hi mid poggogna.

^v3:5 Hiyah te aat di itungawan di tagu ti bumuhu' di danum an malpud putun ininah puntungawana. ^w3:5 Hiyah te aat di na'abuniyanan an itungawan. ^x3:14 Num. 21:8-9.

¹⁶Hiyah ne aatna ti nidugah di pamhod Apo Dios hinan tataguh tun luta, at hennagna han oh'ohhan imbaluynan dida, ta an amin di mangulug ay Hiya ya adida milahhin ay Apo Dios, at mi'tagudan Hiyah mid pogpogna. ¹⁷Ti hay nannagan Apo Dios hinan Imbaluyna ya bo'on hay pummoltaanah nan tataguh tun luta, ti hay dumalat ya ta baliwana dida. ¹⁸Ya nan tatagun mangunud hinan Imbaluyna ya adida mamolta, mu nan tatagun aggyuy immunud ya ina'allin Apo Dios hi mamoltada ti aggyuda inunud han oh'ohhan Imbaluyna. ¹⁹Ya hiyah te dumalat hi amoltaan nan tatagu ti immalih tun luta han ay Potang, mu aggyuda inabulut Hiya, ti nan ay helong pohdonda ti nappuhiy ina'inatda, at hiyaat unda mamolta. ²⁰Ya nan tatagun nappuhiy atonda ya boholonday ay Potang, ya adida middum ay Hiya ti adida pohdon an mapatalan ta adi ma'innilay aatdan nappuhi. ²¹Mu nan tatagun makulug di atonda ya diday middum hinan ay Potang ta way atondan mapatalan, at ma'innilan nan pohdon Apo Dios di ato'atonda.”

Hay Nangulgudan John an Mumbonyag hi Aat Jesus

²²Unat goh nalpah hana ya immuy amin da Jesus hinan Provinciadi Judea. Ya nihina amih di ti numbonyaganmi nan tatagu, mu aggyuy ami nadnoy hidi. ²³Ya wada goh hi John ad Aenon an neheggon ad Salim an gun mumbonyag ti do'ol di danum hidi, at do'ol di immuy ay hiyan numpabonyag ²⁴ti heden nangatana ya aggyuda ni' imbalud hiya.

²⁵Ya ni'tutut nan udumnah nan intudtuduwan John hinan ohan Hudyu ti dumalat nan aat di pun'ihuan ya unda mangan. ²⁶Ya immuy din intudtuduwan John ay hiya, ya invaliday, “Apu, aggyumu nin naliwan din tagun ni'yibbam hidih nan dammang nan Wangwang an Jordan an din inulgudmun da'miy aatna ti do'ol di tatagun umu'umuy ay Hiyan mumpabonyag. Ya bo'on at goh ditu'un ad tamuy umaliandan mumpabonyag!”

²⁷Ya inalin John di, “Manu ay ya do'ol di abalinana, mu adi mabalin an umat hinay abalanan di taguh un bo'on hi Apo Dios di mangidat. ²⁸Ya inilayu din inali' an bo'on ha'in hi Kristu ti ha'in di nahhun an nahnag ta idadaan'uy punnomnoman di tatagu ta olom ya abulutonda Hiyah umaliana. ²⁹Gulat ta nan lala'in malhin ya hiyay ad potot' hinan balahang an ahawaona, at nan ligwan ne han lala'in malhin an gun bumadang ay hiya' ya

∴ **3:29** Nan ma'alih Best Man unu abay.

adi umamoh hi unna donglon an mi'hapit nan lala'ih nan babain ahawaona ti un at mun'am'amlong. Ya umat enen inulgud'uy aat'u ti Hiyay paddungnay malhin, ya ha'in di ligwana, at mun'am'amlonga' ahan hinan pangunudan nan tatagun Hiya. ³⁰At hiyanan Hiyay nabagbagtu an bo'on ha'in."

³¹Ya inalin goh John di, "Nan nalpud abuniyan ya na'abbagbagtu ya un an amin di logom, mu nan tagun nalmuh tun luta ya unda tagu ya anggay, at hay inilada ya hay aat di wah tun luta, at Hiyay ulgudonda ya anggay. Mu nan nalpud abuniyan ya Hiyay na'abbagbagtu ya un an amin di logom. ³²Ya ul'ulgudonah nan tataguy tinnitinnigna ya dengngodengngolna, mu nahnot di mangulug hinan alyona. ³³Ya nan tagun mangulug hinan ulgudon nan nalpud abuniyan ya diday mangihtigun nan Hapit Apo Dios ya makulug. ³⁴Nan hennag Apo Dios an nalpud abuniyan ya hay Hapit Apo Dios di ulgudona ti Hiyay nangipidduman Apo Dios hinan Na'abuniyanan an Lennawa, at na'ahamad di abalinana ti niyo'odol ay Hiya. ³⁵Ya ongol di pamhod Apo Dios hinan Imbaluyna, at hiyaat unna indat di haadnan mumpapto' an amin hinan logom. ³⁶Ya nan mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononng, mu nan adi mangulug hinan Imbaluyna ya milahhingan Apo Dios ta nangamung, ya ibungobungot Apo Dios didah mid pogpogna."

Hay Ni'hapitan Jesus hinan Babain iSamaria^z

4 Dengngol nan Pharisees an do'do'ol di mangulug ay Jesus ya do'do'ol goh di mumpabonyag ay Hiya ya un hi John. ²(Mu bo'on hi Jesus di numbonyag ti da'min intutuduwana.) ³Ya unat goh dengngol Jesus nan inalin din tatagu at tinaynanmih den babluy hinan Provinciad Judea ta numbangngad amih nan Provinciad Galilee. ⁴Mu ene'wamih nan Provinciad Samaria.

⁵Ya dimmatong amin da Jesus ad Sychar an ohan babluy ad Samaria an neheggon hinan lutan impaboltan Jacob ay Joseph an imbaluyna. ^a ⁶Ya heden lutan Jacob ya waday bubun an humagubanda. Ya hidin napuyaw hi alas sais^b ya na'ab'ablay

^z 4:1-42 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus. ^a 4:5 Gen. 33:18-19; 48:21-22. ^b 4:6 Hiyah te *miyonon an olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome hitu, at hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta hiyay olas di Hudyu at alas dose hi nuntonga (bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan nun'abhiwan nan olas di Hudyuh nan olas di iRome).

hi Jesus an dimmaladalan, at inumbun eden bubun. 7-8 Ya oh'ohhah Jesus ti immuy amin intudtuduwanah nan babluy an luma'uh ononda.

Ya wada han babain iSamaria an immuy himmagub eden bubun. Ya inalin Jesus ay hiyay, “Humwo'a ni' ta inumo'.”

9 Ya manoh'ah nen babai ti nan Hudyu ya adida mi'yunnudan hinan iSamaria. At tembal din babain inalinay, “He" a ya Hudyu'a, mu ha" in ya iSamariaa', ya anaad udot ta mun'adaw'an ha" in hi inumom?”

10 Ya inalin Jesus di, “Gulat ta inilam nan maphod an pohdon Apo Dios an midat ay he" a, ya gulat goh ta immatunana' an mi'hapit ay he" a at mun'adaw'an Ha" in hi nob'on an danum an dumalat hi ataguan hi nahamad.”

11 Ya inalin din babaiy, “Apu, mi'id pangwo'muh nan danum ti maluhung nan bubun!^c At hay atom mah udot an mangwo' enen danum an dumalat hi ataguan hi nahamad? 12 Hi Jacob an apu tu'uh din penghana ya hiyay nangiyamman ten bubun, ya ininum din imbabaluy na ya din a'animalnah ten danum, ya ten impaboltanan da'mi. Ya undan nabagbagtu'a ya un hi Jacob ta idatmuy nob'on an danum ya un heten wadah tun bubun?”

^c 4:11 Hay amaluhungna ya 138 an umpi.

13Ya tembal Jesus an inalinay, “Nan manginum eten danum hinan bubun ya ma'uwawda damdamah awni, 14mu nan manginum hinan danum an idat'u ya adi ahan ma'uwaw ti wagwadan hiyan gun bumuhu' an umat hinan obob an bumuhubuhu' nan danum an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi munnononnong.”

15Ya inalin din babain Jesus di, “Apu, idatana' mah enen danum ta adia' mahkay ma'ma'ugwaw ya ta adia' mahkay mumbangbanggad eten bubun an humagub!”

16Ya inalin Jesus ay hiyay, “Eka ayagan nan ahawam ta umali ayuh tu.”

17Ya inalin din babaiy, “Oo, mu mid ahawa'.”

Ya inalin Jesus di, “Immannung henen inalim ti mi'id ahawam ad ugwan 18ti numpalema'an nalhin,^d ya nan ni'hitun he"an wah abungyud ugwan ya bo'on ahawam, at immannung nan inalim.”

19Ya inalin din babaiy, “Apu, inila' an propeta'a ti nan inalim an aat'u! 20At waday ibaga' ay He"a: din a'apumih din penghanan iSamaria ya heten duntug^e di pundayawandan Apo Dios, mu da'yun Hudyu ya gah'in ahan un ad Jerusalem di pundayawanyun Apo Dios.^f At hay nahamad mah hi pundayawan tu'u?”

21Ya inalin Jesus ay hiyay, “Immannung heten alyo' ti udum di algaw at bo'on heten duntug ya bo'on goh ad Jerusalem di pundayawandan Ama tu'un hi Apo Dios. 22Da'yun iSamaria ya aggyuyu inilah nen dayawonyu, mu da'min Hudyu ya inilami ti da'miy nalpuwan Kristun mamaliw hinan tatagu.^g 23Ya ten nadatngan heden algaw ya makulug di pundayawan nan tatagun

^d 4:18 Kinulug nan Hudyu an un duwa unu tuluy pangihyanan hi ahawa ya anggay ti umipabain hi un nahuluk, at hay punnomnomandah aat ten babai ya nidugdugah nan inatna ti lemaday nangihyan ay hiya.

^e 4:20 Unu nan Duntug an Gerizim. ^f 4:20 Hidin 400 B.C. ya inyaman nan iSamaria hinan Duntug an Gerizim nan Timplun Apo Dios, mu hidin 128 B.C. ya pina"n nan Hudyuh den Timplu ti kinulugda an anggay ad Jerusalem di ustuh lugal hi Timplun Apo Dios. At nabaybayag di nunhohongngilan nan Hudyuh nan iSamaria hi aat nan ustuh lugal.

^g 4:22 Nan Biblian di iSamaria ya un anggay nan lemah libluna an nan Genesis, ya Exodus, ya Leviticus, ya Numbers, ya Deuteronomy, mu nan Biblian di Hudyu ya nagtud hi Old Testament an nan Liblu an Genesis hi engganah nan Liblu an Malachi. At manghan di inilan nan iSamaria hi aat Apo Dios.

Apo Dios ti hay nomnomday hiyay pundayawandan Hiya an bo'on nan atondan mipattig. Ya nan mangat hi umat hina ya diday pohdon Apo Dios hi mundayaw ay Hiya. ²⁴Mi'id odol Apo Dios, at adi mattig. Ya mahapul an umat hina goh di makulug an pundayawan ay Hiyan adi mattig ti hay nomnom di hiyay nahamad hi pundayawan."

²⁵Ya inalin din babain Hiyay, "Inila' an waday umalih tun luta an nan Alin Pento' Apo Dios an hay ngadanah hapit di iGreece ya Kristu. Ya hitun umaliana at ibaagnan amin nan agguy tu'u inilad ugwan."

²⁶Ya tembal Jesus an inalinay, "Ha'in an mi'haphapit ay he'ah ne han ulgudom!"

²⁷Ya otog di punhaphapitan da Jesus ya numbangngad amin intudtuduwana. Ya manoh'a amih nanniganmin Jesus an mi'hapit hinan babain iSamaria. Mu mi'id ah nummahmah ay Jesus hi un ngadan di ibagan nan babai unu anaad ta mi'haphapit ay hiya.

²⁸At tinaynan den babai nan ihagubnan pannuman, ya numbangngad hinan babluy, ya nun'iyalinah nan tatagun inalinay, ²⁹"Umali ayu ta umuy tu'u tigon han lala'in nangibaag an amin hi ina'inat'u! Undan Hiyah Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto' hi an amin hi tagu?" ³⁰At tinaynanda nan babluy ta immuydah wadan Jesus.

³¹Ya otog di umayan nan tatagun Jesus ya inal'alu'min intudtuduwana Hiyan inalimiy, "Mangan'a, Apu!"

³²Mu tembal Jesus an inalinay, "Wah tuy nob'on hi tanud'un mid inilayuh aatna."

³³Ya numbabaggaan amin intudtuduwanan inalimiy, "Wada nin di nangiyalih inana?"

³⁴Ya inalin Jesus di, "Hay ono' hi amnawa' ya un nan ma'an ya hay pangunuda' hinan pohdon nan nannag ay Ha'in, ya ta lopaho' goh nan tamu' an inalinah ato' ti hiyay nahamad hi tanud'u. ³⁵Waday pangaliyun alyonyuy, Gulat ta nan paguy an nitanom ya awni ta maluh di opat di bulan ya un mabto'. Mu ihamadyun mannig hinan tatagun paddungnay diday paguy hinan payaw an ammunah mabto' ti natong ya nidadaan hi ma'udol an nan kumulugandan Ha'in. ³⁶Nan paddungnay mun'alah paguy ya diday mangulgud hinan Tugun'uh nan tatagu ta middumdan Apo Dios, ya idat'uy lagbuda. At nan tatagun ma'ala ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononong. Ya nan paddungnay mun'oho' an nan

mahhun an mangibaag hi Hapit'u ya nan paddungnay mun'ala goh ya mun'an'anladan amin. ³⁷Ya makulug nan pangaliyun alyonyuy, Waday mun'oho', mu nob'on di mun'ala. Ya umat goh hinay aat di muntamun Apo Dios. ³⁸Ya ten honogo' da'y'u ta da'yuy paddungnay mun'ala, mu bo'on da'yuy nangihabal enen payaw ti nan udum, mu middum ayuh nan paddungnay inhabalda.”

³⁹Ya do'olday iSamaria an nangulug hinan inalin nen babai ti inalinay, “Imbaagnan amin di ina'inat'u!” ⁴⁰At immuy din iSamaria ay Jesus, ya inal'alu'da Hiya ta umiyan hinan babluyda. At duway algaw di nihinanan didah di.

⁴¹Ya do'olday nangulug ay Hiya ti nan inulgudnan dida. ⁴²Ya inalidan den babaiy, “Bo'on nan inalim ya anggay di nanguluganmin Hiya mahkay ti hinamadmin dengngol henen inulgudna, at hiyaat unmi inila an Hiyay Mamaliw hi an amin hi tatagu.”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Imbaluy di Upihyal^h

⁴³Un duway algaw di nihinanmin da Jesus hidid Samaria, ya nakak ami ta immuy amih nan Provinciad Galilee hinan emmelgan Jesus. ⁴⁴Ya ina'allin Jesus hidin hopapnay, “Nan propeta ya adi e'gonan nan ni'babluyana.” ⁴⁵Mu unat goh dimmatong amid Galilee ya mun'am'amlong nan tatagu ti hidin hopapna ya immuy amid Jerusalem hidin gutud di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, ya tinnigday inat'inat Jesus hidid Jerusalem.

⁴⁶Ya numbangngad amid Cana ad Galilee an wadan din nunlumananah danum hi bayah. Ya wadah di han upihyal an waday imbaluynan lala'ih abungdad Capernaum an mundogoh. ⁴⁷Ya unat goh dengngolnan nakak amin da Jesus hinan Provinciad Judea ta dimmatong amih nan Provinciad Galilee ya immuy din upihyal ay Jesus, ya inal'alu'na ta umuy amid Capernaum ta ipa'adaogna han imbaluyna ti magadyuh matoy.

⁴⁸Mu inalin Jesus ay hiyay, “Mi'id di kumulug ay da'y'u ti gah'in unyu tigon di umipano'h'a ta way mangipattig an waday abalina' ya un ayu kumulug!”

⁴⁹Ya inalin din upihyal di, “Apu, mi'yali'a ni' ahan ay ha'in ta adi matoy han imbaluy'u!”

^h 4:43-54 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus.

⁵⁰Ya inalin Jesus ay hiyay, “Umuy'a ti immadaog nan imbaluymu.” Ya kinulugna din inalin Jesus, at nakak ta immuy hi abungda. ⁵¹Ya palpaliwan ya dinamuna din tatagalanah nan dalan, ya inaldan hiyay, “Immadaog nan imbaluymu!”

⁵²Ya inalinan diday, “Anuud di immadaogana?”

Ya inalin din tagalanay, “Ad unggah din nahdom an alas siyeteⁱ di dimminngan di lumahuh odolna.”

⁵³Ya ninomnom din upihyal an hiyah ne din gutud hi nangalyan Jesus ay hiyay, “Immadaog nan imbaluymu.” At an amindan hina^aama ya kimmulugdan Jesus.

⁵⁴Ya hiyah ne miyadwah inat Jesus hi umipanoh'ah nangipattiganah abalinanah did Galilee hi nalpuwanad Judea.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nundogoh an Wah nan Pun'amhan

5 Unat goh nalpah hana ya nadatngan di gutud nan ohah nan gotad hi pundayawan nan Hudyun Apo Dios, at immuy amid Jerusalem. ²Ya hidid Jerusalem ya waday pantaw di allup an ma'alih Bahhilan di Kalnilu^j an neheggon hinan lobong an pun'amhan an nginadnan di Hudyuh Bethesda. Ya hinan pingit di pun'amhan ya waday lemah a'ab'abbung hi punliduman nan tatagu. ³Ya do'olday tataguh numpundogoh an nan nun'abulaw, ya nan nun'apilay, ya nan nun'adahay an nun'olo'dah din a'ab'abbung ta hodhodonday punniwniwan nan danum ⁴ti waday gun umuy hi anghel Apo Dios an mangipaniwniw eden danum. Ya nan mahhun ay daden numpundogoh hi umuy eden danum hi un duminong nan munniwniw ya umadaog di dogohna.^k ⁵Ya wadah di han lala'in tulumpulu ta han waluy tawon di nundoghana. ⁶Ya tinnig Jesus an nonollo' hidi. Ya unat goh nipa'innilan Hiyang nabayag di nundoghana at inalinan hiyay, “Pohdom an umadaog?”

ⁱ4:52 Hiyah te *miyapitun olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome hitu, at hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta hiyay olas di Hudyu at ala una hi mal'algaw (bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan nun'abhiwan di olas di Hudyuh nan olas di iRome). ^j5:2 Kulugon nan udum an heten pantaw di pangipa'wan nan tataguh nan kalnilun miyuy hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem.

^k5:4 Heten verse 4 ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

⁷Ya tembal den lala'in inalinay, "Pohdo', Apu, mu mi'id atog di mangiyuy ay ha'in hinan danum ti alyon ta umuya' hi un numiwniw, mu nun'i'iwangana' hinan udumna."

⁸Ya inalin Jesus ay hiyay, "Tuma'dog'a, ya innalmuy nolo'am ta dumalan'a." ⁹Ya himumagga ya immadaog din lewuhona, at innalna din nolo'ana, ya nakak.

Ya heden algaw hi nangatan Jesus ya Habadun ngilin, ¹⁰at inalin din Hudyun den lala'in nipa'adaog di, "Hay uldin tu'u ya paniaw hi unmu o'odnan nan nolo'am ti Habadun ngilin!"

¹¹Ya tembalnan inalinay, "Han lala'in nangipa'adaog hi lewoho' di nangalih, Alam nan nolo'am ta umanamut'a."

¹²At inalidan hiyay, "Hay ngadan nen lala'in nangalin he'a?"

¹³Mu agguay inilan din lala'in nipa'adaog di ngadan nan nangipa'adaog ay hiya ti do'ol di nali'ub hi tataguh nan pun'amhan, at nehlan hi Jesus.

¹⁴Ya unat goh immuy hi Jesus hinan Timplun Apo Dios ya inah'upana goh din lala'in nipa'adaog, ya inalin Jesus ay hiyay, "Tigom an immadaog din lewohom, at ipogpogmu nan ato'atom an nappuhi, ti adim ay at iyal'allanan maligatan'a."

¹⁵Ya nakak din lala'i, ya immuy hinan Hudyu ta imbaagnan dida an hi Jesus di nangipa'adaog ay hiya. ¹⁶At hiyah ne dimmalat hi nangipaligligitan nan Hudyun Jesus ti hay ngilin an Habaduy nangipa'adaogana.

¹⁷Ya inalin Jesus ay diday, "Tumamutamuh Amah abigabigat, at mahapul an ato' goh." ¹⁸At inyal'allanaat ahan an pa'appopohdon din Hudyun mamatoy ay Jesus ti nan inalina. Ya bo'on nan agguyna nangunudan hi uldinda an paniaw hi puntamuan hi un Habadun ngilin ya anggay dimmalat, mu nan nangalyanah un hi Amanah Apo Dios. Ti gulat ta hi Amanah Apo Dios at nipaddung di anabagtunan Apo Dios, mu agguйда ahan kinulug hene.

Nan Haad di Imbaluy Apo Dios

¹⁹Inalin Jesus ay diday, "Makulug heten alyo' an Ha'in di Imbaluy Apo Dios, at bo'on hay pohdo' di ato' ti nan tigo' hi aton Amay hiyay ato' goh. Ti nan aton Ama ya hiya goh di anungo' ²⁰ti hi Ama ya pohpohdona' an Imbaluy, ya intuduna goh ay Ha'in an amin nan ato'atona. Ya ituduwana' goh an mangat hinan umipanoh'an adi olog di tagun mangat,

at hay ato' hi awni ya nidugdugah an umipano'h'a ya un din inat'u. ²¹Ya hi Amay mummahuh nan nun'atoy, ya umat goh ay Ha'in an Imbaluyna ti mahua' goh di natoy hinan pohdo'. ²²Ya bo'on goh hi Amay manumalyah nan tatagu ti indatnan Ha'in an Imbaluynay haad'un munhumalya. ²³Ya manu ay inatna ya ta mumpaddung di pange'gonan nan tatagun Ama ya Ha'in an Imbaluyna. At gulat ta adia' e'gonan an Imbaluy Apo Dios at adida goh e'gonan hi Aman nannag ay Ha'in."

²⁴Ya inalin goh Jesus di, "Immannung heten alyo' ti nan tatagun mangunud hinan Hapit'u ya kulugonda ay goh hi Apo Dios an nannag ay Ha'in ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna. Ya adida mamolta, at adida ahan milahhin ay Apo Dios ti minaynayun di pi'taguandan Hiyah mid pogpogna."

²⁵Ya inalin goh Jesus di, "Immannung heten alyo' ti udum hi algaw ya ta'on ad ugwan ya nan nilahhin ay Apo Dios ya gulat ta unudonday Hapit'u ti nan nangulugandah un Ha'in di Imbaluy Apo Dios ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna. ²⁶Ya abalanan Aman pi'taguon nan tagunan Hiyah mid pogpogna, at hiyah ne goh di ato' ti hiyah ne abalina' hi indatnan Ha'in an Imbaluyna. ²⁷Ya indatna goh di haad'un munhumalyah nan tatagu ti Ha'in nan Imbaluy di Tagu. ²⁸Ya adi ayu manoh'an ten alyo' ti awniat waday algaw hi pangngolan an amin di nun'atoy hinan lubu' hi pangayaga' ay dida, ²⁹ya bumuhu'dah nan lubu'da ta nan maphod di nangatdah ataguda ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononong, mu nan nappuhiy inatdah ataguda ya humalyaon Apo Dios dida, ya minoltana."

Hay Mangihtiguh Aat Jesus

³⁰Inalin goh Jesus di, "Bo'on hay pohdo' di ato'ato' ti nan pohdon Apo Dios. At nan itudunah panumalya' di hiyay ato', at nahamad ti nan pohdon Apo Dios an nannag ay Ha'in di unudo', ya bo'on hay pohdo'.

^{15:21} Kinulug nan Hudyu an anggay hi Apo Dios an hi Amay mummahuh nan nun'atoy an mid ah udum, mu intudun Jesus an Hiya goh. ^{5:22} Kinulug goh nan Hudyu an anggay hi Apo Dios an hi Amay manumalyah nan tatagu an mid ah udum, mu intudun Jesus an Hiya goh.

³¹Ya gulat ta Ha'in ya anggay di mangihtiguh aat'u at adia' kulugon ti mi'id di ihtigu'. ³²Mu hi Amay ihtigu', ya inila' an nahamad di pangihtigunah aat'u. ³³Ya waday hennagyun immuy ay John an Mumbonyag ta minahmahanyuy aat'u ya nan immannung an inalina. ³⁴Adi mahapul an ihtiguana' ay John unu nan udumnan tatagu, mu ibaag'uh nen inalin John ta innilaonyuy inalina ta kulugonyu an dumalat nan nangihtiguna ta way atonyun mabaliwan. ³⁵Ya umat hinan mabnang an hilaw hi John ti inul'ulgudnay aat nan Makulug an Ma'unud, ya inunudyu, ya nun'am'amlong ayun paddungnay nabnangan ayu. Mu un na'amtang henen nabnanganyu ti ag'aga ya napogpog di nuntudtuduwana. ³⁶Mu wada goh di na'ahamad an ihtigu' ya un nan nangihtigun John ay Ha'in an hanan ato'ato' an inalin Ama di hiyay paddungnay mangihtigun Ha'in ya mangipa'innila an Ha'in di hennag Ama. ³⁷Hi Aman nannag ay Ha'in ya Hiya goh di mangibaag hi aat'u. Mu aggyuyu dengngol di hapitna, ya aggyuyu goh tinnig di angahna ³⁸ti adiyu pohdon an donglon nan Hapitnan impehnagna ti adia' kulugon an hennagna. ³⁹Ya hay nomnomonyu nin ya nan pamahabahaanyuh nan impitudo' Apo Dios di dumalat hi pi'taguanyun Hiyah mid pogpogna. Mu Ha'in di inulgu'ulgud nen impitudo' Apo Dios. ⁴⁰Mu adiyu pohdon an middum ay Ha'in ta way atonyun mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.

⁴¹Ya adi' gamgamon nan pange'gonan nan tatagun Ha'in. ⁴²Mu inila' di aatyu an mi'id di pamhodyun Apo Dios, at hiyaat unna' aggyu inabulut ay da'y. ⁴³Ya manu ay immalia' ti hiyah ne immandal Ama. Mu adia' damdama abuluton ti nan udumnan umalin bo'on hi Amay nannag di abulutonyu. ⁴⁴Ti hay pangedenolan di ibbayun tagun da'yuy hiyay popohdonyu an bo'on nan pangedenolan Apo Dios ay da'y, at mahaliwa ayuh panguluganyun Hiya.

⁴⁵Ya bo'on Ha'in di mangibaag ay Amah adiyu kumulugan, ti hay mangibaag hi aatyu ya hi Moses an edenodenolyu ti nan aggyuyu nangulugan hidin intudo'na. ⁴⁶Mu gulat ta nahamad di nanguluganyuh nan intudo' Moses at kinuluga' goh ti Ha'in di inulgudnah nan intudo'na.ⁿ ⁴⁷At adiyu adya kulugon nan intudo' Moses at inyal'allanay adiyu pangulugan hinan Hapit'u."

ⁿ 5:46 Deut. 18:14-19.

Hay Aat nan Tinapay an Umidat hi Pi'taguan ay Apo Dios^o

Hay Nangipado'olan Jesus hinan Ma'an

ta Mangan nan Lemay Libun Tatagu

(Mat. 14:13-21; Mk. 6:30-44; Lk. 9:10-17)

6 Unat goh nalpah hana ya numbangngad amih nan dammangna an alyondan Lobong an Galilee an mungngadan goh hi Lobong an Tiberias.^p ²Ya do'olday tatagun nangunud ay da'min da Jesus ti tinnigday ina'inatnan umipanoh'a ti nun'ipa'adaognay numpundogoh. ³Ya nunti'id amin da Jesus hinan duntug, ya ni'yibun ay da'min intudtuduwana. ⁴Ya na'uy an madatngan di gotad nan Hudyuh nan Punnomnomandah Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu.

⁵Ya unat goh nun'am'amang amin da Jesus ya tinnigmiy do'ol an tatagun umuy hi wadanda, at inalinan Philip di, “Hay pangngalan tu'u nin hi mun'olog hi ipa'an tu'uh nan tatagu?”

⁶Mu inilan Jesus di atona, mu unna hangpaan hi Philip ta innilaonay un way pangulugna.

⁷Ya tembal Philip an inaliny, “Mu uya'ada dih tatagu, at ta'on un ahan ila'uy ginahut hi pihhuh tinapay ta hini"itangan an iwanah at adi damdama umanay!”

⁸Ya tembal goh nan ohan da'min intudtuduwan Jesus an hi Andrew an agin Simon Peter an inalinan hiyay, ⁹“Wah tu han ung'ungngan lala'in nitnud hinan tatagu, ya numbabalun hi lemay tinapay ya duway ekan. Mu undan umanay an ten do'olday tatagu?”

¹⁰Ya inaliny Jesus di, “Alyonyuh nan tatagu ta umbunda.” At numpangubun nan tataguh nan mahinolo'. Ya hay uyap nan linala'in numpangabun ya umuy hi lemay libu, mu aggy ni'yuyap nan ung'ungungnga ya nan binabai.^q ¹¹Ya innalna din tinapay, ya nunyaman ay Apo Dios, ya indatnan da'min intudtuduwana ta impiyapongmih nan tatagun inumbun. Ya umat goh hinay inatnah din ekan, at nanganda ta nangamung unda nabhug. ¹²Ya unat goh nabhugda din tatagu ya inaliny

^o **6:1-71** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^p **6:1** Hay oha goh hi ngadana ya Lobong an Gennesaret (Lk. 5:1). ^q **6:10** Bahaom nan footnote di Mat. 14:21 ta innilaom di dalatna ta aggy ni'yuyap nan udum ay dida.

da'miy, "Amungonyun amin nan na'angang ta mi'id di mitapal."
 13At hay inamungmin amin ya himpulu ta han duway napnuh bahkit an nalpuh din leman tinapay.

14Ya unat goh tinnig nan tataguy inatnan umipanoh'a ya inaliday, "Hiyah te nin di Propetan hennag Apo Dios an umalih tun luta!"^r 15Ya inilan Jesus di ninomnom nan tatagu ti pohdonda Hiyan piliton ta Hiya alida, at tinaynana dida ta immuy hinan udumnan duntug ta mun'oh'ohha.

Hay Nanalanan Jesus hinan Tu'yap di Danum

(Mat. 14:22-33; Mk. 6:45-52)

16Unat goh wan mun'a'ahdom ya nundadyu amin intudtuduwan Jesus ta immuy amih nan way lobong, 17ya nunlugaan amih din bangka ta umuy amih nan dammangnan miyuy ad Capernaum. Ya unat goh nahdom ya aggyu immalih Jesus an ni'lugaan ay da'mi. 18Ya la'tot ya waday o'ongol hi dalluyun ti imbibi'ahnan tumuyutuyup. 19Ya unat goh linauhanmiy lema nin di kilomitu ya inamangmih Jesus an mundaldallanan hinan tu'yap di danum an umali hi wadanmi, at nunheglay ta'otmi ti aggyumi inilah un Hiya. 20Mu inalin Jesus ay da'miy, "Adi ayu tuma'ot ti Ha'in!" 21At mun'am'amlong amih immalian Jesus ay da'mi, at ni'lugaanmi Hiya. Ya himbumagga ya immatam amih nan pingit di lobong hinan umayanmi.

Hay Nanganapan nan Tatagun Jesus

22Inilan nan tatagu an nunlugaan amih nan bangkami ta nakak ami, mu aggyu ni'lugaan hi Jesus. Ya unat goh nabiggat ya na'amung din do'ol an tatagu, 23ya wada goh di udumnan bangkan nalpuh Tiberias, ya dimma'al nan tataguh dih nan neheggon hinan lugal hidin nunyamanan Jesus ay Apo Dios hinan tinapay ya din nanganapan nan lemay libu ta hodondah Jesus. 24Mu unat goh tinnigdan mi'id hi Jesus ya mid amin intudtuduwana ya ni'lugandan den bangka ta umuydad Capernaum an manganap ay Hiya.

Nan Tinapay an Dumalat hi Anahamad di Ataguan

25Unat goh inah'upan din tataguh Jesus hinan dammangna ya inalidan Hiya, "Apu, anuud di dimmatnganyuh tu?"

^r6:14 Deut. 18:14-19.

26Ya inalin Jesus ay diday, “Immannung heten alyo' ti bo'on nan tinnigyun ina'inat'un umipanoh'ay panganapanyun Ha" in ti nan tinapay an inanyu ta nangamung un ayu nabhug. 27Mu hay maphod hi atonyu ya bo'on hay ononyuy nomnomonyu ti mapogpog hi awni, mu hay nomnomonyu ya nan ma'an an adi mapogpog an hiyay dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. Ya Ha" in an Imbaluy di Taguy mangidat enen ma'an ti hiyah ne indat Apo Dios hi biyang'u.”

28Ya inalidan Hiyay, “Hay atonmi mah ta way atonmin mangat hi pohdon Apo Dios?”

29Ya tembal Jesus an inalinay, “Hay pohdon Apo Dios hi atonyu ya kulugona' an hennagna.”

30Ya inalida goh ay Hiyay, “Akkay mah atom di ohah adi olog di tagun mangat ta tigonmi ta way atonmin mangulug ay He"a? 31Ti hay nunle'le'dan din o'ommod tu'uh din penghanah nan mapulun ya ina'inanda din ma'an an nalpud abuniyan ti hiyah ne inalin din impitudo' Apo Dios an inalinay,

Indat Moses di ma'an an nalpud abuniyan ta hiyay inanda.”^{s t}

32Ya inalin Jesus ay diday, “Immanung heten alyo' ti hi Moses di dimmalt hi nidatan di inandah nan mapulun, mu bo'on hiyay dumalat hi idatan nan nahamad an ma'an ay da'yu ti hiyah ne idat Aman da'yu. 33Ti nan tinapay an idat Apo Dios ya hay malpud abuniyan an hiyay dumalat hi ataguan hi nahamad.”

34Ya inalidan Hiyay, “Apu, henen inalim an tinapay ya gunmu ni' idat ay da'mi!”

35Ya inalin Jesus di, “Ha" in di ay tinapay an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna.” Ti nan tagun mangabulut ay Ha" in ya mipalenggopdah mid pogpogna an paddungnay adida ipidpidwan mahinaangan ya ma'uwwaw. 36Hidin hopapna ya inali' ay da'yuy, Ta" on unyu gun tigon nan ato'ato' ya adia' damdama kulugon. 37Mu nan tatagun pento' Apo Dios hi kumulug ay Ha" in ya makulug an pohdondan middum

^s6:31 Ex. 16:4; Psa. 78:24. ^t6:31 Hay kinulug nan do'ol an Hudyu ya ipado'ol nan Alin Pento' Apo Dios nan manna ta onondah abigabigat. Mu ta" on un impado'ol Jesus nan tinapay mu un 5,000 an linala'iy nangan, ya namenghan din na'atana ya anggay, mu hi Moses ya hiyay dimmalt hi nangipado'olanah mannah ohay nasyon, ya ina'inatnah abigabigat hi 40 an tawon. ^s6:35 Ad Bethlehem di babluy hi nitungawan Jesus, ya hay pohdon nen ngadan an ibaga ya *babluy an awadan nan ma'an*.

ay Ha"in. Ya an amin nan mamhod an middum ay Ha"in ya abuluto' dida ³⁸ti bo'on hay pangata' hinan pohdo' di nakaka' ad abuniyan, mu immalia' hitun luta ta nan pohdon nan nannag ay Ha"in di hiyay ato'. ³⁹Ti hay pohdon nan nannag ay Ha"in hi ato' ya ta ipapto'u nan tatagun impiddumnan Ha"in, ya mahua' didan amin hi awnih din angunuhna ta mid ah ohan didah milahhin ay Apo Dios. ⁴⁰Ti hay pohdon Ama ya ta an amin nan tatagun nanginnilah aat'u ta kulugona' ya diday mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. At mahua' didah din angunuhna."

⁴¹Ya immulu'ulu' nan Hudyun Jesus ti nan nangalyanah un Hiyay nahamad an ay tinapay an nalpud abuniyan an immalih tun luta. ⁴²Ya inaliday, "Undan bo'on Hiyah neh Jesus an imbaluy Joseph? Inilamiy o'ommodna, ya anaad ta alyonah un nalpud abuniyan?"

⁴³Ya inalin Jesus ay diday, "Idinongyun umulu'ulu' ay Ha"in ⁴⁴ti mi'id di olog di tagun mangulug ay Ha"in ti mahapul an hi Amay mangal'alu' ay dida ta way atondan kumulug ay Ha"in an hennagna. Ya kumulugda ay ya mahua' didah din angunuhna. ⁴⁵Ti hay intudo' din ohan propeta ya inaliny,

Hi Apo Dios di mangituduh aton an amin di tatagu. ^v

At an amin di manginnilah itudun Ama ta kulugonda at diday mangulug ay Ha"in. ⁴⁶Mu mi'id ah nannig ay Ama an anggay Ha"in an nalpud wadanay nannig ay Hiya.

⁴⁷Immannung heten alyo' ti nan mangulug ay Ha"in ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna. ⁴⁸Ya Ha"in di nahamad an ay tinapay ti Ha"in dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios. ⁴⁹Ti din o'ommod tu'uh din penghanan nunle'le'od hinan mapulun ya inanday ma'an an nalpud abuniyan, mu natoyda damdama. ⁵⁰Mu nan inali' an nahamad an tinapay an nalpud abuniyan ya nan tatagun mangan ene ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna. ⁵¹Ya Ha"in henen nahamad an ay tinapay an nalpud abuniyan an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. At nan mangan enen tinapay ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. Ti henen tinapay an idat'u ya hiyah ne nan odol'u ta way aton di tatagun mi'tagun Apo Dios hi munnononng."

⁵²Ya nunhohongngel din Hudyun de han inalin Jesus an inaliday, "Hay aton te udot han tagun mangidat hi odolna ta onon tu'u?"

^v 6:45 Isa. 54:13.

⁵³Ya inalin Jesus di, “Immannung ti adiyu ay onon heten odol'u ya inumon di dala' an Imbaluy di Tagu ya adi ayu ahan mi'tagun Apo Dios hi munnononnong. ⁵⁴Mu nan paddungnay mangan hi odol'u ya manginum hi dala' ya diday mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. Ya mahua' goh didah din angunuhna. ⁵⁵Ti nan odol'uy hiyay nahamad an ay ma'an, ya nan dala' di nahamad an paddungnay inumon, ti hiyah ne mamaliw hi tagu. ⁵⁶Ti nan paddungnay mangan hi odol'u ya manginum hi dala' ya hiyay nun'immapit ay Ha'in, ya Ha'in goh di nun'immapit ay hiya. ⁵⁷Ya hi Aman alpuwan di nahamad an ataguan di nannag ay Ha'in, at hiyaat un nahamad di atagua'. At hiyanan wa ay di paddungnay mangan eten odol'u ya nahamad di ataguanda, at mi'taguda goh ay Apo Dios hi mid pogpogna ti Ha'in dumalat. ⁵⁸Ya henen inali' an nahamad an tinapay ya Ha'in an nalpud abuniyan. Ya aggyua' nipaddung hidin ma'an an nalpud abuniyan an inan din o'ommod tu'uh penghana, at natoyda ti aggyu nipaddung di aatnan nen inali' an nahamad an ma'an. Mu nan paddungnay mangan enen inali' ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.”

⁵⁹Hiyatuy intudun Jesus hinan himba'an di Hudyud Capernaum.

Nan Inulgud Jesus an Dumalat hi Pi'taguan ay Apo Dios

⁶⁰Unat goh dengngol nan nitnud ay da'min da Jesus nan inulgudna ya do'olday aggyu namhod, at inaliday, “Henen ituduna ya mipoleto' hi ingah pangngolan! Undan way mamhod hi mangngol hinan umat hina?”

⁶¹Ya i'innilan Jesus an umulu'ulu' nan udumnan nitnud ay Hiya, at inalinan diday, “Undan nipoletu' hi ingayuh nen inali'?” ⁶²Mu adiyu ay pohdon ya gulat ta tigona' an Imbaluy di Taguh pumbanggada' hi nalpuwa' an ad abuniyan at hay nomnomonyu nin mah hi aat'u? ⁶³Nan Na'abuniyanan an Lennaway dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios, mu nan wah tun luta ya bo'on hiyay aptan hi pi'taguan ay Hiya. Din inulgud'un da'yu ya nalpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa, at hiyay dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios. ⁶⁴Mu waday udumnan da'yu damdaman adi kumulug ay Ha'in.” Ya manu ay inalin Jesus hene ti ta'on hidin hopapna ya i'innilana nan adi mangulug ay Hiya ya nan mangitudun Hiya ta dapoponda.

⁶⁵Ya inalin goh Jesus ay diday, “Waday udumnan da'yun adi kumulug at hiyah ne dumalat hi nangalya' hi, Mid olog di

tatagun mangulug ay Ha"in ti mahapul an badangan Ama dida ta idatnay abalinandan kumulug.”

66Ya unat goh dengngol din ninitnud ay da'min da Jesus din nanudtuduna ya aggyuda mahkay nitnitnud ay da'mi. 67Ya inalin Jesus ay da'min himpulu ta duwan intudtuduwanay, “Akkay pohdonyu goh an mi'yakak?”

68Ya tembal Simon Peter an inalinay, “Undan way udumnah makulug hi unudonmi? Ti anggay He"ah mangituduh dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna! 69At kulugonmi mahkay ti inilamin He"a nan na'ahhamad di ugalinan Pento' Apo Dios hi mumpapto'!”

70Ya tembal goh Jesus an inalinay, “Ha"in di namilin da'yun himpulu ta duwa, mu waday ohan da'yu an na'appuhiy nomnomna an umat hinan diyablu!” 71Hi Judas an imbaluy Simon Iscariot^w henen inalina ti hi Judas di mangitudun Hiya ta dapoponda an ta'on un hiyay ohan da'min himpulu ta duwan intudtuduwana.

Hay Ne'egtadan Jesus hinan Behtan di A'ab'abbung^x

Hi Jesus ya nan A'aginan Linala'i

7 Unat goh nalpah hi Jesus an nun'ul'ulgud ya limmane'le'od hidih nan Provinciad Galilee. Ya aggyu immuy hinan Provinciad Judea ti wah dida nan Hudyun mangana'anap ay Hiya ta patayonda. 2Ya magadyuh an madatngan nan Gotad hi Pangiyammaan nan Hudyuh A'ab'abbung ta way ihi'ugandah ohay duminggu. 3Ya inalin nan a'agin Jesus an linala'iy,^y “Taynam heten babluy ta umuy'ad Judea an wadan nan gotad ta way aton nan tatagun mangunud ay He"an mannig hinan ato'atom an umipanoh'a! 4Ti nan tagun mamhod hi a'al'alyana ya adi mihinah nan adagwin niyohhan babluy! At hay maphod hi atom ya umuy'a ta ipattigmun amin hinan tataguy ato'atom

^w6:71 Hay pohdonan ibaga ya *nan lala'in nalpud Kerioth*, ya ad Kerioth di ohan babluy hinan Provinciad Judea (Josh. 15:25). Mid mapto' ya anggay hi Judas di taga Judea hinan intudtuduwan Jesus ti nan na'angang ya hay nalpuh nan Provinciad Galilee. ^x7:1-8:59 Mid mapto' ya na'at hidin Tishri/Ethanim 15-21 (unu September-October), 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^y7:3 Hay ngadanda ya nitudo' hi Mk. 6:3.

an umipano'h'a!" 5Ya manu ay inalin nan a'aginah ne ti aggyuda kinulug Hiya.^z

6Ya inalin Jesus di, "Adia' umuy ad ugwan ti aggyu nadatngan di gutud di pangipa'innilaa' hi aat'u, mu da'yu ya malgomon impattigyuy abalinanyu. 7Ti mi'id ah mamahiw ay da'yuh tun tatagu, mu Ha'in ya pahipahiwona' ti nan gun'u pangulgudan hinan aat di anappuhin di ugalida. 8At da'yuy umuy hinan gotad, mu adia' mi'yalid ugwan ti bo'on ad ugwan di gutud di pangipa'innilaa' hi aat'u." 9Ya unat goh lempah Jesus an ni'hapit hinan a'agina ya aggyu ne'yekak, at nataynan hinan Provinciad Galilee.

Hay Inayan Jesus an Ne'egtad

10Unat goh immuy din a'agin Jesus an ne'egtad eden algaw ya nangunud, mu aggyu nipattig hinan tataguh din immatamana. 11Ya ana'anapon din ap'apun di Hudyuh Jesus hidih nan way gotad an inaliday, "Hay wadan nin Jesus hitu?"

12Ya uma'umanon din tataguy aat Jesus, ya inalin din udumnay, "Maphod di ugalina!"

Mu nan udum ya inaliday, "Adi ahan ti un bumalbalih nan tatagu!" 13Mu aggyuda impadngol nan inul'ulguddah nan ap'apuda ti tuma'otda.

14Ya unat goh immaginawa din gotad ya immuy hi Jesus hinan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem ta nuntudtudu. 15Ya manoh'ada ahan din a'ap'apun di Hudyun inaliday, "Anaad nin ta aggyu nun'ihkul Hiya ya nala'eng udot an muntudtudu?"

16Ya tembal Jesus an inalinay, "Nan itudtudu' ya bo'on hay nomnom'uy nalpuwana ti hi Apo Dios an nannag ay Ha'in. 17Ya wa ay di mamhod an mangunud hinan pohdon Apo Dios at innilaonay nalpuwan nan itudtudu' hi un nalpun Apo Dios unu hay nomnom'u ya anggay. 18Nan tagun hay wah nomnomna ya anggay di ulgudona ya un hay a'al'alyanay pohdona. Mu adi pohdon di umat hina ti hay pohdo' ya nan nannag ay Ha'in di ma'al'ali. At hiyay panginnilaanyu an adia' ahan munlayah. 19Ya indat Moses nan Uldin ay ditu'u,^a mu mi'id ah ohan da'yuh nangunud! Ti gulat ta inunudyuh nen Uldin at adiyu lomom an mamatoy ay Ha'in!"

^z7:5 Psa. 69:8. ^a7:19 Ex. 31:18.

20Ya inalin nan tataguy, “Un'a nahu'lungan hi nappuhin lennawa ti undan way mangalih un da'a patayon?”

21Ya tembal Jesus an inalinay, “Manoh'a ayu ti inat'uy ohan umipanoh'a,^b ya hay ngilin an Habaduy nangipa'adaoga' hinan nundogoh. 22Mu da'yu ya kugitonyuy imbabaluyyun linala'ih nan Habadu an paniaw hi puntamuan (mu bo'on hi Moses di nangete'an nen ugali ti nan o'ommod tu'uh din penghana an da Abraham ay Isaac, ya hi Jacob di nahhun an nangat^c). 23Ya mungkugit ayuh Habadu ta ma'unud nan immandal Moses,^d at anaad udot ta mabungot ayun Ha'in hi un hay Habaduy pangipa'adaoga' hinan way lewuhona? 24Agguyyu ay hinamad di inat nan ibbayun tagu, ya adiyu ipanuh di aatnah un nappuhi unu adi ta awni ta hamadonyuh mahhun ya unyu ipanuh!”

Hay Nunnommandah un hi Jesus ya hi Kristun Mumpapto'

25Inalin din udumnan tatagud Jerusalem di, “Undan bo'on hete din lala'in alyonday patayonda? 26Anaad udot ta ipadngolnan amin hinan tataguy panudtuduna, ya mi'id di mangipadinong ay Hiya? Undan inilan nan a'ap'apu tu'uh un Hiyah Kristu ta adida ihingal? 27Mu bo'on nin, ti gulat ta nan Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hitun tataguy umali at mi'id di nanginnilah nalpuwana, mu heten tagu ya inila tu'uy nalpuwana.”

28Ya hidin nuntududuwan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya enlo'enlotnan himmapit an inalinay, “Undan immannung an inimmatunana'? Ya undan inilayu goh di nalpuwa'? Bo'on Ha'in ad nomnom hi immalia' hitu ti waday nannag ay Ha'in, ya Hiyay ma'akkulug, mu agguyyu goh inila Hiya. 29Mu inila' Hiya ti Hiyay nalpuwa', ya Hiya goh di nannag ay Ha'in.”

30Ya wadada din mamhod an mampap ay Jesus, mu agguyda dempap ti agguy nagtud di pangabulutan Apo Dios hi pampapandan Hiya. 31Mu do'ol di nangulug ay Hiyah nan tatagun na'amung hinan Timplun Apo Dios, ya inaliday, “Immannung an Hiyah te lala'in Alin Pento' Apo Dios hi umalin

^b7:21 Hay alyon nan udum ya hiyah ne umipanoh'an inat Jesus hi Jn. 5:1-15, mu bo'on nin ti nabayag an na'at. Mid mapto' ya waday ohan inat Jesus hidi an agguy nitudo' hinan Biblia. ^c7:22 Gen. 17:9-14. ^d7:23 Ex. 12:44, 48; Lev. 12:3.

mumpapto' ti hanan ato'atonan umipanoh'a, ya hiyah ne tuwaliy aton Kristun mumpapto'!"

Hay Nannagandah nan Tindalun Mampap ay Jesus

³²Unat goh dengngol nan Pharisees ya nan ap'apun di papadiy inul'ulgud nan tataguh aat Jesus at hennegday pulis an mumpun'adug hi Timplu ta umuyda dapopon Hiya. ³³Ya inalin Jesus di, "Adi madnoy di ihina' ay da'yu, at umuya' hi wadan nan nannag ay Ha'in. ³⁴Ya anapona' ay da'yu, mu adi ayu pa'ah'up ay Ha'in ti nan umaya' ya adi mabalin an umali ayuh di."

³⁵Ya inalin din Hudyuy, "Hay umayana udot ta alyonay un tu'u adi pa'ah'up ay Hiya? Umuy nin hinan udumnah babluy di iGreece an nunhituwan di udumnah Hudyu ta nan iGreece di itudtuduwana? ³⁶Ti anaad ta inalinay, Ana'anapona', mu adi ayu pa'ah'up ay Ha'in? Ya inalina goh di, Nan umaya' ya adi mabalin an umali ayu. Ya hay pohdon ne nin an alyon?"

Nan Danum an Dumalat hi Pi'taguan ay Apo Dios

³⁷Din algaw hi angunuh din gotad ya hiyah ne nan nabagtun algaw.^e Ya henen algaw ya timma'dog hi Jesus hinan wadan di na'amung an tatagu, ya enlotnan himmapit an hay nipa'el di nangalanan inalinay, "An amin di ma'uwaw ya umalidan Ha'in ta uminumda! ³⁸Ti inalin nan impitudo' Apo Dios di, Nan tagun kumulug ay Ha'in ya wah odolna nan ay danum an hiyay dumalat hi pi'taguanan Apo Dios, ya paddungnay obob an bumuhubuhu' di danum ta way inumon di udumna goh."^f ³⁹Ya nan ay danum an inalin Jesus ya hiyah ne nan Na'abuniyanan an Lennawan magadyuh di pannagan Apo Dios ta miyo'odol hinan mangelug ay Jesus. Ya hidin nangalyan Jesus ya aggyuy ni' nahnag hinan tatagu ti aggyuy timmulud abuniyan hinan ipabagtuana.

^e **7:37** Lev. 23:40. Nan Hudyu ya inudmandah balbaluy ugalida ta panginomnomandah din nanalimunan Apo Dios hidin o'ommoddah din penganah nan mapulun. Hay aatna ya abigabigat ya umuy nan papadih nan Lobong an Siloam ad Jerusalem ta iyanamutdah nan Timplun Apo Dios di ohan tibung an nittuwan di danum, ya inhiitdah nan pun'onngandah nan Onong an Moghob. Mu hinan miyawalun algaw an ma'alih nabagtun algaw ya aggyuda inat ti paddungnay dimmatongdad Canaan hi awadan nan do'ol an danum. ^f **7:38** Isa. 58:11.

Hay Nagodwaan din Tatagu

⁴⁰Do'olday tatagun nangngol enen inalin Jesus, ya inalin din udumnay, “Immannung an Hiyay Propetan hodon tu'u!”^g

⁴¹Mu inalin din udumnay, “Hiyah Kristu!”

Mu waday udumnan nangalih, “Undan mah hinan Provinciadi Galilee di alpuwan nan Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hinan tatagu? ⁴²Ti inalin nan impitudo' Apo Dios an nan pot'on Apo Dios hi mumpapto' hitun tatagu ya malpuh nan holag David, ya ad Bethlehem di itungawana an babluy hi nunhituwan David hidin penghana.”^h ⁴³At nagodwada din tatagu ti dumalat hi Jesus ⁴⁴ti nan godwana ya penhodan dapopon hi Jesus, mu nan godwa ya penpenhodda Hiya. At mi'id di nangipadah an nampap ay Hiya.

⁴⁵At numbanggad din binaaldan pulis an mun'adug hinan Timplun mampap ay Jesus. Ya inalin din a'ap'apun di papadi ya din Pharisees an nannag ay diday, “Anaad ta mid initnud Hiya?”

⁴⁶Ya inalin din pulis di, “Mi'id di dengngolmih umat hinay panudtuduna!”

⁴⁷Ya inalin din Pharisees di, “Undan ta'on goh da'yu ya nabalbaliyan ayuh nan panudtuduna? ⁴⁸Undan way inilayuh ohah nan a'apun di Hudyu ya nan Pharisees hi kimmulug ay Hiya? ⁴⁹Ti nan tatagun mangunud ay Hiya ya didanay mid adaldan agguy nanginnilah nan Uldin Apo Dios ay Moses, at idutan Apo Dios dida!”

⁵⁰Ya niddum ay didah Nicodemus an din immuy ay Jesus hidin labi ti hiyay oha goh hinan a'apun di Hudyu, ya inalinal din i'ibbanay, ⁵¹“Nan Uldin tu'u ya agguy ay nahumalya nan tagu ta agguy nibaag di inatna ya adi mabalin an mamolta. At goh ta pohdonyun moltaon Hiya?”

⁵²Ya inalidan hiyay, “Ay ihunay un he'a goh di ohah nan iGalilee an ibbada ti omod nan panapitmu! Adya bahaom nan impitudo' Apo Dios at mid ah'upam an ta'on un ah ohah mangalih un ad Galilee di alpuwan nan propetan Apo Dios!”ⁱ

^g7:40 Deut. 18:14-19. ^h7:42 Psa. 132:11; Mic. 5:2. ⁱ7:52 Nibahhawda ahan ti hi Jonah ya iGalilee (II Ki. 14:25). Ya impa'innilan Isaiah an umat hi hapang unu halepeng nan Alin Pento' Apo Dios (Isa. 11:1), ya iHapang (unu iNazareth) hi Jesus ti hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *hapang*.

Nan Babain Nangilugtap hi Ahawana^j

⁵³At way ohaan immanamutdah abungda.

8 Unat goh nalpah henen inalin din Pharisees ya an amin din tatagu ya numpanga'anamutda, mu hi Jesus ay ya immuy hinan Duntug an Olibo.

²Ya hidin nabiggat hi we'weet ya numbanggad hi Jesus hinan Timplun Apo Dios. Ya do'olday tatagun na'amung an lini'ubda Hiya, ya inumbun ta intudtuduwana dida. ³Ya immuy din muntudtuduh nan Uldin ya din Pharisees hi wadan Jesus, ya initnudda han babain nangilugtap hi ahawana, ya impata'dogdah nan hinagang din do'ol an tatagu. ⁴Ya inalidan Jesus di, "Apu, heten babai ya inlugtapna han ahawana ti waday nannig ay hiya. ⁵Ya hay inyuldin Moses ya nan tagun umilugtap hi ahawana ya mahapul an pundotnay hi batu ta nangamung un matoy.^k At hay hapitom mah eten babai?" ⁶Ya manu ay inalidan Jesus hene ya ta innilaonday pambalnah un mipaddung hinan inyuldin Moses ti gulat ta adi at hiyay pangidalatandan mangidiklamun Hiya.^l

Ya nunluung hi Jesus, ya waday intudo'nah nan luta, mu hay ngamaynay nanudo'na. ⁷Ya intugtugadan mummahmah ta tabolona nan inalida, at timma'dog hi Jesus, ya inalinan diday, "Nan agguy nabaholan ay da'yuy mahhun an manotnay eten babai." ⁸Ya nunluung goh an nuntudo' hinan luta.

⁹Ya unat goh dengngolda din inalin Jesus ya bimmainda ti iniladan nabaholanda goh, at way ohaan nun'akakda an impangpang'un din nun'al'alla'ay. At anggay hi Jesus ya nan babain nangilugtap hi ahawanay na'angang hidi. ¹⁰Ya timma'dog

^j7:53-8:11 Nan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya mi'id ay dida nan Jn. 7:53-8:11. ^k8:5 Lev. 20:10. ^l8:6 Ta'on un ongol di nabaholan ten babai mu nibahhaw goh nan muntudtuduh Uldin ya nan Pharisees ti (1) agguyda impa'ayag ay Jesus nan lala'in immilugtap ti undaat goh imbo'tan hiya an ta'on un ni'bahol goh ti mahapul an mipapatoy goh nan lala'i (Lev. 20:10; Deut. 22:22), ya (2) agguyda impa'ayag nan nun'ihitigun didan Jesus ta hamadonan dida, ya (3) intudun goh nan Uldin an pundotnay didan duwah un niyali nan babai (Deut. 22:23-24), ya (4) mid di biyang nan Hudyun mangipapatoy hi tagun den timpu. At gulat ta alyon Jesus di mahapul an mipapatoy heten babai at hay nomnomon nan Hudyu ya bumungot nan iRome ay Jesus, mu gulat ta alyon Jesus an adi mipapatoy at alyondan Hudyu an adi ahan unudon Jesus nan Uldin Apo Dios.

hi Jesus, ya inalinah din babaiy, “Hay immayan mah din tatagun mamhod an manotnay ay he'a?”

11Ya inalin din babaiy, “Nakakdan amin, Apu.”

At inalin Jesus di, “Ta'on goh un Ha'in ya adi' he'a moltaon. At umuy'a, mu adim ipidpidwan mumbahol.”

Hay Nangipaddungan Jesus hinan Odolnah Potang

12Immuy goh nuntudtuduh Jesus hinan Timplun Apo Dios, ya inalinay, “Ha'in di umat hi Potang an paddungnay patala' di nomnom di tatagu.^m Ti nan tatagun mangulug ay Ha'in ya adida mahelngan ti itudtuduwa' didan paddungnay patala' dida, at hiyay dumalat hi pi'taguandan Apo Dios hi mid pogpogna.”

13Ya inalin din Pharisees ay Hiyay, “Un'a ohan mangihtiguh odolmu, at hiyaat un mi'id mangulug hinan itudtudum!”ⁿ

14Ya tembal Jesus an inalinay, “Ta'on un Ha'in ya anggay di mangihtiguh odol'u mu inila' an immannung nan inali' ti inila' di nalpuwa', ya inila' goh di umaya'. Mu da'yu ya aggyuyu inilay nalpuwa' ya hay umaya'. 15Ya nan atonyun mangipanuh hi aat'u ya un nalpuh nomnom di tatagu, mu Ha'in ya bo'on hay pangipanuha' hi aat di tataguy immalia'. 16Mu gulat ta hamadona' hinan punhumalyaa' at makulug di panumalya' ti adia' un oha ti waday ibba' an munhumalya an hi Aman nannag ay Ha'in. 17Ti waday nitudo' goh hinan Uldinyun inalinay,

Gulat ta duway mun'ihligu ta mumpaddung di alyonda

at mahapul an kulugon tu'u.^o

18Ya Ha'in di mun'ihligu odol'u, ya ihtiguana' goh ay Aman nannag ay Ha'in. At duwa amin mun'ihligu an hiyah ne inalin nan Uldin tu'u.”

19Ya inalidan Jesus di, “Hay wadan Amam?”

Ya inalin Jesus di, “Aggyuya' inimmatunan ay da'yu, at aggyuyu goh inilah Ama. Ti gulat ta inimmatunana' ay da'yu at inilayu goh hi Ama.”

^m 8:12 Waday balbalun ugalin ina'inat nan Hudyuh nan Behtan di A'ab'abbung ta way panginomnomandah din nanalimunan Apo Dios hinan o'ommoddah nan mapulun. Hay inatda ya tinolnganday numbino'ob'on hi pitun balitu' an ipattu'an di hilaw an ma'alih candelabra unu minorah ta impaddungdah nan apuy an nangituduh enengwada. ⁿ 8:13 Intudun din muntudtuduh nan Uldin an mid hulbin nan mangihtigun taguh odolna. ^o 8:17 Deut. 19:15.

20Ya inulgud Jesus hanah din nuntudtuduwanah nan gettaw di Timplun Apo Dios hinan kuwaltun nihinan di kahon an ittuwan di pihhuh me'nong ay Apo Dios. Mu aggyuda dempaw Hiya ti bo'on hiyay gutudnah nangabulutan Apo Dios hi pampapandan Hiya.

Hay Nangalyan Jesus hi Adi Abalinan nan Hudyun Mangunud hinan Umayana

21Inalin goh Jesus ay diday, “Tayna' da'yu, ya ipadahyun manganap ay Ha'in, mu matoy ayun aggyu na'aliwan di baholyu, at nan umaya' ya adi mabalin an umali ayu.”

22Ya inalin din Hudyuy, “Goh ta alyonay un waday umayana ya adi tu'u abalinan an mangunud ay Hiya? Undan patayonay odolna ta mid olog tu'un umuy hi ayana?”

23Ya tembal Jesus an inalinay, “Da'yu ya tun lutay nalmuwanyu, mu Ha'in ya nalpuwa' ad abuniyan. 24At hiyaat un'u inaliy, Hay atayanyu ya wagwaday baholyu. Immannung an adiyu ay kulugon din inali' hi aat'u at hay atayanyu ya wagwaday baholyu, at adi mabalin an umuy ayuh nan umaya'.”

25Ya inalidan Hiyay, “Hay aatmu mah?”

Ya tembal Jesus an inalinay, “Hay aat'u ya hiyah de din inulgu'ulgud'uh din hopapna ta nangamung ad ugwan. 26Ya gulat ta pohdo' ya do'ol di ibaag'uh aat di nappuhih ugaliyuh pangipanuha' ay da'yu. Mu adi' ti hay intudun nan nannag ay Ha'in di hiyay alyo' ay da'yu ya anggay ti Hiya ya makulug an amin di alyona.”

27Ya aggyuda na'awatan hi un hay aat Amanan hi Apo Dios di gunna ulgudon. 28Ya inalin Jesus di, “Awni ta hay pangihalangananyun Ha'in an Imbaluy di Taguy panginnilaanyuh amakulug hatun ulgu'ulgudo' hi aat'u ya innilaonyu goh an bo'on hay pohpohdo' di ina'inat'u, ti an amin nan ina'inat'u ya nan inali' ya hay intudun Ama. 29Ya nun'immapita' hinan nannag ay Ha'in, at adia' inganuy ti ato' an amin di mangipadenol ay Hiya.” 30At do'olday kimmulug eden inulgud Jesus.

Nan Paddungnay Himbut ya nan Bo'on Himbut

31Inalin Jesus hinan Hudyun nangulug hinan inalinay, “Gulat ta inaynayyunyun mangunud eten itudtudu' at immannung an da'yuy tatagu'. 32At i'innilayu nan Makulug an Ma'unud, at hiyay mamogpog hinan paddungnay ahimbutyu.”

³³Ya inalidan Jesus di, “Da'mi nan holag Abraham, at mi'id di ad himbut ay da'mi! Ya anaad ta inalim un waday mamogpog hi ahimbutmi?”

³⁴Ya inalim Jesus ay diday, “Immannung heten alyo' ti nan tatagun nabaholan ya paddungnay nan baholiday nambut ay dida ti mi'id di abalinandan mangat hi maphod. ³⁵Ya immannung an paddungnay himbut nan nabaholan an tagu ti nan himbut ya adi mibilang hinan hina"ama. Mu nan imbaluy ya mibilang hi ohan didan hina"ama ta nangamung. ³⁶Ya gulat ta Ha'in an Imbaluy Apo Dios di mamogpog hi paddungnay ahimbutyu at umannung an ma'at ahan, at adi da'yu mahkay hubuton hinan baholyu. ³⁷Inila' an da'yuy holag Abraham, mu agguyyu enyengoh hinan ugalina ti da'yu ya penhodyun patayona' ti adiyu kulugon tun itudtudu'. ³⁸Ya nan ulgudo' ay da'yu ya hay tinnig'uh wada' ay Ama, mu da'yu ya nan inalim di o'ommodyuy hiyay unudonyuh atonyu.”

³⁹Ya inalim din Hudyun Jesus di, “Hi Abraham di ommodmi!”

Mu inalim Jesus ay diday, “Gulat ta immannung an da'yuy nahamad an holag Abraham at enghonyuy ina'inatnan maphod. ⁴⁰An amin di intudtudu' ay da'yu ya nan makulug an dengngol'un inalim Apo Dios, mu gunyu impadah an mamatoy ay Ha'in damdama. Mu aggu'y inat Abraham di umat hina! ⁴¹Ti nan inat din ommodyuy hiyay eng'enghonyu.”

Ya inalidan Hiyay, “Adi ami umat hinan inikuk an mid inilanan amana! Ti na'i'innilan un oh'ohhah amamin hi Apo Dios!”

⁴²Ya inalim Jesus ay diday, “Gulat ta immannung an hi Apo Dios di hi Amayu at pohdona' ti nalpuwa' ay Hiya ta immalia' hitun luta. Ya bo'on Ha'in ad nomnom hinan immalia' ti unna' hennag ay Hiya. ⁴³Mu anaad ta adi ayu pa'innilan ten hapihapito'? Manu ay adi ayu pa'innila ti adiyu pohdon an donglon tun hapihapito'. ⁴⁴Mu da'yuy holag nan ommodyun hi Satanas, ya hay pohdon amayuy hiyay pohdonyun anungon! Ya pimmatopatoy hi Satanas an nete"ah din hopapna ta nangamung ad ugwan, ya agguyna ahan inunud nan Makulug an Tugun ti mi'id ah makulug hi ugalina. Ya munlangkak ti hiyah ne gagangaynan hiya ti nan pohdonah aton ya hiyay unudona ti hay aat di ugalina ya munlangkak, ya an amin hanan langkak di tagu ya hiyay dumalat. ⁴⁵Ya umat hina goh di ugaliyu, at hiyaat unyu adi kulugon tun makulug an hapihapito'! ⁴⁶Undan

waday nannig hi inat'uh nappuhi? Immannung tun alyo'alyo', mu anaad ta adiyu kulugon? ⁴⁷Nan tagun Apo Dios ya unudonay Tuguna, mu da'yu ya adiyu unudon ti bo'on da'uy tataguna.”

Hay Aat Jesus ya hi Abraham

⁴⁸Inalin din Hudyun Jesus di, “Tigom an immannung din inalimin iSamaria'a ti ten bohohon da'min Hudyu! Ya wada goh di neh'op ay He"ah nappuhin lennawa!”

⁴⁹Ya inalin Jesus di, “Agguya' nahe'pan ti e'gona' hi Ama, mu pahiwona' ay da'yu. ⁵⁰Ya bo'on hay pangipabagbagtuan di tagun Ha"i di gamgamo', mu waday ohah mamhod hi ipabagtua', at Hiyay manumalyah nan makulug di atona ya nan nappuhi. ⁵¹Ya makulug tun alyo' ti nan tagun mangunud hinan ulgudo' ya adi matmattoy.”

⁵²Ya inalin din Hudyun Hiyay, “Immannung ahan an waday neh'op ay He"a! Ti natoy hi Abraham ya din numbino'ob'on an propeta, ya inalim udot un nan mangulug hinan Tugunmu ya adida matoy? ⁵³Ya undan alyom di un He"ay nabagbagtu ya un din omod tu'un hi Abraham? Ti natoy, ya umat goh hidin propetan Apo Dios! Ya goh udot ta umat hinay panapitmu?”

⁵⁴Ya tembal Jesus an inalinalay, “Gulat ta Ha"i di mangipabagtuh odol'u ya mi'id di hulbina. Mu wada han ohan mangipabagtun Ha"i an hi Ama an hiyah ne inaliyuh Apo Dios an dayawonyu. ⁵⁵Mu agguyyu inila Hiya, mu Ha"i ya inila' Hiya. Ya gulat ta alyo' hi un'u aggyu inila Hiya at umata' ay da'yun munlangkak! Mu adi' ihaut ti inila' ahan Hiya, at unudo' di Tuguna. ⁵⁶Ya din omod tu'un hi Abraham ya mun'am'amlong ti inilanan tigonah den algaw an umalia'. Ya unat goh tinnignan immannung ya nidugah di amlongna.”^p

⁵⁷Ya inalin din Hudyun Jesus di, “Un'a udot unga an aggyu immuy hi nabongle di tawonmu, ya inalim unmu tinnig hi Abraham?”

⁵⁸Ya tembal Jesus an inalinalay, “Immannung heten alyo' ti Wagwadaa' Tuwali ya un mitungaw hi Abraham!”^q

⁵⁹Ya nun'alan din tataguy batu ta pangayangdan Hiya. Mu nipo"oy hi Jesus, ya intadunan de ya nakak ta tinaynana din Timplun Apo Dios.

^p 8:56 Gen. 18:18. Itudun ten verse di aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali. ^q 8:58 Imbaag Jesus nan ohan ngadan Apo Dios an nan Wagwadaa' Tuwali (Ex. 3:14).

**Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Lala'in
Nabulaw an Nete"ah Nitungawana'**

Hay Aat ten Nabulaw an Lala'i

9 Hidin mundaldallanan amin da Jesus ya tinnigna han nabulaw an lala'in nete"ah din nitungawana. ²Ya inalimin din intudtuduwanan Hiyay, “Apu, anaad ta nabulaw heten taguh nitungawana? Hay ad bahol nin—hiya, unu nan o'ommodna?”

³Ya inalim Jesus di, “Bo'on hiyay ad bahol, ya bo'on goh hay bahol nan o'ommodnay dumalat hi nabulawana. Mu nabulaw henen tagu ta mipa'innilay abalanan Apo Dios an mangipa'adaog hi bulawna. ⁴Ya nan mapatal di puntamuan di tatagu ti adida muntamuh mahdom. At umat ay ditu'u an mahapul an aton tu'u nan ipatamun nan namaal ay Ha"iin

^r9:1-10:21 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

ti awniat madatngan nan paddungnay mahdom an adi tu'u puntamuan. ⁵Tun awada' hitun luta ya paddungnay patala' di nomnom di tagu ta innilaonday makulug.”

⁶Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hana ya inlamutnay tukpanah din luta ta hiyay indenehnah nan matan din lala'in nabulaw,^s ⁷ya inalinan hiyay, “Umuyumu ihuan di angahmuh nan Lobong an Siloam” (ya hay ibalinana ya nahnag). Ya unat goh immuy din lala'in nangihuh angahna ya mittig din matana, at immanamut.

⁸Ya unat goh tinnig din tinunglubna ya din tatagun nannig ay hiyah immada'adawana ya inalay, “Undan bo'on hete din tagun u'umbun an umada'adaw?”

⁹Ya inalin din udumnay, “Oo, hiya.”

Mu inalin din udumnay, “Bo'on hiya ti un nin gingngohna.”

Mu inalin din lala'in diday, “Ha'in hene din lala'in nabulaw.”

¹⁰Ya pa'ahhanhananda ahan an inalan hiyay, “Hay na'at udot ta namag ya mittig di matam?”

¹¹Ya inalinalay, “Nan tagun alyondan hi Jesus ya inlamutnay tukpanah nan luta ta hiyay endenehnah tun mata'. Ya inalinalay umuya' hinan Lobong an Siloam an mun'ihu. At unat goh immuya' ta nun'ihua' ya himbumagga ya mittig di mata'.”

¹²Ya inalan hiyay, “Hay wadan nen tagu?”

Mu inalinalay, “Agguy'u inilay wadana.”

Hay Nanamadan nan Pharisees hinan Numpa'adaogan Jesus

¹³Inyuyda din lala'in nabulaw hidin hopapnah nan wadan di Pharisees. ¹⁴Ya heden algaw an nangilamutan Jesus hinan lutah tukpanah nangipa'adaoganah nan nabulaw ya Habadun ngilin an pun'eblyanda. ^t ¹⁵Ya inalin goh din Pharisees ay hiyay, “Anaad udot ta mittig di matam?”

Ya inalinalay diday, “Un endeneh Jesus di pito' hi mata'. Ya unat goh immuya' nun'ihu ya mittig.”

^s **9:6** Bahaom nan footnote di verse 14 ta innilaom di anaad ta inat Jesus hene. ^t **9:14** Hay itudun *Nan Mishnah* an liblun nangituduh nan numbino'ob'on an uldin di Hudyun inyammada ya inalinalay nan Shabbat 108:20 di, “Nan mamhod an mangipa'adaog hinan taguh nan ngilin an Habadu ya paniaw hi unna ipatitid di bayah hi matana, ya paniaw goh hi unna ilamat nan tukpanah nan luta ta medeneh hi matana.” Mattig an ta'on un hiyah ne inyuldin di Hudyu mu inat Jesus damdama ta ipa'innilanan mid hulbin nan inyuldinda.

16Ya inalin din udumnah nan Pharisees di, “Bo'on hi Apo Dios di nannag ay Jesus ti adina unudon di Uldin hi pun'eblayan hi Habadu!”

Mu inalin din udumnay, “Undan abalanan di tagun nabaholan an mangat hi umipanoh'an umat hinan inatna?” At nagodwada din Pharisees an dumalat hi Jesus.

17Ya inalin goh din Pharisees hidin lala'iy, “Hay pangalim enen tagun nangiyadaog hinan bulawmu?”

Ya inalinay, “Hay inila' ya Hiya ya propeta.”

18Ya adi kulugon nan Hudyuh un nabulaw heden lala'ih hopapna ya un immadaog an mittig mahkay di matana, at inayaganda din o'ommodna, 19ya inalidan diday, “Dan hiyah te din nabulaw an imbaluyyu? Ya undan nete"ah nitungawanay nabulawana? Ya anaad udot ta mittig di matana?”

20Ya inalin din o'ommodnay, “Oo, hiyah te nan imbaluymin nabulaw an nete"ah nitungawana. 21Mu agguymi inilay un anaad ta mittig di matana, ya agguymi goh inilay ngadan di nangipa'adaog hinan bulawna. At hiyay pangibaganyu ti ma'ilog, at inilanan mangibaag hi aatna!” 22Ya manu ay inalin din o'ommodnah ne an agguйда imbaag di aatna ti timma'otdah din Hudyu ti hinahapit nan Hudyun inaliday wada ay di mangalih un Kristuh Jesus at pakakonda ta adida mibilang hinan himba'an an a'ammunganda. 23At hiyaat un inalin din o'ommodnay, “Hiyay pangibaganyu ti ma'ilog!”

24At impidwadan nangayag hidin lala'in nabulaw hidin hopapna, ya inalidan hiyay, “Ihapatam ay Apo Dios ta hay makulug di ibagam ay da'mi! Adi mabalin an immannung din inalim ti heden lala'in inalim hi nangiyadaog hi bulawmu ya inilamin nabaholan.”

25Ya inalin din lala'iy, “Aggu'y'u inilah un waday baholna unu mi'id, mu hay inila' ya anggay ya nabulawa' hidin hopapna, mu ten ad ugwan ya mittig di mata!”

26Ya inalidan hiyay, “Hay inatnan he" a ta mittig di matam?”

27Ya inalinan diday, “Intugtuga' an gun nangibaag, mu adiyu damdama donglon! Undan pohdonyun itugtugan donglon? Unyu dan goh pohdon an umunud ay Hiya?”

28At inidutanda hiyan inaliday, “At he"ay ohan mangunud ay Hiya! Mu da'mi ya adimi unudon ti hi Moses di unudonmi!” 29Ya inalida goh di, “Inilami an ni'hapit hi Apo Dios ay Moses ta indatnay Uldinan hiya, mu henen alyom an nangiyadaog hi bulawmu ya agguymi inilay nannag ay Hiya!”

30Ya inalin din nabulaw an nipa'adaog di, “Umipanoh'ah nen inaliyu! Ihnay abalinana ti inyadaognay bulaw'u, ya anaad ta aggyuyu inilay nannag ay Hiya? 31Inila tu'u an adi idat Apo Dios hinan tagun nabaholan di abalinanan mangat hi umat hinan inat nen tagu ti nan tagun mange'gon ay Apo Dos ya nan mangat hi pohdonay pangidatana ya anggay. 32Ya nete'ah nalmuwan tun luta ta nangamung ad ugwan ya mi'id ah ohah nundongol hi nangipa'adaog hi matan di nabulaw an nete'ah nitungawana. 33Ya gulat ta bo'on hi Apo Dios di nannag enen lala'i at mi'id di abalinanan mangat hi umat hina!”

34Ya tembaldan inality, “Din nitungawam ya nabaholan'a ta nangamung ad ugwan, ya ituduwan udot da'mi?” At pinakakda hiya ta adida ahan ibilang hiyah nan himba'an an a'amunganda.

Hay Aat di Paddungnay Nabulaw an Tagu

35Dengngol Jesus an pinakak din Hudyuh nan himba'an di Hudyuh din lala'in immadaog di bulawna, at immuyna inanap, ya inalinan hiyay, “Undan kulugom an immalih tun luta nan ma'alih Imbaluy di Tagu?”

36Ya inalin din lala'iy, “Apu, goh nin henen tagu? Ibaagmu ta kulugo!”

37Ya inalin Jesus ay hiyay, “Tinnigmu ti ten mi'haphapit ay he"ad ugwan.”

38Ya inalinalay, “Apu, kulugo' He"a!” Ya nunhippiah inayungan Jesus ta dayawona Hiya.

39Ya inalin Jesus di, “Manu ay immalia' hitun luta ya ta ma'uhigda nan kumulug ya nan adi kumulug ta ipa'adaog'u nan mamhod an mangulug an paddungnay nabulaw an nan adi pa"innilah nan Makulug an Ma'unud. Ya immalia' goh ta ipa'innila' an paddungnay nabulaw nan mangalih un mittig di matada an nan mangalih mid baholda an nan adi mamhod an mangulug ay Ha"in.”

40Ya din udumnan Pharisees an wah din nangngol ya inalidan Hiyay, “Akkay ta'on da'mi ya alyom goh di un ami ay paddungnay nabulaw?”

41Ya inalin Jesus ay diday, “Gulat ta mid inilayuh aat di Tugun Apo Dios mu penhodyun manginnila at mid ah baholyu. Mu inaliyuy unyu inilay aat di Tugun Apo Dios, mu mi'id inilay ti unyuat goh du'gon nan Nahamad an Tugun, at wagwada damdamay baholyu.”

Hay Nipa"el an Hay Aat nan Mumpahtul hi Kalnilu

10 ¹⁻²Inaynayun Jesus an nun'ul'ulgud, ya hay nipa"el di inulgudnan inalinay, "Immannung heten alyo': nan mumpahtul hinan kalnilu ya hay pantaw nan kolal an ihi'ugan nan kalniluy owona. Mu nan tagun adina e'wah nan pantaw ta unna iyayat an humigup ya un mangakaw ta amhanay kalnilu. ³Ya hay ipahigup nan tagun mun'adug hinan pantaw ya nan mumpahtul hinan kalnilu ya anggay, ya bo'on nan malgom an tagu. Ya immatunan nan kalnilun ipahtulna nan panapitnah pangayaganan dida, at mitnuddan hiyan pumitaw. ⁴Ya impangpang'una didan umuy ipahtul, ya un'unudon nan kalnilun hiya ti inenghaanday hapitna. ⁵Mu adida unudon di malgom an tagun aggyuda innila ti undaat goh lumayawda ti aggyuda inenghaan di hapitna."

⁶Ya henen inulgud Jesus an nipa"el ya aggyuda na'awatan. ⁷At inalin goh Jesus ay diday, "Immannung goh heten alyo': Ha"i di ay paddungnay Pantaw nan abung an ihi'ugan nan kalnilu an hiyay pange'wandah unda humigup. ⁸Ya waday udumnan nahhun an immali ya un Ha"i, mu binalbaliyanda nan tatagu. Ya diday umat hinan mangakaw ta akawonda nan paddungnay kalnilu. Mu nan paddungnay kalnilu' ya aggyuda inunud dida. ⁹Ya Ha"i di ay paddungnay Pantaw di abung nan kalnilu ti nan paddungnay kalnilun humigup hinan abung ya nan tagun mangulug ay Ha"i ya mabaliwan. Ya halimuna' dida ta umatdah nan kalnilun pumitaw ta umuyda mannig hi ononda ya unda goh humigup. ¹⁰Mu hay aton nan mangakaw hi unda umuy hinan kolal di kalnilu ya unda mangakaw, ya pumatoy, ya puma"ih nan gina'u. Mu Ha"i ya immalia' ta way aton nan mangunud an mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna ta na'ahhamad di itaguanda.

¹¹Ya Ha"i goh di umat hinan Nahamad an Mumpahtul an mangiyabulut hi ataya' ti nan panalimuna' hinan kalnilu. ¹²Ya nan malagbuan an mun'adug ya bo'on hiya nan Nahamad an Mumpahtul, ya bo'on hiyay ad kalnilu. At wa ay di tigonah umalih ahuh" inalahan an mangihdah nan kalnilu ya taynana dida ta lumayaw. At pumpudug nan ahuh inalahan nan kalnilu ta dapopona, at mun'iwa'atda. ¹³Ya manu ay lumayaw nan

^u 10:12 Unu nan ma'alih wolf.

malagbuan an mun'adug hinan kalnilu ti bo'on hiyay ad kalnilu, at hiyaat unna adi halimunan dida.

14-15 Ya Ha'in di Nahamad an Mumpahtul hitun tatagu. Inilaa' ay Ama, ya inila' goh Hiya. Ya umat goh hinan paddungnay kalnilu' ti inila' dida, ya inilaa' goh ay dida. Ya abuluto' di ataya' ta way aton nan tatagun mabaliwan an umat hinan mumpahtul hi kalnilun baliwana didan ta'on unna iyatoy. 16 Ya waday udumnan tatagun bo'onda Hudyun aggyay niddum ay ditu'u, mu dida goh di tatagu'. Ya donglonday Tugun'u, at baliwa' goh dida. Ya an amin di tatagun mangulug ay Ha'in ya ohadan himpampun, ya ta Ha'in di mangipapto' ay dida an umat hinan mumpahtul hinan himpampun an kalnilu. 17 Ya pohpohdona' ay Ama ti abuluto' di ataya' ta way ato' an mamahuan. 18 Ya adi mabalin an hay tataguy ad nomnom hi atondan mamatoy ay Ha'in ti Ha'in di mamhod an mangidawat hi odol'u ta patayona'. Ya indat goh Amay pange'koda' hi odol'un mapatoy, ya okoda' goh hi amahua'. Hiyah ne biyang'u ti hiyah ne inalin Ama."

19 At nungogodwa din Hudyun dumalat henen inalin Jesus. 20 Ya inalin di do'do'ol ay diday, "Mun'angaw henen tagu, ya nahe'pan goh! At goh ta dongdonglonyuy alyona?"

21 Mu inalin din udumnay, "Undan umat hinay panaphapit di tagun nahe'pan? Undan way abalanan nan dimunyun mangipa'adaog hi matan nen nabulaw?"

Hay Nan'ugan nan Hudyun Jesus'

22 Hidid Jerusalem ya lawang, ya nadatngan nan algaw an Gotad hi Punnomnoman nan Hudyuh Nangipaphodandah nan Timplun Apo Dios hidin hopapna. * 23 Ya hidin nundaldallanan amin da Jesus hidih nan gettaw di Timplun Apo Dios hinan alyondan Balkon Solomon 24 ya na'amungda din Hudyuh wadanmi, ya inalidan Hiyay, "Ibaagmuy makulug ay da'mi ta

v 10:22-42 Na'at hidin lawang (December), 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. * 10:22 Wada goh di tulun ngadana an nan Gotad di Hanukkah, ya nan Gotad di Nidawatan, ya nan Gotad di Way Hilawna. Hidin nun'alian Antiochus Epiphanes IV (175-164 B.C.) ya pinuhinay Timplun Apo Dios ti ene'nongnay babuy hinan pun'onngan, mu hidin December 165 B.C. ya lenenehan Judas Maccabeus, ya indawatan Apo Dios. Heten gotad di panginomnomandah nan na'at hidi, ya gun na'at hi December.

adi ami munduwaduwa. Dan He"ay Alin Pento' Apo Dios an ma'alih Kristun mumpapto' hi tagu, unu bo'on?"

²⁵Ya tembal Jesus an inalinay, "Ina'alli' ay da'yu, mu adia' damdama kulugon. Ya ato'ato' di adi olog di tagun mangat ti indat Apo Dios di abalina' ta hiyay panginnilaan hi unna' hennag ay Apo Dios. ²⁶Mu adia' kulugon damdaman da'yu ti bo'on da'yuy paddungnay kalnilu'. ²⁷Ti nan paddungnay kalnilu' ya donglonday alyo', ya inila' goh dida, ya unudona' an umat hinan kalnilun unudonda nan alyon nan mumpapto' ay dida. ²⁸Ya an amin nan mangulug ay Ha"in ya Ha"in dumalat hi pi'taguandan Apo Dios hi mi'id pogpogna, ya adida ahan milahhin ay Hiya. Ya mi'id ah ohah waday abalinanan mamloh ay didan Ha"in. ²⁹Ya mi'id ah ohah ipaddungan Ama ti na'abbagbagtu ahan, at idatna didan Ha"in, ya mi'id ah ohah way abalinanan mamloh hinan pumapto'an Aman dida. ³⁰Ya numpaddung amin Ama ti un ami oha."

³¹Ya nun'alan goh din Hudyu din batu ta impidwadan nampan Hiya.^x ³²At inalin Jesus ay diday, "Do'ol di maphod hi inat'uh inalin Amah ato' an adi olog di tagun mangat an tinnigyu. Mu undan waday ohan dane han inat'uh dumalat hi pampaanyun Ha'in?"

³³Ya inalin din Hudyun Hiyay, "Bo'on nan maphod an inatmuy dumalat hi pampaanmin He"a, ti hay dumalat ya nan namahalam hi nangipa'ampaam ay Apo Dios! Ti un'a udot tagu, ya ipaddungmuy odolmun Hiya!"

³⁴Ya inalin Jesus ay diday, "Waday nitudo' hi Hapit Apo Dios an nangituduh aat nan ap'apuh penghanan inalinay,
Umat ayuh Apo Dios.^y

³⁵Ya immannung henen impitudo' Apo Dios, ya adi goh ma'ma"ubah ta nangamung. Nan tatagun pento' Apo Dios an mangibabbaag hinan Hapitnay inalinah umat ay Apo Dios. ³⁶Ya Ha"in di pento' Apo Dios an hennagna ta immalia' hitun luta. At anaad ta alyonyuh un'u pinahiw hi Apo Dios hi nangalya' hi unna' Imbaluy ay Hiya? ³⁷Gulat ta tun ato'ato' ya adina ipa'innilan hi Amay nangipatamu at ta'on hi unna' adi kulugon. ³⁸Mu gulat ta nan ato'ato' ya ipa'innilanan hi Apo Dios di ad tamu ya ta'on un bo'on Ha'in di kulugonyu mu nan inat'uy

^x10:31 Din nahhun ya nibaag hinan Jn. 8:59. ^y10:34 Psa. 82:6.

hiyay kulugonyuh un hi Apo Dios di nangat. Ti atonyu ay at innilaonyun wadan Ha'in hi Apo Dios, ya wadaa' goh ay Hiya.”

³⁹Ya inalida goh ta dapopondah Jesus, mu nunligud ya limmayaw.

⁴⁰At nakak hi Jesus hidi, ya immuy bimmad'ang hinan Wangwang an Jordan hidih nan way numbonyagan John hidin hopapna ta hidiy nihinana. ⁴¹Ya do'ol di tatagun immuy hi wadana, ya inaliday, “Mi'id inat John hi adi olog di tagun mangat, mu an amin di inalinah aat ten tagun hi Jesus ya immannung an amin.” ⁴²At do'olday tatagun kimmulug ay Jesus hidi.

Hay Aat Lazarus^z

Hay Natayan Lazarus

11 Wada han tulun hina"agin nunhitud Bethany an da Lazarus^a ya hi Mary,^b ya hi Martha.^c Mu nundogoh han agidan hi Lazarus. ²Ya hi Mary din babain nangihiit hi bangbangluh nan hu'in Jesus, ya hay buu'nay namu'nahna. ^d³Ya daden duwan nunhin'agin binabaiy nangipaad ay Jesus ti wah nan nob'on an babluy an inaliday, “Apu, nundogoh han ligwam an hi Lazarus an pa'appopohdom!”

⁴Ya unat goh dengngol Jesus di aat Lazarus ya inaliday, “Manu ay niyabulut an nundogoh hiya ya bo'on hay atayanay dumalat ti hay ipabagtuan Apo Dios, ya ta way ato' goh an mipabagtun Imbaluyna.”

⁵Ya penpenhod Jesus da Martha ay Mary, ya hi Lazarus. ⁶Mu aggyuy immuy hi wadanda ti nihina pay hidih nan babluy an wadana duway algaw. ⁷Ya unat goh nalpah di duway algaw ya inaliday Jesus ay da'min intudtuduwanay, “Mumbangngad tu'uh nan Provinciadi Judea.”

⁸Ya inalimiy, “Apu, din nakakan tu'ud Judea hidin hopapna ya hi'itangan puntapa da'a, ya goh ta alyom un tu'u mumbangngad hidi?”

^z **11:1-54** Mid mapto' ya na'at hidin lawang (December) hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^a **11:1** Hiyah ne ngadanah nan hapit di iGreece, ya hiyah ne ngadan an *Eleazar* hinan hapit di Hudyu. Ya hay pohdondan ibaga ya *hi Apo Dios di bimmadang*.

^b **11:1** Aggyuy tu'u inilay pohdon ten ngadan an ibaga. ^c **11:1** Hay pohdondan ibaga ya *babai*. ^d **11:2** Jn. 12:3.

⁹Ya inulgud Jesus han nipa"el an ulgud ta panginnilaanmih un bo'on hiyay gutud di atayana ti agguy nalpah di tamuna, ya inalinay, "Gulat ta ete"an nan tagun muntamuh nan mawa'ah ya adukkoy di algaw hi puntamuana. ¹⁰Mu gulat ta hay mahdom hiyay pundalanana ya mahalibduan ti helong."

¹¹Ya unat goh inalin Jesus hana ya inalina goh di, "Hi Lazarus an ligwa tu'u ya nolo', mu awni ta umuya' at banguno'."

¹²Ya inalimiy, "Apu, maphod hi un nolo' ta way aton nan dogohnan umadaog." ¹³Mu hay pohdon Jesus an alyon hi nolo'an Lazarus ya natoy, mu hay inilami ya un nolo' ya anggay.

¹⁴At immohag Jesus an inalinay, "Natoy hi Lazarus, ¹⁵ya maphod ta mi'ida' hidih nundoghana ta way panniganyuh ma'at ta way kumuluganyu. At umuy tu'u tigon hiyah wadana."

¹⁶Ya hi Thomas (an mungngadan hi Didymus^e) di nangalin da'miy, "Mi'yuy tu'un Apu tu'u ta mi'yatoy tu'un Hiya!" At immuy ami.

Nan Mummahu ya Mangidat hi Ataguan an hi Jesus

¹⁷Unat goh dimmatong amin da Jesus ad Bethany ya inalin di tatagun Jesus di, "Miyapat^f ad ugwan hi algaw hi naluh hi nilubu'an Lazarus." ¹⁸⁻¹⁹Ya hay abung da Mary ya han aginan hi Martha ya do'olday immuy hi tatagu ta al'alu'onda dida^g ti nunheglay lungdayadah natayan han agidan hi Lazarus. Danen tatagu ya nalpudad Jerusalem ti neheggon ad Bethany an un nin tuluy kilomitluy andagwina.

²⁰Ya unat goh dengngol Martha an na'uy hi Jesus ya immuy ta damuwona Hiya. Mu nataynan hi Mary hi abungda. ²¹Ya inalin Martha ay Jesus di, "Apu, gulat ta imma"ali'aat agguy natoy han agimi! ²²Mu inila' an ta'on ad ugwan ya gulat ta way ibagam ay Apo Dios at atona."

^e 11:16 Hay pohdon daten duwan ngadan an ibaga ya *nunduppel*.

^f 11:17 Kinulug nan udumnan Hudyu an adi umadagwiw lennawan di natoy hi tulu an algaw ti pohdonan mumbangngad hinan odolna, mu nan miyapat an algaw ya umadagwi mahkay, at adi mumbangngad.

^g 11:18-19 Hay timpun di punlungdayaan nan Hudyuh un way matoy ya ³⁷ an algaw an na'uhi'uhig hinan tulun grupun di algaw: (1) nan hopap di algaw hi engganah nan miyatlu ya nidugdugah ahan di punlungdayaanda, ya (2) nan miyapat hi engganah miyapituy algaw ya nidugdugah di punlungdayaanda, ya (3) nan miyawaluh engganay miyatulumpulu ta pitun algaw ya nidugah goh damdamay punlungdayaanda.

23Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mamahuan han agiyu.”

24Ya inalin Martha di, “Inila' an mamahuan hi awnih angunuhnah amahuan an amin di tatagun nun'atoy.”

25Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ha'in di mummahuh tagu, ya Ha'in goh di mangidat hi ataguanda. At nan tatagun mangulug ay Ha'in ya ta'on unda matoy ti mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna. 26Ya nan tatagun mangunud ay Ha'in hi mi'tagun Apo Dios ya adida ipidpidwan matoy. At kulugom hete?”

27Ya inalin Martha ay Hiyay, “Apu, kulugo' an He"ah Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mangipapto' hitun tatagu ti He"ay Imbaluynan intulagnah umalih tun luta!”

Hay Limmugwaan Jesus

28Unat goh nalpah din inalin Martha ya immanamut hi abungda ta inayaganah Mary. Ya inyohhadan nunhapit, ya inalin Martha ay hiyay, “Immalih Apu tu'u an nen ipa'ayag da'a.” 29Ya unat goh dengngol Mary din inalin Martha ya natana'dog, ya immuy hi awadan Jesus. 30Mu aggyu ni' dimmatong hi Jesus hinan higib ti nataynan eden wadan di nanamuwan Martha ay Hiya. 31Ya unat goh tinnig din Hudyun wah dih abung da Mary an mangal'alu' ay hiya an himbumagga ya nakak hi Mary at inunudda hiya ti inalidan un umuy goh hinan way lubu' din aginan kumila.

32Ya unat goh immatam hi Mary hi wadan Jesus ya tinnigna Hiya, ya nunhippih inayungana, ya inalinalay, “Apu, un adya imma"ali'a at aggyu natoy han agimi!”

33Ya hidin tinnig Jesus hiyan kimmila ya umat goh hidin nitnud ay hiyan Hudyu at inggohgohana dida, ya nidugah di nunlungdayaana. 34Ya inalinalin diday, “Hay nangilubu'anyun hiya?”

Ya inaliday, “Umali'a, Apu, ta umuy tu'u tigon.”

35Ya limmugwah Jesus.^h

36At inalin din Hudyuy, “Ongol ahan di pamhodnahⁱ nan natoy!”

^h 11:35 Hete ya ho'ho'dod ahan an verse an nitudo' hinan Biblian di Ayangan ya Biblian di English (ti un 16 an letrah nan Ifugao ya 9 an letrah English an ta'on un 16 an letrah nan Biblian di iGreece), mu nan immannung an ho'ho'dod ahan an verse hinan Biblia ya I Thess. 5:16 an nitudo' hinan Biblian di iGreece (ti un 14 di letra an ta'on un 21 di letrah nan Ifugao ya 14 an letrah nan English). ⁱ 11:36 Hiyah ne hapit di iGreece an *phileo* ti hiyah ne nan pamhod di nunhin'agi.

³⁷Mu inalin din udumnay, “Hiyay nangipa'adaog hinan matan din nabulaw an lala'i, ya anaad udot ta agguyna impa'adaog din dogoh Lazarus ta agguy natoy?”

Hay Namahuan Lazarus

38Nidugah di nunlungdayaan Jesus, at immuy hinan way lubu' an natangliban hidin ongol an batu. 39Ya inalin Jesus di, “Anonyu nan tanglib!”

Mu inalin Martha an agin din natoy di, “Apu, nanattoy! At mun'agub ti opat di algaw di naluh hi nilubu'ana!”

40Ya inalin Jesus ay hiyay, “Oo, mu inali' ay he'ay gulat ta waday pangulugmu at tigom di umipanoh'an mangipabagtun Apo Dios.”

41At inaanda din tanglib. Ya intangad Jesus ad daya, ya inalinay, “Ama, munyamana' ay He"a ti dengngola'. 42Inila' an dodonglona', mu manu ay alyo' hete ta way aton tun tatagun mangngol, ya ta way atondan mangulug an He"ay nannag ay Ha"in.”

43Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya enlotnan nangalih, “Lazarus! Bumuhu"!” 44Ya bimmuhu' hi Lazarus an natetepagan hidin teplag di natoy an ta'on nan hu'ina, ya ngamayna, ya nan angahna.

Ya inalin Jesus ay diday, “Ubadonyu nan teplagna ta panggina'uonyu ta way atonan umanamut.”

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Jesus

45Tinnig din do'ol an Hudyun nitnud ay Mary din inat Jesus, ya kinulugda Hiya. 46Mu waday udumnan didan immuy hinan Pharisees ta inulgudday inat Jesus an nummahun Lazarus. 47Ya na'amungda din Pharisees, ya din a'ap'apun di papadi, ya din a'ap'apun di Hudyu ya inaliday, “Hay aton tu'u nin? Ti henen tagu ya gunna ato'aton nan umipanoh'an adi olog di tagun mangat! 48Ya gulat ta adi tu'u ipadinong at kulugon an amin nan tatagu Hiya, at boholon ditu'uh nan u'upihyal an iRome, at pa"ionday Timplun Apo Dios hitud Jerusalem, ya binahbah ditu'un Hudyu!”

49Ya wada han ni'yamung ay didan hi Caiaphas di ngadana an Nabagtun Padin den tawon,^j ya inalinan diday, “Mi'id ahan ah inilayuh atonyu!^k 50Dan agguyyu

^j11:49 Bahaom nan footnotes di Mat. 26:3 ya Lk. 3:2 ta innilaom di dalatna ta hiyay Nabagtun Padin den tawon. ^k11:49 Adi bumain nan Sadducees an mangipaha'it hi nomnom nan tatagu an ta'on unda punha'iton di nomnom nan ibbadan Sadducees. Hi Flavius Josephus (37-100 A.D.) an nuntudo' hinan historyn di Hudyuh din penghana ya intudo'nay, “Nan Sadducees ya impaha'itday nomnom nan i'ibbadan Sadducees an umat hinan inatdan nangipaha'it hi nomnom nan bunag.” Ya hi Caiaphas ya niddum hinan himpampunda.

inila an onaynah un ohay taguh mangiyatoy ay ditu'u ta mipaphod tu'un amin ta bo'on an amin tun tataguy ma'ubah?"

⁵¹Mu bo'on hiyay ad nomnom enen inalina, ti hi Apo Dios di nangipanomnom hinan inalinan ma'at an hi Jesus di mangiyatoy hinan Hudyu. ⁵²Ya bo'on dida ya anggay di iyatoyna, ti matoy hi Jesus ta way aton nan tatagun Apo Dios hinan numbino'ob'on an babluy hitun lutan malammung ta himpampunda an paddungnay unda oha. ⁵³Ya nete"an den algaw ya nunhahapitda din a'ap'apun di Hudyuh atondan mamatoy ay Jesus. ⁵⁴At adi ami umuy munle'le'od ay da Jesus hinan abablubabluy hinan Provinciad Judea hi un waday tataguh mannig ay Hiya, at immuy amih dih nan ohan higib an mungngadan hi Ephraim an neheggon hinan mapulun ta hidiy ni'hinanmin amin.

Hay Timpun di Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hidin Tatagu¹

⁵⁵Ya unat goh magadyuh an madatngan din Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hidin Tatagu ya do'olday tatagun nalpuh nan abablubabluy an immuy ad Jerusalem an mangat hinan ugalida ta way aton di nappuhin mapaniaw hi odoldan ma'aan ta way atondan midadaan ya un madatngan nan gotad. ⁵⁶Ya ana'anapondah Jesus. Ya unat goh na'amungdah nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya numbabaggaandan inaliday, "Umali nin hi Jesus hitun gotad, unu adi?" ⁵⁷Ya enetlod nan ap'apun di papadi ya nan Pharisees hinan tatagu ta wa ay di mannig hi wadan Jesus ya imbagadan dida ta way atondan mampap ay Hiya.

12 Onom di algaw ya un madatngan nan Gotad an Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, at immuy hi Jesus ad Bethany an babluy din natoy an minahuan Jesus an hi Lazarus.

¹11:55-12:1 Henen gotad ya ma'at hinan Nisan/Abib 14 (Opatna), 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus, ya hiyay March-April hinan calendar tu'u. Mu heten algaw ya Nisan/Abib (Alemana) 8, 30 A.D. (Jn. 12:1).

**Hay Nangihitaan han Babaih Nanginan
Danum hi Hu'in Jesus^m**

(Mat. 26:6-13; Mk. 14:3-9)

²Ya indadaanday peⁿanan Jesus ay dida ti minangilida Hiya, ya hi Martha di nangipapto' hi ma'an, ya ni'yubung han aginan hi Lazarus ay Jesus hinan lamehaandah pangananda.ⁿ ³Ya innal Mary din na'angnginan lanan danum an nard an maⁿaphod ahan di hunghungna, mu hay nittun de ya duway howo', ya inhiitnah hu'in Jesus, ya pinu'nahanah buu'na. At ma'ahhuhung din bangbanglu eden abung.

⁴Ya wah di ohan daⁿmin intudtuduwun Jesus an hi Judas Iscariot an mangitudun Jesus ta dapoponda an nanamyaw hinan inat Mary an inalinay, ⁵“Aduyah ten lana ti gulat ta un ila'u at do'ol hi pihhuy midat hinan nun'awotwot! Ti hay balulna ya heldun di ohah taguh hintawon.” ⁶Ya inalinah ne an ay paddungnay unna igohgohan nan nun'awotwot, mu adina, ti manu ay umat hinay nangalina ya un mangakaw ti hiyay mangmangdon hinan luyun ittuwan di pihhuh idat di tatagun dida, mu pun'ipoⁿoynay udumna.

⁷Ya inalin Jesus ay hiyay, “Adim amuyuan hiya! Ya okod hiya ta ipoⁿoyna nan na'angang an lana ta nangamung madatngan nan algaw hi pangidadaananah odol'un milubu'. ⁸Ti wagwada damdaman da'yu nan nun'awotwot hi pangidatanyuh nan gohgohyu, mu Haⁿin ya awniat mi'ida' ay da'yu.”

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Lazarus

⁹Ya unat goh dengngol din do'ol an Hudyu an wah Jesus ad Bethany ya immuydah di ta tigondah Jesus, ya penhodda goh an pi'tigaw hi Lazarus an minahuan Jesus. ¹⁰Ya inalin goh din a'ap'apun di papadi an pi'patoydah Lazarus ¹¹ti nan namahuanay dumalat hi aggyu nangunudan nan tatagun dida, ti hi Jesus kinulugda.

^m 12:1-8 Naⁿat hidin Nisan/Abib (March-April) 12 (Adwana), 30 A.D. hinan Simana Santa an Gutud di Nipaligligatan Jesus (Mk. 14:1). ⁿ 12:2 Aggyu ni'yibun nan Hudyuh nan lamehaanda ti unda ni'yubung.

**Hay Nangalyan nan Tataguh un Alih
Jesus hi Inayanad Jerusalem^o**

(Mat. 21:1-11; Mk. 11:1-10; Lk. 19:28-40)

¹²Unat goh nabigbat ya do'olday tatagun wah did Jerusalem an ne'egtad.^p Ya unat goh dengngoldan na'uy hi Jesus an dumatong ad Jerusalem ¹³ya nun'aladay tubun di palma an umat hi liyug, ya immuyda dinamuh Jesus. Ya nun'it'u'dan inalayday,

“Nabagbagtuh ten Ali tu'u!

Ya mi'id pogpog di panapihapitan nan tataguh amaphodan nan Ali tu'un Pento' Apo Dios!

Iphaphod Apo Dios nan Alin di i'Israel!”^q

¹⁴Ya inah'upan Jesus nan uyaw an dongki, ya nuntakay, at nipa'annung din imputido' Apo Dios an inalinay,

¹⁵“Adi ayu tuma'ot an tatagud Jerusalem

ti na'uy nan Aliyun nuntakay hinan uyaw an dongki.”^r

¹⁶Ya agguymi inilan intudtuduwan Jesus din immayanmid Jerusalem hi un ipa'annung Jesus henen nitudo', mu unat goh hidin namahuana ya ninomnommin impa'annungna din nitudo'.

¹⁷Ya din tatagun ni'yuy ay Jesus hidin nangayaganan Lazarus hinan nilubu'annah din nummahuana ya inulgudday tinnigda.

¹⁸Ya hiyah te dimmalat hi nanamuwan din do'ol an tatagun Jesus ti din dengngoldan inatnan umipanoh'a. ¹⁹Ya unat goh tinnig din Pharisees an do'ol di tatagun mundayaw ay Hiya ya nunhahappitandan inalayday, “Hay aton tu'u mah? Ti ten an amin di tatagu ya unudonda Hiya, at mid olog tu'un mangipadinong hinan atona!”

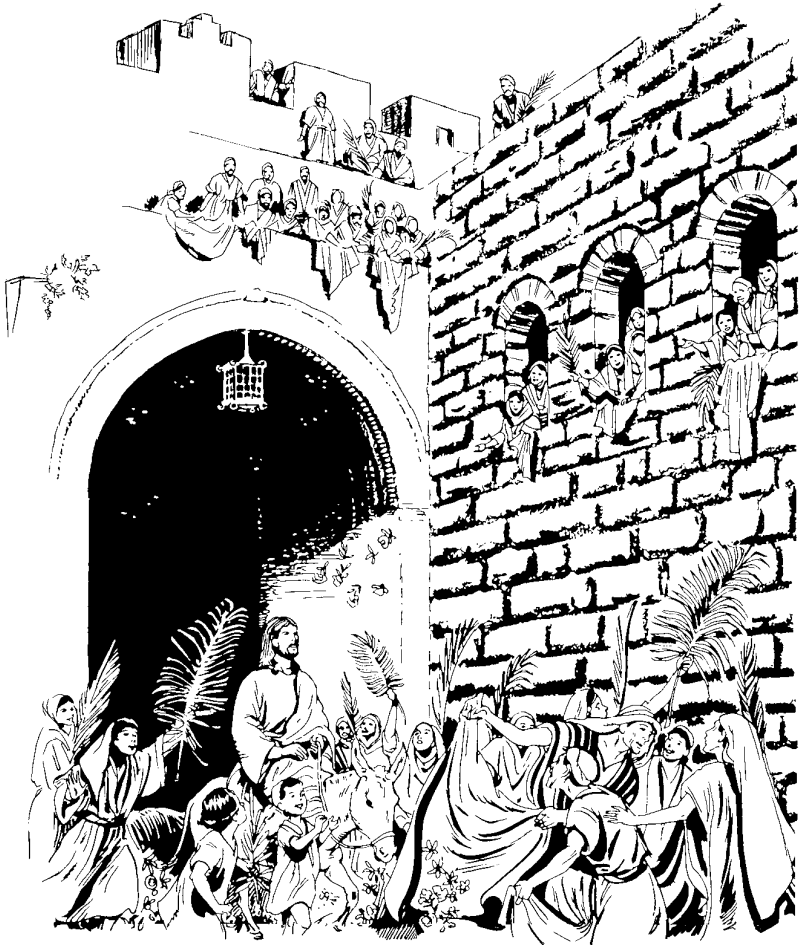
Hay Namhodan nan iGreece an Mannig ay Jesus

²⁰Wadaday iGreece an Hentil an ni'yuy ad Jerusalem an mundayaw ay Apo Dios eden gotad. ²¹Ya immuydan Philip an

^o **12:12-19** Na'at hidin Nisan/Abib 10 an ma'alih Palma an Domingguh din 30 A.D. hinan Simana Santa an Gutud di Nipaligligatan Jesus.

^p **12:12** Heten algaw an Domingguh nan mapuyaw ta engganah nabigbat an Lunes an gutud di pamto'an nan Hudyuh nan uyaw an kalniluda an mid ah ganitna ta ay mibalud hiyah opat di algaw ta engganay un madatngan di Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana an mete"ah Opatnah nan mahdom (Ex. 12:1-13). At paddungnay inalin Jesus hinan Hudyu eden algaw di, “Ha'in di Uyaw an Kalniluyu, at pot'ona' ni' ahan!”

^q **12:13** Psa. 118:25-26. ^r **12:15** Zech. 9:9.

iBethsaida hinan Provinciad Galilee, ya inalidan hiyay, “Apu, pohdonmin tigon hi Jesus.”

22At immuy hi Philip ay Andrew ta immuydan duwan nangali ay Jesus an waday mamhod an mannig ay Hiya. 23Ya tembal Jesus an inalinay, “Magadyuh di gutud hi ipabagbagtua' an Imbaluy di Tagu. 24Ya immannung heten alyo': adi dumo'ol nan oho' hi un adi meho' hinan luta ya napitay. Ti gulat ta humangaw henen neho' at do'ol di bungana. Ya umat hinan ataya' ti milubu'a', mu unat goh mamahuana' ya baliwa' di do'ol hi tatagu. 25Ya nan tagun hay itaguanah tun lutay hunnonah nomnomnomon ya milahhin ay Apo Dios hi mi'id pogpogna, mu

nan tagun adina hunnon an nomnomon di itaguanah tun luta ya mi'tagun Apo Dios hi munnononnong. ²⁶Ya nan tagun mamhod an mangitamun Ha'in ya mahapul an unudona'. Ya nan baal'un mangat hina ya awniat mi'yalidan mi'hitun Ha'in ad abuniyan. Ti an amin di mangitamun Ha'in ya ipabagtun Ama.”

Hay Nangulgudan Jesus hi Atayana

²⁷Inalin Jesus di, “Munha'it hi punnomnoma! Gulat ta alyo' ay Amay, Adia' ni' mipaligligat ad ugwan ta adia' matoy! Mu adi mabalin an alyo' hene ti hiyaat unna' nahnag ta umalia' an mipaligligat ad ugwan.”

²⁸Ya inalin goh Jesus di, “Ama, ipattigmuy anabagtum!”

Ya waday nambal ad abuniyan an inalinay, “Impattig'uy anabagtu', at ipidwa' goh an mangat.”

²⁹Ya dengngol nan tatagun wah din na'amung nan himmapit, ya inaliday, “Un immidul!”

Ya inalin din udumnay, “Waday anghel Apo Dios an ni'hapit ay Hiya!”

³⁰Ya inalin Jesus hinan tataguy, “Manu ay waday himmapit ad abuniyan ya bo'on Ha'in dimmalat an unna ipadngol ay da'yu ta hiyay panginnilaanyuh un dengngol Apo Dios di inali' ay Hiya. ³¹Ti magadyuh di gutud hi pummoltaan Apo Dios hinan tataguh tun lutan adi kumulug, ya magadyuh goh di a'abakan nan ap'apun an amin di nun'appuhin tataguh tun lutan hi Satanas. ³²Ya hay ihalangana' di hiyay a'al'alu'an nan tatagun nunhitun amin hinan abablubabluy ta kulugona.” ³³Ya manu ay inalinah ne ta ipa'innilanan diday aat di atayana.

³⁴Ya tembaldan inaliday, “Hay inilamih nitudo' hi nitud'an nan inyuldin Moses ya alyonay, Hi Kristu ya minaynayun di ataguanah mid pogpogna. ^sYa anaad ta inalim hi un mihalangan nan Imbaluy di Tagu? Hay ngadan ne han Imbaluy di Tagu?”

³⁵Ya inalin Jesus ay diday, “Ha'in an paddungnay Potang ya un na'amtang di pi'hina' ay da'yu. At ad ugwan an wadaa' ay da'yu ya paddungnay napatalan ayu ta paddungnay dumalan ayuh nan patal an nan panguluganyuh nan Maphod an Tugun'u. At elanyu ta adi ayu mahelngan ti nan tagun paddungnay hay nahelngan di pange'wana ya mi'id tigonah umayana. ³⁶Ad ugwan ya wagwada nan ay Potang ay da'yu, at maphod hi

^s 12:34 Psa. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Dan. 7:14.

unyu kulugon nan ay Potang ta da'yuy ma'alih paddungnay napatalan an tagu.”

Hay Agguy Kimmulugan nan Hudyun Jesus

Unat goh nalpah an inalin Jesus hana ya tinaynana din tatagu, ya immuy nipo"oy. ³⁷Mu ta"on un tinnitinnig nan Hudyun ina'inat Jesus an adi olog di tagun mangat ya agguyda damdama kinulug Hiya. ³⁸Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin intudo' nan propetan hi Isaiah an inalinay,

“Apu, mi'id nangulug hinan inulgudmi,
ya mi'id nanginnilah aat din inatmun abalinam an
mangat hinan adi olog di tagu.”^t

³⁹Ya imbaag Isaiah goh di anaad ta adida kumulug, ti inalinay,

⁴⁰“Ay paddungnay binulaw Apo Dios di matada ta adi
mittig,

ya ay paddungnay impahelot Apo Dios di nomnomda
ta adida pa"innila.

At adida muntutuyuh baholda ta way ato' an mamaliw
ay dida.”^u

⁴¹Ya manu ay inalin Isaiah hana ti ay titinnignay ma'at hi awnin hay anabagtun Jesus, at inulgudnay aatna.

⁴²Ya do'olday ap'apun di Hudyun kimmulug ay Jesus, mu timma'otdah nan Pharisees, at agguyda inul'ulgud di aat di pangulugdah un way tatagu ti ini ya pakakonda dida ta adida mibilang hinan himba'an an a'amunganda. ⁴³Ti danen tatagu ya pohpohdonday pangibilangan nan tatagun dida ya un nan pangibilangan Apo Dios ay dida.

Hay Hinapit Jesus hi Mihumalyah nan Tatagu

⁴⁴Init'u' Jesus an inalinay, “Nan tagun mangulug ay Ha"iin ya bo'on Ha"iin ya anggay di kulugona ti ta"on un nan nannag ay Ha"iin goh! ⁴⁵Ya nan tagu goh an nanginnilah aat'u ya hiya goh di nanginnilah aat nan nannag ay Ha"iin. ⁴⁶Ya immalia' hitun lutan paddungnay Potang ta patala' nan nahelngan ti nan tagun adi kumulug ya ay paddungnay nahelnganda. Mu nan kumulug ay Ha"iin ya adida mahelngan. ⁴⁷Nan tagun mangngol hinan hapito' ta adina kulugon ya bo'on hay punhumalyaa' ay

^t 12:38 Isa. 53:1. ^u 12:40 Isa. 6:10.

diday immalia' hitun luta, ti hay immalia' ya nan pamaliwa' hinan tatagu. ⁴⁸Mu nan tagun mangngol hinan hapito' ta adida kulugon ya waday mihumalyan didah udum di algaw. Ti heden gutud di ahumalyaan an amin di tataguh nan angunuhna ya nan hinapit'uy mihumalyan didan aggyuy nangunud, at mamoltada. ⁴⁹Ya manu ay mamoltada ti aggyuda kinulug din intudun Aman hi Apo Dios hi hapito' ti Hiyay ad nomnom an bo'on Ha'in. ⁵⁰Ya gulat ta unudon nan tatagu nan intugun Ama at mi'tagudan Hiyah mi'id poggogna. At tun hapito' ya immannung an Tugun Aman inalinan Ha'in ta ibaag'u."

Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa^v

Hay Nangihuan Jesus hinan Hu'in nan Intudtuduwana

13 Mabiggat ya hiyay Gotad di Hudyuh nan Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu. Ya inilan Jesus an magadyuh goh di pumbangngadanah nan nalpuwanah wadan Amana, at taynana tun luta. Ya pohpohdon Jesus nan nangulug ay Hiyah tun luta, ya impattignay pamhodnan^w da'mi ta engganay un natoy.

²Ya hidin mangan amin da Jesus ya wah dih Judas an imbaluy Simon Iscariot. Ya impanomnom Satanas ay hiyay atonan mangitudun Jesus ta dapoponda. ³Ya i'innilan Jesus an ene'kod Amanan amin di logom ay Hiya, ya inilana goh an hay nalpuwana ya hinan wadan Apo Dios, at Hiya goh di pumbangngadana. ⁴At timma'dog hinan pangananda, ya inaanay ohah din lubungna, ya inyalewa'ohna din tuwalyah gitangna. ⁵Ya innalna han batya, ya inittuwanah danum ta nun'ihuanay hu'imin intudtuduwana, ya pinu'nahanah din tuwalyan inyalewa'ohna.

⁶Ya unat goh negpong ay Simon Peter ya inalın Peter ay Hiyay, "Apu, anaad ta ihuam di hu'!"

⁷Ya tembal Jesus an inalınay, "Aggyumu inilay aat ten ato' ad ugwan, mu awniat innilaom."

⁸Ya inalın Peter ay Hiyay, "Adim ahan ihuan di hu'!"

Mu inalın Jesus ay hiyay, "Gulat ta adi' ihuan nan hu'im at adi'a middum ay Ha'in."

^v 13:1-19:42 Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^w 13:1 Hiyah ne hapit di iGreece an *agape*.

⁹Ya tembal Simon Peter an inalinay, “Apu, umat ay hina at bo'on hay hu'i' di ihuam ya anggay ta iddummuy ngamay'u ya ulu!”

¹⁰Ya tembal goh Jesus an hay nipa"el di nangalanan inalinay, “Nan tagun nun'amoh ya mid ahan di di'ana, at adi mahapul hi un pidwon an ihuan an amin hana ti un anggay di hu'inah napipito'. At da'yun amin ya paddungnay mid di'ayu, mu waday ohan da'yun nadi'aan.” ¹¹Ya manu ay inalin Jesus hi un mid di'adan amin an un ohay nadi'aan ti i'innilanan hiyah ne mangitudun Hiya ta dapoponda.

¹²At unat goh nalpah an inihuanan amin di hu'imi ya inlubungna din inaanan lubungna, ya numbanggad hidin pangananmi, ya ni'yubung. Ya inalinan da'miy, “Inilayu nin di aat nen inat'un da'yu? ¹³Inaliyuy Ha"iin di muntudtudun da'yu, ya Ha"iin hi apuyu, ya immannung an nepto' nan inaliyu. ¹⁴Ya ta'on un Ha"iin di muntudtudun da'yu ya Ha"iin hi apuyu mu inihua' di hu'iyu damdama. At mahapul an unudonyuh ten inat'un da'yu ta hin'i'ihu ayuh hu'iyu. ¹⁵At henen inat'un da'yu ya hiyay mangipattig ay da'yuh mahapul hi unudonyu, at umat goh hinay atonyu.^x ¹⁶Immannung heten alyo' ay da'yu: mid ah baal hi nabagbagtu ya un hay apuna. Ya umat goh hinan nahnag an bo'on hiyay nabagbagtu ya un nan nannag ay hiya. ¹⁷Ya ten inilayuy aat ten makulug an intugun'u, ya unudonyu ay at umamlong ayu.

¹⁸Mu waday ohan da'yuh adi' pi'yiddumon eten inali' ti i'innila' nan aatyun pento"u, ya waday ohan agguy'u pento'. Mu mahapul an mipa'annung nan impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Han ibba' an gun ne"an ay Ha"iin
ya hiyay nangipahugat ay Ha"iin.^y

¹⁹Ya manu ay hunno' an alyon ay da'yu ya un ma'at ya ta hitun ipa'annungana ya hiyay panginnilaanyuh un Ha"iin di Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hitun tatagu. ²⁰Ya immannung heten alyo': nan tagun mangabulut hinan baal'u ya pi'yabulut' goh ay hiya. Ya gulat ta abulutona' at ni'yabulutna goh hi Apo Dios an nannag ay Ha"iin.”

^x **13:15** Nan udumnan kimmulug ya unudondah te, mu nan do'do'ol an kimmulug ya alyonday un nipa"el, at itudunay aton tu'un bumadang hinan tatagu. ^y **13:18** Psa. 41:9.

Hay Nangibaagan Jesus hinan Mangipadpap ay Hiyah Awni

(Mat. 26:20-25; Mk. 14:17-21; Lk. 22:14-18)

²¹Unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya munha'it di punnomnomana, at inhamadnan nangalin da'min intududuwanay, “Donglonyuh ten alyo' ti immannung an waday ohan da'yuh mangitudun Ha'in ta dapopona.”

²²Ya nuntitiggawan ami ti agguymi ahan inilay ngadan nen mangat ay da'min amin. ²³Ya ha'in an pohpohdon Jesus, ya ni'yubunga' an neheggon ay Hiya.^z ²⁴Ya inyodmol Simon Peter ay ha'in ta ibaga' ay Jesus ta ibaagnah nen inalinan lala'i. ²⁵At nahliga' ta nedelloha' ay Jesus, ya inali' di, “Apu, hay ngadan ne han ibbamin inalim?”

²⁶Ya tembal Jesus an inalinay, “Ihiwhiw'u nan tinapay ete ta nan tagun pangidata' ya hiyay mangitudun Ha'in ta dapopona.” At innalna din tinapay, ya inhiwhiwna, ya indatnan Judas an imbaluy Simon Iscariot. ²⁷Ya unat goh innal Judas din tinapay ya nihu'lung hi Satanas ay hiya.

Ya inalin Jesus ay Judas di, “Ginalom, ya inatmu nan ninonomnommuh atom.” ²⁸Mu agguy inilan an amin nan wah nan lamehaan an me'an ay Jesus di aat nen inalin Jesus ay Judas. ²⁹Ya hi Judas di mun'od'odon hinan ittuwan di pihhuda, at inalin din udumnah nomnomday un honogon Jesus hiyan umuy luma'uh mahapuldan den gotad, unu adi ay ya unna umuy idatan nan tatagun nun'awotwot hi pihhu. ³⁰Ya unat goh innal Judas din tinapay an indat Jesus ya nonong ya nakak, mu heden nakakana ya nahdom.

Nan Balun Uldin Jesus

³¹Unat goh nakak hi Judas ya inalin Jesus di, “Ad ugwan di ipattigan di anabagtu' an Imbaluy di Tagu. Ya Ha'in goh di dumalat hi ipattigan di anabagtun Apo Dios. ³²Immannung an Ha'in di dumalat hi ipattigan di anabagtuna, at hiyah te goh mahkay di pangipattigan Apo Dios hi anabagtu' an Imbaluy di Tagu. ³³Ya da'yun ungunan popohdo', ya un na'amtang di idduma' ay da'yu. Ya awniat anapona' ay da'yu, mu adi ayu pa'ah'up. Ya ten ipidwa' an alyon din inali' hinan a'ap'apun di Hudyun inali' di, Nan umaya' ya adi mabalin an

^z 13:23 Agguy intudo' John di ngadana ti bumain, mu hiya damdama.

umali ayu. ³⁴Ya waday balun iyuldin'un da'yu an hay aatna ya mumpopohhodan^a ayu. Nunheglay pamhod'un da'yu, at umat goh hinay aat di pumpopohhodanyu. ³⁵Ya gulat ta mumpopohhodan ayu ya hiyay panginnilaan an amin di tatagun da'yuy kumulug ay Ha"iin."

Hay Nangibaagan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya

(Mat. 26:31-35; Mk. 14:27-31; Lk. 22:31-34)

³⁶Inalin Simon Peter di, "Apu, hay wadan ne han umayam?"

Ya tembal Jesus an inalinay, "Adi'a pa'unud ay Ha"iin hinan umaya' ad ugwan, mu awniat mangunud'an Ha"iin."

³⁷Ya inalin Peter di, "Apu, anaad ta adia' pa'unud ay He"ad ugwan? Ti ta'on un da'a iyatoy hi un mahapul!"

³⁸Ya inalin Jesus di, "Gulat ta mahapul unna' iyatoy ay he'a ya immannung dan an atom? Immannung heten alyo' ti mumpitluy pangihautam an alyom di agguya' inilan he'a ya un tumalanuy awitan."

Nan Owon an Miyuy ay Aman Jesus

14 Inalin Jesus di, "Adi ayu numanomnom ya munlungdaya ta unyuat kulugon hi Apo Dios ya kulugona' goh. ²Ti hidih nunhituwan Ama ya do'ol di punhituwan. At mumbangngada' ta umuy'u idadaan di ihinanyu. Ya gulat ta aggyu immannung heten inali' at adi' alyon hi un wada. ³Ya wa ay ta malpah an idadaan'uy ihinanyu at mumbangngada' ta damuwo' da'yu, ya initud'u da'yu ta mi'hina ayun Ha"iin. ⁴Inilayuy atonyun mangunud ay Ha"iin ta way atonyun umalih nan umaya'."

⁵Ya inalin Thomas ay Hiyay, "Apu, aggyumi inilay umayam, at hay panginnilaanmi mah hi dalan?"

⁶Ya inalin Jesus ay hiyay, "Ha"iin ya anggay di dumalat ya un way umuy hi wadan Ama. Ya Ha"iin goh ya anggay di nalpuwan nan Nahamad an Tugun, ya Ha"iin goh di dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid poggogna. Ya mi'id ah umuy hi wadan Amah un bo'on Ha"iin dumalat." ⁷Ya inalina goh ay diday, "Ad ugwan ya inilayuy aat'u, at mabalin an inilayu goh di aat Ama. Ya ad ugwan ya inilayu mahkay di aatna, at tinnigyu goh Hiya."

⁸Ya inalin Philip ay Hiyay, "Apu, ipattigmun da'mih Amam, at adi ami munduwaduwa."

^a 13:34 Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

9Ya tembal Jesus an inalinay, “Uya'ay ninidduma' ay da'yun amin ya anaad ta agguymu inilay aat'u, Philip, ta alyom hi un'u ipattig ay da'yuh Ama? Nan tagun nannig ay Ha" in ya tinnigna goh hi Ama. 10Undan adim kulugon, Philip, an hi Ama ya wadan Ha" in, ya wadaa' goh ay Hiya? An amin tun intudtudu' ay da'yu ya tun ina'inat'un nete"ah din hopapna ya bo'on hay abalina' di nangata' ti hi Aman wan Ha" in di nangidat hi abalina' an nangat an amin ay dane. 11Ya mahapul an kulugonyun wadaa' ay Ama, ya wada goh hi Aman Ha" in. Mu gulat ta bo'on hay pangalya' ete panguluganyu mu kulugona' damdama ti nan ina'inat'u an adi olog di tagun mangat. 12Ya immannung heten alyo': nan tagun mangulug ay Ha" in ya abalinanan mangat hinan inat'un mid olog di tagun mangat. Ya abalinana goh an mangat hinan nidugdugah an ma'at ya un din ina'inat'u ti mumbangngada' hi wadan Ama, ta way ato' an mamadang ay da'yu. 13Ya an amin di ibagayun Ha" in ya ato' an dumalat nan nanguluganyun Ha" in ta mipabagtuh Ama an dumalat ay Ha" in an Imbaluyna. 14Ya ten ipidwa' goh an alyon ay da'yu nan inali': an amin di ibagayun Ha" in ya ato' an dumalat di pangulugyun Ha" in.”

*Hay Nangitulagan Jesus hi Pannagan Apo Dios
hinan Na'abuniyanan an Lennawa*

15Ya inalina goh di, “Gulat ta waday pamhodyun Ha" in at unudonyuy Tugun'u. 16Ya ibaga' ay Ama ta honogona han mihukat ay Ha" in an nan mamadang ay da'yu ta mihinan da'yuh enggana 17an hiyah ne nan Na'abuniyanan an Lennawan mangituduh nan makulug hi unudonyu. Ya nan tatagun adi mangulug ay Ha" in ya bo'on diday ahnagan nan Na'abuniyanan an Lennawa ti mid ologdan manginnilan Hiya. Mu da'yun mangulug ay Ha" in ya inilayu Hiya ti mihihinnan da'yun wah odolyu.

18At ta"on un'u da'yu taynan mu adi' da'yu inganuy ti mumbangngada' goh ay da'yu, at adi ayu umat hinan nguhu. 19Ya magadyuh mahkay di adia' pannigan nan adi kumulug ay Ha" in, mu awniat tigona' ay da'yu, ya mi'tagu ayun Apo Dios ti nan pi'tagua' goh ay Hiya. 20Ya heden algaw an umalian nan Na'abuniyanan an Lennawa ya innilaonyu mahkay an wadaa' ay Ama, ya wada ayun Ha" in ti wadaa' hi odolyu. 21Ya nan tagun mangngol hi Tugun'u ta unudona ya hiyay waday pamhodnan Ha" in. Ya pohpohdon goh Amah nen tagu, ya pohpohdo' goh hiya, at ipa'innila' ay hiyay aat'u ta way atonan manginnila.”

22Ya inalin Judas (an bo'on hi Judas Iscariot) di, "Apu, anaad ta da'mi ya anggay di pangipa'innilaam hi aatmu, ya bo'on an amin hinan tatagu?"

23Ya tembal Jesus an inalinay, "Nan tatagun mangunud hinan itudu' ya didanay way pamhoddan Ha'in. Ya pohpohdon goh Ama dida, ya middum amin Aman danen tatagu ta mi'hina amin dida. 24Ya nan tatagun mi'id pamhoddan Ha'in ya didanay adi mangunud hinan itudu'. Ya nan dengngolyun inul'ulgud'un da'yu ya bo'on hay nomnom'uy nalpuwana ti hi Aman nannag ay Ha'in di nangituduh inali'.

25Ya inali' hanan amin hitun wada' ay da'yu. 26Ya adi mabayag at honogon Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan Hiyay mamadang ay da'yu ta inaynayuna tun tamu'. Ya itudunan amin ay da'yu ta way atonyun munnomnom an amin hitun intudtudu' ay da'yu. 27Ya hay idat'un da'yuh nan panayna' ay da'yu ya ipalenggop'uy nomnomyu ti Ha'in mangidat enen nahamad an alenggopanyu. Mu adi umat hinan alenggopan di adi umunud di idat'u ti aggyu nahamad hene. At adi ayu numanomnom, ya adi ayu goh tuma'ot.

28Ya dengngolyu din inali' an tayna' da'yu, mu mumbangngada' goh. Ya gulat ta nihamad di pamhodyun Ha'in at mun'am'amlong ayuh nan punnomnomanuyuh pumbangngada' hi wadan Ama an nabagbagtu ya un Ha'in. 29Ya ten alyo' ay da'yuh mahhun ya un ma'at ta hay umannungana' a'atana ya kulugonyu. 30Ya un na'amtang tun pi'hapita' ay da'yu ti na'uy an umali han ap'apun di nun'appuhih tun lutan hi Satanas. Mu mi'id di abalinanan mangabak ay Ha'in 31ti henen ma'at ay Ha'in ya ma'at ta ipattig'uh nan tataguy aat di pamhod'un Ama. Ya unudo' an amin di immandalnah ato'.

At mala'uy tu'u ta umuy tu'u."

Hay Nipaddungan Jesus hinan Odol di Nitanom

15 Wada goh di nipa"el an inulgud Jesus an inalinay, "Wada han nitanom, ya Ha'in di paddungnay Nahamad an Odolna, ya hi Amay manalimun enen nitanom. 2Ya nan tataguy paddungnay hapang, at nan paddungnay hapang an adi bumunga ya halipangan nan ad galden. Mu nan paddungnay hapang an way bungana ya anonay nappuhin halepengna ta mid ahan ganitna, at dumo'ol di bungana. 3Ya da'yuy paddungnay mi'id ganitna ti dimmalt nan inulgu'ulgud'un

da'yu. ⁴Ya inaynayyunun middum ay Ha"in, at midduma' goh ay da'yu. Gulat ta nabongwah nan hapang hinan odolna ya adi mabalin an bumunga. Ya umat goh ay da'yu ti mahapul an inaynayyunun middum ay Ha"in, ti adiyu ay ya mi'id ah paddungnay bungayu.

⁵Ha"in di paddungnay Odol di Nitanom, ya da'yuy paddungnay hapangna. Ya nan hapang an wagwadah nan odolna ya do'ol di bungana. Ya umat goh hinan tatagu ti inaynayunda ay an middum ay Ha"in at midduma' goh ay dida ta dumo'ol di bungada, ti mi'id di abalinanyuh unna' mi'id ay da'yu. ⁶Ya nan tagun adina inaynayun an middum ay Ha"in ya mitapal an umat hinan hapang an nahalipangan ta nalangu ay ya inapuyan. ⁷Ya gulat ta inaynayyunun middum ay Ha"in ya adiyu al'alliwan nan Tugun an intudu' ay da'yu at an amin di ibagayun Ha"in ya midat ay da'yu. ⁸Ya nan bumungaanyuh maphod di hiyay mangipabagtun Ama, ya hiyay mangipa'innilah un da'yuy nahamad an mangulug ay Ha"in.

⁹Ya nan pamhod^b Aman Ha"in ya umat hinay pamhod'un da'yu, at mahapul ni' an gunyu abuluton nan pamhod'un da'yu. ¹⁰Ya unudonyu ay nan alyo' ya innilayun waday pamhod'un da'yu. An umat goh ay Ha"in ti inunud'uy inalin Ama, at inila' an waday pamhodnan Ha"in. ¹¹Ya inali' hanan da'yu ta nan amlong an wan Ha"in ya mawada ni' goh ay da'yu, ya ta na'ahamad di pun'am'amlonganyu. ¹²Ya hay itugun'un da'yu ya mumpopohodan ayun umat hi pamhod'un da'yu. ¹³Ya gulat ta iyatoy han taguy dumalat di pamadanganah ibbanah tagu ya hiyah ne pangipattiganan nahamad di pamhodnan den inyatoyna, ya mi'id ahan di ipaddungan nan inatna. ¹⁴Ya da'yuy nahamad an ibba' hi unyu unudon nan Tugun'u. ¹⁵Ya adi mahkay ibilang da'yuh tagala ti nan tagala ya agguyna inilay ato'aton nan ad tagalan hiya. Mu ibilang'u da'yuh ibba' ti an amin di inalin Aman Ha"in ya impa'innila' ay da'yu. ¹⁶Ya bo'on da'yuy namto' ay Ha"in ti Ha"in di namto' ay da'yu,^c ya hennag'u da'yu ta paddungnay bumunga ayuh maphod ta minaynayun

^b 15:9-17 Nan hapit an *pamhod* (verses 9-10, 12-13) ya *mumpopohodan* (verses 12, 17) ya hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. ^c 15:16 Hay ugalin di Hudyu ya nan mamhod an mangada'adal hinan ohan muntudtuduh nan Uldin ya hiyay mamto' hi apuna ta mimiddum ay hiya, mu aggyu pento' nan intudtuduhan Jesus Hiya ti un Hiyay namto' ay dida (Mat. 10:1-4; Mk. 3:13-19; Lk. 6:12-16).

di bungayu. Ya henen pangatanyuh umat hina ya an amin di ibagayun Ama ya midat ay da'yuh un way pangulugyun Ha"iin. ¹⁷At hay itugun'un da'yu ya mumpopohhodan ayu."

Hay Aat di Pamoholan nan Adi Umunud hinan Immunud ay Jesus

¹⁸Ya intuluyna goh an inalinay, "Gulat ta bohohon da'yuh nan tatagun adi kumulug ay Ha"iin ya nomnomonyu an Ha"iin di nahhun an binoholda. ¹⁹Ya gulat ta umat ayuh nan adi kumulug ay Ha"iin at pohpohdon^d da'yu ti ibilang da'yuh i'ibbada. Mu nat'on di aatyu ti pento'u da'yu ta aggyu ayu niddum ay dida, at hiyah ne dumalat hi pamoholandan da'yu. ²⁰Ya nomnomonyu din inali' ay da'yu ti adi nabagbagtu nan baal ya un nan ad baal ay hiya.^e At adiyu nomnomon hi un Ha"iin ya anggay di boholonda ti bohohon ditu'un amin ti gapu ta mipaligligata' at paligaton goh da'yu, mu gulat ta kulugonda nan intudu' at kulugonda goh nan ituduy. ²¹Ya manu ay paligaton da'yu ti da'yuy tagu', ya aggyuda goh inilah Apo Dios an nannag ay Ha"iin. ²²Ya gulat ta aggyua' immalih tun lutan muntudtuduh nan adi kumulug ay Ha"iin at aggyuda ininnilay aat di bahol. Mu ten immalia', at iniladay aatna, at adi mabalin hi unda alyon di mi'id iniladah unda nabaholan. ²³Ya nan tagun mamohol ay Ha"iin ya ni'boholda goh hi Ama. ²⁴Ya gulat ta aggyu'u impattig ay diday inat'un adi olog di tagun mangat at aggyuda nabaholan. Mu tinnigday inat'u, at hiyanan boholona', ya ni'boholda goh hi Ama. ²⁵Ya hanan na'at ya hiyay nipa'annungan din nitudo' hinan liblun nitud'an di Uldindan alyonay,

Binohola' hinan tatagu
an ta'on un mi'id dimmalat.^f

²⁶Ya waday honogo' an nan mamadang ay da'yun malpun Ama an nan Na'abuniyanan an Lennawan mangituduh nan makulug hi unudonyu. Mu awni ta umalin da'yuat Hiyay mangibaag hi aat'un da'yu. ²⁷Ya ta'on da'yu ya ibaagyuy aat'u, ya inulgudyuh nan udumnan tataguy aat'u ti da'yuy ni'yi'ibba' hidin nete"ah hopap di nuntuduwa' ta nangamung ad ugwan."

16 Inalin goh Jesus ay da'min intudtuduwanay, "Manu ay inali' hatun da'yu ya ta innilaonyuy ma'at hi udum di algaw ta way atonyun mangihamad hi pangulugyun Ha"iin ta

^d 15:19 Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece. ^e 15:20 Jn. 13:16.

^f 15:25 Psa. 35:19; 69:4.

adiyu ete'od. ²Ti hay ma'at ay da'yu ya adi da'yu pi'hayupon hinan Hudyuh nan a'am'amunganda. Ya madatngan di algaw an patayon da'yu ti alyonday un hiyah ne pangipadenolandan Apo Dios hi pohdona. ³Ya atondan da'yu hatu ti agguya' inila, ya hi Ama goh. ⁴Mu ten alyo' ay da'yud ugwan hatu ta wa ay ta madatngan di gutudnah pangatandah tun inali' ya ta way panginomnomyu, at adi ayu numanomnom.

Manu ay agguy'u inalin da'yu hatuh din hopapnah nuntudtuduwa' ti wagwadaa' ay da'yu."

Nan Tamun nan Na'abuniyanan an Lennawa

⁵Inalina goh di, "Ad ugwan ya ten mumbangngada' hi wadan nan nannag ay Ha'in, mu mi'id ah ohan da'yuh nangalih, Hay umayam? ⁶Ti hay nomnomonyu ya nan punligatanyuh awni, at munlungdaya ayu. ⁷Mu immannung heten alyo' ti onaynah un'u da'yu taynan ta way aton nan Na'abuniyanan an Lennawan umalin bumadang ay da'yu, ti gulat ta adia' makak at adi goh umali. Mu makaka', at honogo' ta umalin da'yu. ⁸Mu awni ta umali, at ipa'innilanay aat di bahol nan adi umunud, ya ipa'innilana goh ay dida nan Nahamad an Ma'unud, ya nan aat di panumalyaan Apo Dios ay dida. ⁹Ya ipa'innilanay aat di nabaholanda ti adia' kulugon, ¹⁰ya ipa'innilana goh ay dida nan Nahamad an Ma'unud an hay aat'u ti mumbangngada' hi awadan Ama, at adia' mahkay tigtiggon ay da'yu. ¹¹Ya ipa'innilana goh ay diday aat di amoltaan di tataguh mid pogpogna, ti na'a'alli nan namoltaan Satanas an ap'apun nan adi kumulug hitun luta.

¹²Waday udumnah pohdo' an ibaag ay da'yu, mu adi ayu damdama pa'inilad ugwan, at hiyaat un'u adi ibaag. ¹³Mu awni ta umali nan Na'abuniyanan an Lennawa at itudunan da'yu an amin nan Nahamad an Ma'unud. Ya bo'on hay malpuh nomnomnay alyona, ti nan immandal Apo Dios di ibaagnan da'yu an ta'on goh un nan ma'ma'at hi udum di algaw. ¹⁴Ya ipa'innilana goh ay da'yu nan anabagtu' ti ipa'innilanan da'yuy Hapit'u. ¹⁵Ya an amin di wadan Ama ya hiyah ne goh di wan Ha'in, at hiyaat un'u hapiton di, Nan ibaag nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ya Ha'in di alpuwana."

Nan Punglungdayaanda ya nan Pun'am'amlonganda

¹⁶Ya inalina goh di, "Ag'aga ya adia' tigon ay da'yu, mu un na'amtang goh at tigona' ay da'yu."

17Ya inalin di udumnan da'min nan i'ibbaday, "Anaad nin ta inalinay umat hina? Ti inalinay, Ag'aga ya adia' tigon ay da'yu, mu un na'amtang goh at tigona', ya inalina goh di un mumbangngad hi wadan Amana." 18Ya inalida goh di, "Anaad nin ta inalinah ne han ag'aga? Mi'id inila tu'un ne han inalinan ditu'u!"

19Ya i'innilan Jesus an popohdondan innilaon di aat nen inalina, at inalinan diday, "Hay ngadan ne han hahapitonyu? Undan nan inali' an ag'aga ya adia' tigon, mu un na'amtang goh at tigona'? 20Immannung heten alyo' ay da'yu ti lumugwa ayu ya munlungdaya ayu, mu mun'am'amlongda tun tatagun adi kumulug. Mu ta'on un ayu munlungdayad ugwan ti hi awniat umamlong ayu. 21Umat hinan babain muntungaw an holholtaponay puntungawana, mu wa ay ta bimmuhu' nan ung'ungnga at aliwana din ha'itna ti mun'am'amlong hinan imbaluynan intungawna. 22Ya hiyah ne goh di ma'at ay da'yu ti ad ugwan ya munlungdaya ayu, mu hi awnih pumbangngada' at ongol ahan di pun'am'amlonganyu an mid olog di tatagun mangipadinong.

23Ya wa ay ta madatngan heden algaw ya adi mahapul hi un Ha'in di pangibaganyuh mahapulyu. Ya immannung heten alyo' ti an amin di ibagayun Ama ya idatnan da'yu ti dumalat nan pangulugyun Ha'in. 24Engganad ugwan ya agguyyu imbagan Amay mahapulyu an dumalat nan niddumanyun Ha'in. Mu hay maphod ahan hi atonyud ugwan ya ibagayuy mahapulyu, at midatan ayu ta way atonyun mun'am'amlong hi nidugah."

Hay Nangabakan Jesus hinan Ap'apun nan Adi Kumulug

25Ya intuluy Jesus an inalinay, "Hay nipa"el di gun'u inulgud ay da'yu, mu udum di algaw ya ulgudo' ay da'yuy aat Ama an bo'on hay nipa"el di ato' an mun'ulgud ta nalakah ma'awatanyu. 26Ya awni ta midduma' ay Ama at an amin di mahapulyu ya hi Amay pangibaganyu, mu iddumyuy ngadan'un paddungnay pelma' hi unyu ibaga. Ya adi mahapul an iluwalua' mahkay da'yu 27ti pohdon da'yun Ama. Ya manu ay pohdon da'yu ti penhoda' goh ay da'yu, at kulugonyun hi Apo Dios di nalpuwa'. 28Ya wagwadaa' hi wadan Ama, mu hennaga' an immalih tun luta. Mu ten tayna' da'yud ugwan ta mumbangngada' hinan wadana."

29Ya inalimin intudtuduwanan Hiyay, "Nan nangulgudmud ugwan ya agguyy nipa"el, at ma'innila mahkay di aatna. 30Ya

inilami mahkay ad ugwan an inilam an amin an ta'on di wah nomnom di tagu. At adi mahapul hi un tu'u hahapiton di wah nomnommi ti i'innilam. At hiyah ne nanginnilaanmih un He"ay hennag Apo Dios."

³¹Ya inalin Jesus ay diday, "At maphod ta kulugona' mahkay ay da'yu! ³²Mu hi awniat puntataynana' ay da'yu ti miwa'at ayun amin, at mumbangngad ayun amin hinan a'abungyu, at unna' oh'ohha. Mu adia' un oha ti wagwadah Aman pi'yibba'. ³³Ya manu ay inali' hatun amin ya ta way atonyun mangulug ay Ha"in, at malenggop di nomnomyun dumalat nan iddumanyun Ha"in. Ya paligaton da'yuh nan adi kumulug ay Ha"in, mu adi ayu tuma'ot ti inabak'u nan ap'apun tun adi kumulug ay Ha"in!"

Hay Luwalun Jesus

1. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Odolna

17 Unat goh nalpah an inalin Jesus hanan amin ya intangadnad daya, ya inalinay, "Ama, nadatngan nan agtudan di pangipabagtuam ay Ha"in an Imbaluymu ta hiyah panginnilaan di tataguh ana'abbagbagtum. ²Ya indatmuy biyang'un ad potu' an amin hinan tatagu ta way ato' an mangiyabulut hinan kumulug ay Ha"in hi pi'taguandan He"ah mid pogpogna. ³At an amin nan tatagun mangulug hi un He"a ya anggay di na'ahamad an Dios ya Ha"in an hi Jesu Kristun hennagmun immalih tun luta ya diday mi'tagun He"ah mid pogpogna. ⁴Ya ten lempah'un amin tun impatamum ay Ha"in hitun luta ti impattig'uh tun tataguy anabagbagtum. ⁵Ya ipabagtua' ni' ad ugwan, Ama, hinan idduma' ay He"a an umat hi anabagtu' hi ninidduma' ay He"ah aggyu nalmuwan tun luta."

2. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Intudtuduwana eden Timpu

⁶Ya intuluynan nunluwalu an inalinay, "An amin nan tatagun pentomun kumulug ay Ha"in ya diday nangipa'innilaa' hi aatmu. Ya diday tatagum, at inunudday immandalmu ti kimmulugdan Ha"in. ⁷Ya inilada mahkay ad ugwan an He"ay nangidat hi abalina' an mangat hitun ato'ato', ⁸ya intudu' ay didan amin nan intudum ay Ha"in. At hidin dengngolda ya kinulugda. Ya iniladan immannung an He"ay nalpuwa', ya kulugonda goh an He"ay nannag ay Ha"in.

⁹At nan tatagun adi kumulug ay Ha'in ya adi iluwaluan dida, mu nan tatagun pento'mu ta kulugona' ya diday iluwalua' ti diday tatagum. ¹⁰An amin di tatagu' ya dida goh di tatagum, ya an amin goh di tatagum ya diday tatagu'. Ya diday dumalat hi ipabagbagtua'. ¹¹Ya ten adia' mahkay mihinah tun luta ti magadyuh di pumbangngada' hi awadam, mu tayna' didah tun luta. Ama, me'gonan'a, at halimunam ni' nan tatagun pento'mu ta mumpapaddung di punnomnomandan umat ay ditan unta oha. Mu nan abalinam ya nidugah di pumpapto'mun dida. ¹²Ya hinalimuna' didah din ninidduma' ay didah wada' hitun lutan dumalat nan abalinam, at mi'id di nilahhin ay Ha'in an anggay din ohan nilahhin ti nan inatnan nappuhi. Mu na'at hana ta umannung din impitudo'mu.⁸

¹³Ya ihapit'u didan He'ah tun wada' hitun luta ta midugah di pun'am'amlongandan umat hi pun'am'amlonga', ti magadyuh di pumbangngada' hi wadam. ¹⁴Nan mangunud ay Ha'in ya inulgud'uy Hapitmun dida, mu abohlan nan adi kumulug dida ti adida medeggop ay dida an umat goh ay Ha'in an adia' medeggop ay dida. ¹⁵Ya adi' alyon hi unmu awiton nan kumulug ay Ha'in, mu ta baliwam di panapngan Satanas ay dida an hiyah ne ap'apun nan nun'appuhi. ¹⁶Ya ta adida medeggop hinan adi kumulug ta umatdan Ha'in an agguya' ahan goh. ¹⁷Ipa'innilam ay dida nan Makulug an Ma'unud ta way atondan middum ay He'ah tagum, ti nan Hapitmuy hiyay Makulug hi Ma'unud. ¹⁸Ya hennaga' ay He'a ta immalia' hitun luta, ya umat goh hinan inatmuy ato' an mannag ay dida ta way atondan umuy hinan tatagun adi kumulug ta itududay Tugunmu. ¹⁹Ya e'kod'uy odol'un He'a ta way dumalat hi pumhodanda ta diday pot'om hi tatagum ta He'ay okod ay dida an dumalat nan pangulugandah nan Makulug an Ma'unud.”

3. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Udumnan

Tatagun Mangulug ay Hiyah Awni

²⁰Ya nunluwalu goh an inalinay, “Bo'on nan kimmulug ad ugwan ya anggay di iluwalua', ti iluwalua' goh nan kumulug hinan Tugun'uh awni an nan mangngol hinan ulgudon danen kimmulug ad ugwan. ²¹Ihapit'u didan He'a, Ama, ta an aminda nan kumulug ya pun'ohhoom di nomnomda ta paddungnay

⁸ 17:12 Zech. 11:12-13.

unda ma'ohha an umat ay ditan unta goh oha ti middumdan dita. Ya manu ay pohdo' hete ya ta way aton nan adi kumulug an mangulug hi unna' hennag ay He"a. ²²Ya impabagtua' ay He"a, ya inat'u goh ay dida ta way aton di nomnomdan mundedeggo an paddungnay unda ohan umat ay dita. ²³At Ha"i in di middum ay dida, ya He"a goh di middum ay Ha"i in ta way aton di nomnomdan paddungnay ma'ohha, at hiyah ne panginnilaan nan tatagun adi kumulug ay Ha"i in an He"ay nannag ay Ha"i in, ya waday pamhodmuh nan kumulug an umat hinan pamhodmun Ha"i in.

²⁴Ya pohdo', Ama, ya umalih pidwa nan tatagun pento'mun kumulug ay Ha"i in hinan umalia' ay He"a ta tigonday pangipabagtuam ay Ha"i in ti pepenhoda' ya un malmu tun luta. ²⁵Ya He"a, Aman na'ahhamad di ugalina, ya aggyu da'a inilah nan tatagun adi kumulug! Mu inila' He"a ya umat hinan tatagun pento'mun kumulug ay Ha"i in an inilada goh an He"ay nannag ay Ha"i in. ²⁶Ti impa'innila' ay diday aatmu, at inaynayun'un nangipa'innilan dida ta way atondan mangeyengngoh hi aat di pamhodmun Ha"i in ta umat goh hinay pamhodda, at midduma' ay dida."

Hay Nampapandan Jesus

(Mat. 26:47-56; Mk. 14:43-52; Lk. 22:47-53)

18 Unat goh nalpah an nunluwaluh Jesus ya inittud da'min intudtuduwana ta bimmad'ang amih nan Ginnaw an Kidron ta immuy amih nan dammangna. Ya immuy amih di hinan wadan di galden an natamman hi ayiw an olibo.^h

²Ya henen galden ya hiyay gunmi na'amungan ay da Jesus, at hi Judas an mangituduh adpapan Jesus ya inilanan hidiy gunmi ayan. ³At inittudna din tindalu, ya nan hennag nan ap'apun di papadi, ya nan Pharisees ta immuydah nan galden. Ya nun'odnanday matadom an hanggap, ya panul, ya nan pundilagda. ⁴At immuy dinamun Jesus dida ti i'innilanan amin di ma'at ay Hiya, ya inalanan diday, "Hay ngadan nen anaponyu?"

⁵Ya tembaldan inaliday, "Hi Jesus an iNazareth."

Ya inalanan Jesus di, "Ha"i in hi Jesus an anaponyu." Ya ni'ta'dog ay didah Judas an mangitudun Hiya ta dapoponda.

^h **18:1** Hay ngadan ten galden ya nan Galden an Gethsemane (bahaom nan footnote di Mat. 26:36 ta innilaom di pohdon ten ngadan an ibaga).

6Ya himmunodda, ya nun'atu"indah nangalyan Jesus un Hiyay anaponda.ⁱ

7Ya impidwan goh Jesus an inalinay, "Hay ngadan ne tatagway anaponyu?"

Ya inalidad, "Hi Jesus an iNazareth."

8Ya inalin Jesus ay diday, "Inali' ay da'yuy Ha'in hi Jesus an anaponyu. Ya immannung ay an Ha'in di anaponyu at adiyu ni' ilagat tun ni'yibba.'" 9Ya manu ay inalin Jesus hene ya ta mipa'annung din inalinah hopapnan inalinay,

"An amin nan pento' Apo Dios an kumulug ay Ha'in ya mi'id ah nilahhin ay Ha'in."^j

10Ya nunhahanggap hi Simon Peter, at ay mannu'nut ya impalangna, ya nan immapit hi agwan an ingan din himbut di Nabagtun Padiy napalang. Ya hi Malchus di ngadan den himbut.

11Ya immandal Jesus ay Peter di, "Pohdon Amay ipaligligata', at undan alyom hi nomnommuy un'u adi abuluton? At eh'otmuh nen hanggapmu!"

Hay Nangihautan Peter ay Jesus

(Mat. 26:47-58, 69-75; Mk. 14:43-52, 66-72; Lk. 22:47-62)

12Dempap din tindalu, ya din ap'apuda,^k ya din u'upihyal di Hudyuh Jesus, ya binobodda, 13ya inyuydah nahhun ay Annas. (Hi Annas ya hiyay aman di ahawan Caiaphas an nan Nabagtun Padin den tawon.^l 14Ya hi Caiaphas din nangalih nan Hudyuh nahayupandah un maphod hi un ohay mangiyatoy an amin hinan tatagu ta adida matoy an amin.^m)

15Ya inun'unud da Simon Peter ya din oha goh an ibbamin intudtuduwan Jesus di pangiyayandan Jesus. Ya inabulutday itnudan nen ni'yibban Peter ta ni'higup hinan gettaw di abung nan Nabagtun Padi, ya manu ay inabulutda ti nihamad

ⁱ 18:6 Isa. 28:13. ^j 18:9 Jn. 6:39; 17:12. ^k 18:12 Nan ap'apun di tindalun di iRome ya impapto'nay 1,000 an tindalu. Agguy tu'u inilah unda wah din amin. ^l 18:13 Hi Annas di nahhun an Nabagtun Padi, mu inaanda hiyah din 15 A.D. Ya do'ol di holagnan numbalin hi Nabagtun Padi an umat hinan leman imbalaluyun linala'i, ya nan ohan inapunan lala'in hi Caiaphas, ya nan ohan ap'apuna. Ya ta'on un bo'on hiyah Nabagtun Padin den tawon mu nidugah di pange'gonan nan tatagun hiya damdama. Mid mapto' ya didan amin an hina'ama ya na'ohhay gettaw di a'abungdad Jerusalem. Ya hi Caiaphas di Nabagtun Padih din 18-36 A.D. (bahaom goh nan duwan footnotes di Lk. 3:2). ^m 18:14 Jn. 11:49-52.

di nanginnilaan nan Nabagtun Padin hiya. ¹⁶Mu aggyu himmigup hi Peter hinan pantaw di allup. Ya immuy nan ni'yibban Peter an nanginnilah nan Nabagtun Padin ni'hapit hidin babain mun'adug hinan pantaw ta ipahigupnah Peter, at inabulutna.

¹⁷Ya unat goh tinnig din babaih Peter ya inalinan hiyay, "Undan bo'on he"ay ohah nan nangunu'unud enen lala'?"

Ya inalina Peter di, "Bo'ona!"

¹⁸Ya nun'apuy nan tagala ya nan mumpun'adug hinan gettaw ta mun'aniduda ti tungnin. At immuy ni'yaniduh Peter ay dida.

Hay Nanumalyaan nan Nabagtun Padin Jesus

(Mat. 26:57-68; Mk. 14:53-65; Lk. 22:66-71)

¹⁹Imbagan nan Nabagtun Padin Jesus di aatmin intutuduwana ya nan itutudunah nan tatagu.

²⁰Ya tembal Jesus an inalina, "An amin di intutudu' ya dengngol di tatagu ti nuntutudua' hinan Timplu ya hinan ahimbahimba'an an a'amungan di Hudyu, ya an amin di intutudu' ya impadngol'u. ²¹At anaad ta Ha'in di pummahmahanyuh nan intutudu'? Kan nan tataguy pangibaganyu ti dengngolday intudutudu' ay dida, at inilada."

²²Ya unat goh nalpah an inalina Jesus hene ya tinapa' din ohan upihyal di angahna, "ya inalina, "Undan mi'id bainmu ta umat hinay pambalmuh nan Nabagtun Padi?"

²³Ya tembal Jesus an inalina, "Undan waday inali' hi nahihinnu? Wada ay ya ibagam hitun tatagun na'amung, mu mi'iwod ay ya anaad ta tinapa'a?"

²⁴Ya aggyuda inubad din bobod Jesus, mu hennag Annas Hiyan Caiaphas an nan Nabagtun Padi.

Hay Nangihautan Peter ay Jesus hi Pidwana

(Mat. 26:69-75; Mk. 14:66-72; Lk. 22:54-62)

²⁵Wagwah dih Peter an mi'yan'aniduh din way apuy. Ya waday udumnan^o himmapit ay hiyan inalina, "Undan bo'on he"ay ohah din intutuduwan nen lala'in dempada?"

ⁿ 18:22 Isa. 50:6. ^o 18:25 Bahaom nan footnote di Mat. 26:71 ta innilaom nan ngadan di ustuh nangibagan Peter.

Ya inhaut Peter an inalinay, “Bo'ona!”

²⁶Ya wah di han agin din lala'in himbut din Nabagtun Padin pinalang Peter di ingana, ya inalinay, “Undan bo'on he'a din tinnig'un ni'yamung eden lala'ih nan galden?”

²⁷Ya inhaut goh Peter an inalinay, “Bo'ona!” Ya unat goh inalin Peter hene ya himbumagga ya timmalanu han awitan.

**Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an
Alemanah din Hopap di Simana Santas^p**

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus

(Mat. 27:11-14; Mk. 15:1-5)

28Nabiggat hi we'weet^q ya enekakdah Jesus hinan abung Caiaphas ta inyuydah abung di gobelnadol. Ya na'uy an madatngan nan alyondan gotad an Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu,^r at aggyu hinumgop nan Hudyuh abung di gobelnadol ti hay uldinda ya gulat ta humgopda at madi'aanda anuh nan adi mattig ti henen abung ya abung di Hentil, ya mapaniaw hi unda nadi'aan ya me"andan den gotad. 29At pimmitaw hi Pilate^s an nanamun dida, ya inalinan diday, “Hay idiklamuyuh bahol ten tagu?”

30Ya inalin din tataguy, “Gulat ta mi'id di baholna at adimi iyalin he"a!”

31Ya inalin Pilate ay diday, “Ihnay uldinyu, at hiyay panumalyayu, ya okod ayuh atonyun Hiya.”

Mu inalin din Hudyuy, “Mid biyangmin Hudyun mamatoy hi tagu ti hiyah ne inyuldinyun iRome!” 32Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin inulgud Jesus hi aat di atayana.^t

33At numbangngad hi Pilate hinan punhumalyaan hi awadan Jesus, ya binaganah Jesus an inalinay, “Undan He"ay Alin di Hudyu?”

34Ya tembal Jesus an inalinay, “Hay nalpuwan nen imbagam ay Ha"n hi aat'u? Hay nalpuh nan tatagu unu un hay ninomnommu?”

35Ya inalin Pilate di, “Bo'ona' Hudyu, at hay nanginnilaa' hi aatmu? Hay ngadan ne tuwali han baholmu ta inyali da'ah nan i'ibbam an Hudyun ha"n ya nan a'ap'apuyun papadi?”

^p 18:28-19:42 Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^q 18:28 Unu helhelong hi Alemana. Ya mite"a nan Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan din Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghanah nan napuyaw hi alas sais (mu hiyah ne te"an di algawda an Habadu ay didan Hudyu an ta"on un Alemana pay ay ditu'ud ugwan). ^r 18:28 Ta"on un hay Nisan/Abib 14 (Opatna) di ustuh algaw nan gotad an Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu mu hin'umu'uddum ya un egman nan tatagun humapit, ya hiyay imbaagda an ta"on un Behtan di Tinapay an Aggyu Nabino'bo'an an na'at hi Nisan/Abib 15-21 di penhoddan hapiton. ^s 18:29 Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. ^t 18:32 Jn. 12:7.

³⁶Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung an alia', mu bo'on hitun lutay pun'alia'. Ti gulat ta hitun lutay pun'alia' at agguya' niyalin he'a ti baliwana' hinan tatagun mangunud ay Ha'in ta agguya' dempap. At hiyah ne panginnilaan an bo'on hitun lutay pun'alia'.”

³⁷Ya inalin Pilate di, “At ali'a mah?”

Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung henen inalim. Ya manu ay immalia' hitun lutan nitungaw ya ta itudu' hinan tataguy aat nan Nahamad an Ma'unud. Ya nan tatagun mamhod hinan Nahamad an Ma'unud ya diday mangulug ay Ha'in.”

³⁸Ya inalin Pilate di, “Undan wada udot di Nahamad an Ma'unud?”

Hay Nanumalyaandan Jesus hi Pamatayandan Hiya

(Mat. 27:15-26; Mk. 16:6-15; Lk. 23:13-25)

Pimmitaw goh hi Pilate hinan wadan di Hudyu, ya inalinan diday, “Hay inila' ya mi'id ah bahol nen tagu! ³⁹Mu waday ugaliyun gulat ta madatngan nan Gotadyuh Punnomnomanyuh din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan O'ommodityuh din Penghana ya ibagayuy pohdonyu ta ibo'tan'uy ohah nan balud. At akkay hi Jesus an Alin di Hudyu Hiyay pohdonyuh ibo'tan'u?”

⁴⁰Ya imbugawdan nambal an inaiday, “Hi Barabbas di ibo'tanmu, ya bo'on hi Jesus!” Mu adi mangngol hi Barabbas ti pimmatoy.

19 At immandal Pilate ta nunhuplitdah Jesus. ²Ya linubungan nan tindaluh nan umat hi lubung di ali ti impilubungda han munggodla an magayad an lubung, ya pinali'uda han pagal ta impihu'lubdah uluna. ³Ya immuy din tindalun Hiya, ya linayahanda ti inaiday, “He"ay Alin di Hudyu! He"a ya matubayan'a!” Ya tinapa'da.

⁴Ya numbangngad goh hi Pilate hinan gettaw an wadan di tatagu, ya inalinan diday, “Mi'id di baholnah pangidalata' hi pangipapataya' ay Hiya! At ibu"u Hiya ta hamadonyun mi'id ah baholna.” ⁵Ya inlubung Jesus din munggodlan magayad, ya nihuhu'lub din pagal hi uluna, ya impapitawda. Ya inalin Pilate hinan tataguy, “Nayah nen lala'!”

⁶Ya unat goh tinnig din a'ap'apun di papadi ya din u'upihyaldah Jesus ya intugtugadan mangibugaw an mangalih, “Ipilanham Hiya!”

Mu inalin Pilate ay diday, “Mi'id ah baholnah pangidalata' hi pangipilanhaa' ay Hiya! At da'yuy mangiyuy ta okod ayun mangilanhan Hiyah nan krus!”

⁷Ya tembal din Hudyun inality, “Hay wah nan Uldinmi ya mapatoy nan umat hinan tagu ti nan nangalyanah un Hiyay Imbaluy Apo Dios!”^u

⁸At inyal'allanay timma'tan Pilate hi nangngolanah nangalyandah un inalin Jesus an Hiyay Imbaluy Apo Dios. ⁹At numbangngad hi Pilate hinan nangiyayandan Jesus hinan punhumalyaan, ya inalinan Hiyay, “Hay nalpuwam?” Mu aggyu tembal Jesus. ¹⁰Ya unat goh aggyuna tembal ya inalin Pilate di, “Anaad ta adim tabolon nan inali'? Inilam an ha'in di mumpapto', at abalina' an mangibo'tan ay He'a, ya abalina' goh an mangipilanhan He'ah nan krus!”

¹¹Ya tembal Jesus an inalinay, “Mi'id biyangmun mangat hi malgom ay Ha'in hi un aggyu indat Apo Dios di haadmu. Mu do'do'ol di bahol nan tatagun nangiyalin Ha'in ya un he'a.”

¹²Ya unat goh dengngol Pilate din inalin Jesus ya penhodna ahan an ibo'tan Hiya. Mu nuntu'u'da din Hudyun mangalih, “Gulat ta Hiyay ibo'tanmu at ma'innilan mi'bohhol'ah nan alid Rome, at bo'on'a Ligwan Caesar!”^v Ti mi'bohhol hinan alid Rome nan tagun mangalih un hiya goh di ali!”

¹³Ya unat goh dengngol Pilate henen inalida ya impapitawnah Jesus hinan wadan di tatagu, ya inumbun hinan umbunan di munhumalyah nan way alyondan Mun'inul an Da'da' (an hay pangalin di Hudyun ne ya Gabbatha).

¹⁴Henen algaw ya hiyah ne pundadaanandah nan Gotad hi Punnomnomandah din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu.^w At heden helhelong hi alas sais^x ya ni'hapit goh hi Pilate hinan Hudyu an inalinay, “Naya nan aliyu!”

^u **19:7** Hay moltan di tagun manapit hi na"appuhih aat Apo Dios ya hay atayana (Lev. 24:16), ya kinulug nan Hudyu an inat Jesus hene.

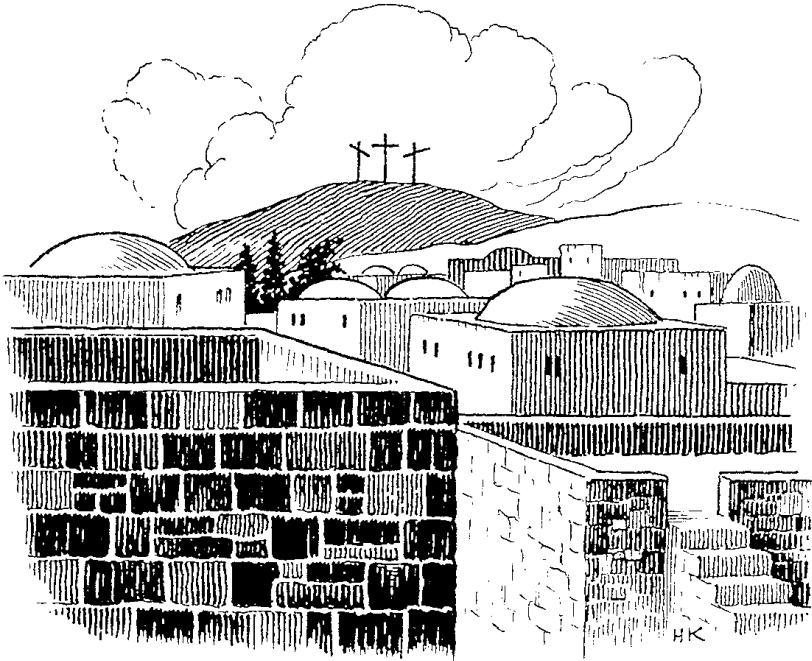
^v **19:12** Waday haaddah din timpu an ma'alih *Ligwan Caesar* an nidat hinan tagun mangat hi ma"aphod. Hay intudun nan Hudyun Pilate ya adi midat ay hiyah nen haad hi unna ibo'tan hi Jesus, at mid mapto' ya ma'aan hiyah gobelnadol. ^w **19:14** Hay pohdonan hapiton ya hi mabiggat ya Habadu an ngilin di Hudyu eden gotad. ^x **19:14** Hiyah te *miyonom an olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome ete, ya hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta olas di Hudyuh te at alas dose hi nuntonga, mu inila tu'u an aggyu nepto' hene ti intudo' Mark an nilanhah Jesus hinan miyatlan olas (unu alas nuwebe an olas di Hudyu, Mk. 15:25). Bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di nun'abhiwan nan olas di Hudyuh nan olas di iRome.

15Mu nuntu'u'da din Hudyun inaliday, “Ipatoymu! Iplanham hinan krus!”

Ya tembal Pilate an inalinay, “Undan pohdonyun ipilanha' nan aliyuh nan krus?”

Ya tembal din a'ap'apun di papadin inaliday, “Nan Alin hi Caesar di alimi, ya mi'id udumna!”

16At ene'kod Pilate hi Jesus hinan tatagu ta umuyda ilanah nan krus.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus

(Mat. 27:32-44; Mk. 15:21-32, 40-41; Lk. 23:26-43)

Inawitdah Jesus, at inatday penpenhodda. 17Ya impapi'ug din tinalun Jesus nan krus an ilanhaana, ya inatamanda han lutan alyonday Tunggal di Ulu (unu Golgatha hinan hapit di Hudyu an Aramaic).^y 18Ya heden lutay nangilanhaandan Jesus hinan krus. Ya waday duwah linala'in ni'lanhadah nan duwa goh an krus, at

^y19:17 Unu *Calvaria* hinan hapit di iRome.

inhinaday ohah apit hi agwana ya nan ohah appit hi iggidna ta ginagwadah Jesus.

¹⁹Ya waday impitudo' Pilate an diklamuda, ya inhinadah tungul di ulun Jesus an hay impitudo'na ya alyonay, “Hiyah teh Jesus an iNazareth an Alin di Hudyu.” ²⁰Ya heden nilanhaan Jesus ya neheggon ad Jerusalem, at hiyaat un wa ay di maluh hi Hudyu ya binahada din nitudo' an wah tungul di ulun Jesus. Ya tulun hapit di nitudo' an nan hapit di iGreece, ya hapit di Hudyun Aramaic, ya nan hapit di iRome an Latin an hiyah ne diklamudan Jesus. ²¹Ya nunlili din a'ap'apun di papadin Pilate an inalay, “Adim itudo' hi un Alin di Hudyu! Ti hay pohdonmih itudo'mu ya alyom di, Heten tagu ya inalinay un Hiyay Alin di Hudyu.”

²²Mu inalin Pilate di, “Hiyah ne impitudo"u, at ammunana!”

²³Ya unat goh nalpah an inlanhadah Jesus ya nungogodwon din opat an tindaluy lubungna. Ya wada han ohan magayad an aggyuda henekhek ti inabol, at mi'id di ugutna. ²⁴Ya inalin din tindaluy, “Adi tu'u pa"ion ta un tu'u ibinnunut ta tigon tu'uy mangngal.” Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

“Ginogodwada nan lubung'u,

ya imbibinnunutday mangngal hinan lubung'un na'abol.”^z

Umat hinay inat din titindalu.

²⁵Ya wah dih inan Jesus, ya din aginan babai,^a ya hi Mary an ahawan Clopas, ya hi Mary an iMagdala an timmata'dogdah nan neheggon hinan way krus an nilanhaan Jesus. ²⁶Ha"in an nangitudo' ete an intudtuduwan Jesus an pohpohdona ya tinniga' ay Hiya ti nedelloha' an ni'tadog ay inana, at inalin Jesus ay inanay, “Ina, henen intudtuduwa' ya ibilangmuh imbaluymu.” ²⁷Ya inalina goh ay ha"in di, “Ibilangmu hiyah inam.”^b At henen algaw ya initud'uh Mary ta immuy amih abung'u ta mihinan ha"in.

Hay Natayan Jesus

(Mat. 27:45-56; Mk. 15:33-41; Lk. 23:44-49)

²⁸Inilan Jesus mahkay an impa'annungnan amin din impitudo' Apo Dios, at inalinay, “Na'uwawa'.” Ya henen

^z **19:24** Psa. 22:18. ^a **19:25** Do'ol di mangulug an hi Salome di ngadana (Mk. 15:40) an hiyay ahawan Zebedee, ya da Jacob ay John an duwan intudtuduwan Jesus di imbalaluyna (Mat. 27:56). Gulat ta makulug at hi John an nuntudo' eten libluy penghan di agin Jesus. ^b **19:27** Do'ol di mangali an hi Mary di antin John.

inalina ya impa'annungna din impitudo' Apo Dios.^c 29Ya wada han tibung an nittuwan di limminun bayah, at intamolda din natpin lo'ob, ya inhipitdah din hapang ta indawdawdah timid Jesus ta inumona. 30Ya unat goh hinihip Jesus din limminun lipog ya inalinay, "Nalpah di tamu' hitun luta!" At inyungotna, ya natoy.

Hay Nanudlu'an din Tindaluh Bane'eng Jesus

31Immuy din Hudyun Pilate an mangibagan hiya ta umuyda pun'ipung di hu'in din tulun nun'ilanhan linala'i ta way atondan ag'agan matoy. At inabulutna. Ya manu ay penhoddan ag'agay atayanda ti henen algaw ya ma'alih Daan, ya nan mabiggat ya ngilin an Habadu an ma'e'gonan an algaw, at hiyaat unda punnaudon an patayon dida ta anonda didah nan nilanhaanda ti paniaw hi unda milalanha eden ngilin. 32At immuy din tindalun numpangipung hidin hu'in din duwan linala'in ni'lanhan Jesus, 33mu aggyuda inipung di hu'in Jesus ti tinnigda Hiya an nanattoy. 34Mu intudlu' din ohan tindalu din gayangnah bane'eng Jesus, at bimmuhu' di dala ya danum.^d 35Ya immannung an amin hatun na'na'at ya makulug ti tinnig'u, at hiyaat un'u intudo' ta way atonyun mangulug. 36Ya na'at hanan Jesus ta mipa'annung din impitudo' Apo Dios an inalinay,

"Mi'id di ma'ipung hinan tungalna."^e

37Ya wada goh di ohah impitudo' Apo Dios an inalinay,

"Tigon nan tataguh nen tagun tinudlu'da."^f

Hay Nilubu'an Jesus

(Mat. 27:57-61; Mk. 15:42-47; Lk. 23:50-56)

38Hi Joseph an i'Arimathea ya hiyay ohah nan mangulug ay Jesus, mu aggyuna impa'in'innila ti tuma'ot hinan Hudyu. At unat goh dengngolnan natoy hi Jesus ya immuy ay Pilate ta ibaganah un mabalin an alanay odol Jesus. Ya inyabulut Pilate, at immuyna innal din odol Jesus. 39Ya ni'yuy ay hiyah Nicodemus an hiya din immuy ni'hapit ay Jesus hidin nahdom,^g ya nun'odnana din maphod di hunghungnan pulpup, an hay ngadana ya myrrh an nilamut di aloes. Ya

^c 19:28 Psa. 69:21. ^d 19:34 Psa. 22:14. Hay pina'ina ya nan ma'alih pericardium an nan ittuwan di puhun waday danumna. ^e 19:36 Ex. 12:46; Num. 9:12; Psa. 34:20. ^f 19:37 Zech. 12:10. ^g 19:39 Jn. 3:1-2.

hay damotna ya tulumpulu ta han opat nin di kilu. ⁴⁰Ya inunud din duwan linala'iy ugalin di Hudyuh atondah un way matoy, at innalda din maphod di hunghungnan pulpus, ya inlamutdah din teplag an mapmaphod an lo'ob an ma'alih linen ta teneplaganday odol Jesus. ⁴¹Ya wah dih nan galden an neheggon hinan lugal di nilanhaan Jesus, ya wah di goh din pa'idyamman lubu' an mid ah nilubu'. ⁴²Ya manu ay nan neheggon di nangilubu'andan Jesus ti magadyuh nongkay nan Daan an Habaduh pun'eblayan di Hudyu.

**Hay Na'na'at hidin Ma'alih Ister an Dumingguh
din Hopap di Simana Santa^h**

Hay Ami'idan Jesus hinan Nilubu'ana

(Mk. 16:1-8; Lk. 24:1-12)

20 Immuy hi Mary an iMagdala eden helhelong hi Dumingguh nan wadan di lubu' Jesus. Ya unat goh tinnigna din pantaw di lubu' ya na'ulin din batun tanglib. ²At intagtatagagnan immuy hinan awadan Simon Peter ya ha'in an pa'appohpohdon Jesus, ya inalinan da'miy, "Innalday odol din Apu tu'uh nan lubu'na, mu tagwan nin di nangiyayanda!"

^h **20:1-23** Na'at hidin Nisan/Abib 17, 30 A.D. hinan Simana Santa.

³At immuy amin Peter hinan nilubu'an Jesus ⁴an timmagtag amin immuy, mu ha'in ya mabi'bi'aha' ya un hi Peter, at nahhuna' an immatam hinan lubu'. ⁵Mu aggyua' himmigup hinan lubu' ti un'u indungaw hinan pantaw, ya anggay din teplag di odol Jesus hi tinnig'u, ya mi'id din odolna. ⁶Ya unat goh immatam hi Peter an mangun'unud ya nundapuh an himmigup hinan nilubu'an Jesus. Ya immannung an anggay din teplag Jesus hi tinnignan niwawallang, ⁷ya din lo'ob goh an neteplag hi ulun Jesus. Mu nat'on di niwallanganan nakupin an aggyu niddum hidin linen an teplag. ⁸At ni'higupa' mahkay ya tinnig'u, at kinulug'un namahuan hi Jesus. ⁹Mu hihidya damdama an aggyumi na'awatan din impitudo' Apo Dios an inalinay mahapul an mamahuan hi Jesus. ⁱ ¹⁰At immanamut ami.

Hay Nipattigan Jesus ay Mary an iMagdala

(Mk. 16:9-11)

¹¹Wagwah dih Mary an lumugwalugwah nan pantaw di lubu' Jesus. Ya otop di lumugwalugwaana ya indungawnay bunol den lubu', ¹²ya tinnigna han duwan anghel an mumpaha' di lubungdan inumbundah nan numbinnongwah hidin nipalo'an di odol Jesus. At inumbun di ohah din nangi'ulluwana ya din ohah nangi'andadyana. ¹³Ya inalin din duwan anghel ay Mary di, "Anaad ta lumugwalugwa'a?"

Ya tembal Mary an inalinay, "Waday nangngal hidin odol Apumi, ya aggyu'u innilay nangihinanda!" ¹⁴Ya unat goh inalinah ne ya nunligguh, ya wadah Jesus an timmata'dog, mu aggyu inilan Mary hi un Hiyah Jesus.

¹⁵Ya inalin Jesus ay hiyay, "Anaad ta lumugwalugwa'a? Ngadan ne han pohdom an tigon?"

Ya hay ninomnom Mary ya Hiya din muntamuh nan galden, at inalinan Hiyay, "Apu, itudum di nangihinam hidin odol Jesus hi un He'ay nangngal ta umuy'u alan!"

¹⁶Mu inalin Jesus ay hiyay, "Mary!" Ya unat goh nunwingih Mary ya inimmatunana Hiya, at bimmugaw hinan hapit di Hudyu an Aramaic, an inalinay, "Rabboni!" (unu Bihtulu!).

¹⁷Ya inalin Jesus ay hiyay, "Aggyua' ni' numbangngad hi wadan Ama, at adia' lo'mon. Mu un'aat umuy ta ibagam hinan intududuwa' ta alyom ay didaan mumbangngada' hidin nalpuwa'

ⁱ20:9 Psa. 16:10.

an awadan Aman hi Apo Dios an dayawo' an Hiyay hi Amayu ya Diosyu goh an dayawonyu.”

¹⁸At immalih Mary an iMagdala ay da'min intudtuduwan Jesus, ya inalinan da'miy, “Tinnig'uh Apu tu'u!” Ya imbaagna goh ay da'mi din inalin Jesus.

Hay Nipattigan Jesus hinan Intudtuduwana

(Mat. 28:16-20; Mk. 16:14-18; Lk. 24:36-49)

¹⁹Na'amung amin amin an intudtuduwan Jesus eden Duminggun nahdom, mu tuma'ot amih nan Hudyu, at hiyanan nun'ida'igmiy pantaw. Ya himbumagga ya wah dih Jesus an timma'dog hinan wadanmi, ya inalinay, “Mi'id ni' al'alín da'yu!”
²⁰Ya impattig Jesus din nalanhah ngamayna ya nan bane'engnan tinudlu'dah gayang. Ya ma'am'amlong amih nanniganmin Jesus an Apu tu'u.

²¹Ya impidwan Jesus goh an nangalin da'miy, “Mi'id al'alín da'yu! Honogo' da'yun umuy muntudtuduh nan tatagun umat hi nannagan Aman Ha'in hi immalia' an nuntudtudun da'yu.”

²²Ya unat goh nalpah nan inalin Jesus ya inhapudnan da'min inalinay, “Mihinan da'yu nan Na'abuniyanan an Lennawa. ²³Ya nan tagun muntutuyuh baholna ya waday biyangyun mangalin hiyah na'aliwan di baholna. Mu gulat ta adi muntutuyu at wada goh di biyangyun mangalin hiyah aggyu na'aliwan di baholna.”

Hay Nangipattigan Jesus hinan Hugatnan Thomas

²⁴Heden nipattigan Jesus ay da'min intudtuduwana ya waday ohan da'min mi'id hidi an hi Thomas (unu hi Didymus'), at aggyuna tinnig Hiya. ²⁵Ya inalin din i'ibban Thomas ay hiyay, “Tinnigmih Apu tu'u!”

Mu inalin Thomas ay da'miy, “Adi' kulugon an namahuan hi Jesus ta nangamung hi un'u tigon ya dapoon nan bilat din nalanhan ngamayna, ya aw'awo' goh din nagayang hi bane'engna. Mu adi' ay tigon ya adi' kulugon!”

²⁶Ya unat goh naluh di hinduminggu ya na'amung ami goh hinan kuwaltu, mu wada mahkay hi Thomas. Ya nun'ida'ig nan pantaw, mu himmigup damdamah Jesus, ya timma'dog goh hi ginagwami, ya inalinan da'miy, “Mi'id al'alín da'yu!” ²⁷Ya

¹20:24 Hay pohdon daten duwan ngadan an ibaga ya *nunduppel*.

inalin Jesus ay Thomas di, “Ipogpogmuy punduwaduwaam an mangulug unna' namahuan! Ti tayay bilat hi ngamay'uh inat nan lanha, at dapoom ta hamadom. Ya taya goh din nagayang hi bane'eng'u ta aw'awom.”

²⁸Ya inalin Thomas ay Jesus di, “He"ay Apu', ya He"ah Apo Dios an dayawo!”

²⁹Ya inalin goh Jesus ay hiyay, “Kulugona' mahkay ti ten tinniga'. Mu od'odolnah nan tagun ta"on unna' adi tigon ya kinuluga' damdama!”

Hay Nangitud'an John eten Liblu

³⁰Do'ol di tinnigmin intudtuduwan Jesus hi inatnan umipanoh'ah pangimmatunan hi aatna, mu waday udum an aggyu ni'tudo' eten liblu. ³¹Ya intudo"u hatu ta way panguluganyun immannung an hi Jesus di Imbaluy Apo Dios an nan Alin Pento'na ta mi'tagu ayun Apo Dios hi mid poggogna an dumalat Hiya.

Hay Nipattigan Jesus hinan Pitun Intudtuduwana

Hay Nanidu'an nan Intudtuduwan Jesus

21 Wada goh han ohan algaw ya nipattig hi Jesus ay da'min intudtuduwanah din wadanmih nan Lobong an Galilee.^k Ya hay aat di nipattigana ²ya wah dih nan lobong da Simon Peter ay Thomas (an hi Didymus), ya hi Nathanael an iCana hinan Provinciad Galilee, ya da'min dana' Zebedee, ya nan duwa goh an intudtuduwan Jesus. ³Ya inalin Simon Peter di, “Umuya' manidu!”

Ya inalimin amin di, “Umuy'a ay ya mi'yali ami goh.” At nunlugaan amih nan bangka, ya inlablabimin nanidu', mu mi'id am'amungit hi hinidu'mi.

⁴Ya unat goh wan napatal ta ningemel nan algaw ya timma'ta'dog hi Jesus hinan pingit den lobong, mu aggyumi inimmatunan un Hiya. ⁵Ya inalinan da'miy, “T'ibba', undan mi'id di hinidu'yuh ekan?”

Ya inalimiy, “Mi'id ahan am'amungit.”

^k**21:1** Waday duwa goh an ngadan ten lobong an nan *Lobong an Tiberias* ya nan *Lobong an Gennesaret* ti ad Tiberias ya ad Gennesaret di duwan babluy an wah pingit ten lobong.

⁶Ya inalin Jesus ay da'miy, “Thidu'yuh immapit hi agwanyu, at waday ekan.” Ya unat goh inhidu'mi ya adi ami ahan pa'agguyud hidin hidu' ti na"apnu ahan hi ekan.

⁷Ya ha"in an pa"appohdon Jesus ya inali' ay Peter di, “Hiyah neh Apu tu'u!” Ya unat goh dengngol Simon Peter an hi Apu tu'uh nen ni'hapit ay da'mi ya nunlubung ti ina'aanay lubungna, ya inyugpahnah din danum, ya himmalug an immuy hinan pingitnah wadan Jesus. ⁸Mu da'min ibbana ya wada amih nan bangka ta guyudonmi din hidu' an napnuh ekan, mu aggyu ami niyadagwih nan pingit di lobong an mi'id mapto' ya nahiyam nin di mitlulh inadagwidah nan pingitna. ⁹Ya unat goh immatam amih nan pingit di lobong ya tinnigmin gimmagaba din uleng, ya waday ekan ya tinapay an nipaga.

¹⁰Ya inalin Jesus ay da'miy, “Iyaluyuy udumnan nen pa'ahhidu' an ekan.” ¹¹At immuy ginuyud Simon Peter din hidu' hinan bangka ta inda'alna. Ya ta'on un do'ol ahan din ekan an na'na mu aggyu napa"i din hidu'. Ya hingгахut ya han nabongle ta tuluy o'ongol hi ekan an na'na. ¹²Ya inalin Jesus ay da'miy, “Ma ayu ta mangan tu'u.” Mu mun'ogon amin mangibagan Hiyah un immannung an Hiyah Jesus, mu inimmatunanmin Hiya. ¹³Ya innal Jesus din tinapay, ya impiyapongnan da'mi, ya inatna goh hidin ekan an impiyapongna ta ononmi.

¹⁴Ya hiyah ne pitlunah nipattigan Jesus ay da'min intudtuduwana an nete"an di namahuana.

Hay Nanamadan Jesus hi Pamhod Peter ay Hiya

15Unat goh nalpah amin nangan ya inalin Jesus ay Simon Peter di, “Simon an imbaluy John, ongol ahan nin di pamhodmun^l Ha^hin ya un tun pamhodmuh^m tun ekan?”ⁿ

Ya inalinay, “Oo, Apu, inilam an pa'appohdon^o da'a ahan.”^p

Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ipapto'muy tatagun mangulug ay Ha^hin an umat hinan mumpahtul hinan uyaw an kalnilu.”

16Ya impidwan goh Jesus an nangalin hiyay, “Simon an imbaluy John, pohdona^q nin ay he^a?”

Ya inalinay, “Oo, Apu, inilam an pa'appohdon^r da'a.”

Ya inalin Jesus ay hiyay, “At ipapto'muy tatagun kumulug ay Ha^hin an umat hinan aton di mumpahtul hi kalnilu.”

17Ya impitlun Jesus an nangalin Peter di, “Simon an imbaluy John, pohdona^s ay he^a?”^t

Ya ma'allungdayah Peter ti nan nangipitluan Jesus an nangalih, “Pohdona^u nin ay he^a?” At inalin Peter ay Jesus di, “Inilam an popohdon^u da'a ti inilam an amin di logom!”

Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ipapto'muy tatagun kumulug ay Ha^hin. 18Immannung heten alyo' ay he^a: hidin a'ungam ya gunmu enegtom di gina'um hinan penhodmun ayan, mu hi awni ta mala'ay'a at iduulmuy ngamaymu ta bobodonda, ya inyuy da'ah nan adim pohdon an umayan.” 19Ya manu ay inalin Jesus ay Peter hene ti imbaag Jesus di aat di atayan Peter hi awnih din pangipattiganah anabagbagtun Apo Dios an dumalat hi atayana. At inalin Jesus ay hiyay, “Unudona^v!”^v

^l21:15 Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. ^m21:15 Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. ⁿ21:15 Hay pohdonan hapiton ya hinanhanan Jesus hi unna pohdon an anuhan di puntamuanan Hiya (agape), unu pohdonan mumbangngad hinan tamuna tuwalin manidu' ta unda munligwa ya anggay (phileo). ^o21:15 Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. ^p21:15 Hay nambal Peter ya adina ma'anuhan, mu penhodnan unda munligwa. ^q21:16 Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. ^r21:16 Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. ^s21:17 Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. ^t21:17 Hay pohdonan hapiton nan imbagan Jesus ay Peter ya unda munligwa ya anggay an adi ma'anuhan Peter an munhulbin Hiya? ^u21:17 Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. ^v21:19 Hay pohdonan hapiton ya ta'on un aggyu inabulut Peter an nahamad di pamhodna (agape) ay Jesus mu inilan Jesus damdama an udum di algaw hi atayan Peter at ma'anuhanay punhulbianan Jesus.

Hay Nangulgudan Jesus hi Aat John

²⁰Unat goh nunwingih Peter ya un anggay ha'in an pa'appohdon Jesus hi nangunud ay dida. (Ya ha'in goh din netob ay Jesus hidin nangananmih agguyna natayan hi nangalyanay, “Hay ngadan di mangipadpap ay He'a?”^w) ²¹Ya unat goh tinniga' ay Peter ya inalinan Jesus di, “Apu, hay ma'at nin goh eten tagu?”

²²Ya inalini Jesus ay hiyay, “Adi mahapul an innilaom di ma'at ay hiya ti gulat ta pohdo' at taguo' ta nangamung hidin pumbanggada'. Mu hay atom ya unudona'.” ²³At dumalat eden inalini Jesus ya nihinap hinan nangunud ay Jesus di adi' atayan. Mu bo'on hene inalini Jesus, ti hay inalina ya “Adi mahapul an innilaom di ma'at ay hiya, ti gulat ta pohdo' at taguo' ta nangamung hidin pumbanggada'.”

²⁴Ya ha'in henen intudtuduwanan inulgudna an nangulgud ya nangitudo' ete. Ya inila' an makulug an amin hatun intudo'u, ya inilayu goh an adi munlayah ti makulug tun hinapit'u.

Hay Angunuh di Nitudo'

²⁵Numbino'ob'on an do'ol di inat Jesus, mu ammunana. Ti gulat ta nitudo' an amin di ina'inatna at adi umanay di itud'ana.

^w 21:20 Jn. 13:25.